

11-12
1971

naše planine

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 20 dinara (za inozemstvo 4 USA dolara). Cijena pojedinog broja 5 dinara (za inozemstvo 1 USA dollar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 301-8-2231). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH (broj 101-8-106). Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Gajeva 2a, tel. 448-774, radno vrijeme 8 — 14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb.

GODIŠTE XXIII NOVEMBAR-DECEMBAR 1971 BROJ 11-12

S A D R Ţ A J

Dr Željko Poljak: Zastava SR Hrvatske prvi put na Himalajama	225
Muhamed Gafić: Dojmovi s Matterhorna	234
Jovan Milković: Na Retezatu	235
Uzeir Beširović: U zemlji što se Bosna zove	237
Zeljko Kantura: Uspon na Mont Blanc	245
Ing. Mišo Dlouhy: Za one koji će na Mont Blanc	251
Velibor Stanišić: Vrijeme mira	253
Dr. Ivo Lipovčak: Mr. ph. Milutin Šafraňák	254
Dr. Ivo Lipovčak: Prof. Stjepan Sušnjić	255
Dr. Branimir Gušić: »Velebitski botanički vrt«	256
Ing. Vladimir Božić: Speleologija u Belgiji	257
Ante Baričević: »Spilje Hrvatske« u Senju	261
Vlado Oštřík: Planinarske marginalije	262
Orijentacijski sport	264
Muhamed Hadžiabdić: Kako sam doživio savezno prvenstvo u orijentaciji	265
Krunoslav Milas: Planinarenje — melem za razne vrste duševnih rana	265
Prvenstveni usponi	266
Vijesti	269

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Zastava SR Hrvatske prvi put na Himalajama Foto: Ž. Poljak

naše planine

GODINA XXIII STUDENI-PROSINAC 1971 BROJ 11-12

Zastava SR Hrvatske prvi put na Himalajama

Bezimeni vrh (5100 m) u masivu Annapurne
3. studenoga 1971.

Dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Planinarstvo je sastavni dio kulture pojedinih naroda. Jedno od neslužbenih mjerila stupnja razvijenosti i ugleda planinarstva jesu pothvati ekspedicijskog karaktera. Planinarske organizacije u svim zemljama na svijetu nastoje se afirmirati organiziranjem ekspedicija u visoka gorja svijeta, na prvom mjestu u Himalaje.

Poznato je da su do sada u Himalajama boravile tri ekspedicije Planinarskog saveza Jugoslavije. Premda su bile organizirane naporima planinara iz čitave zemlje, istini za volju treba priznati da su njihovi članovi bili isključivo Slovenci. Slovenski alpinisti dosegli su po svojim penjačkim i organizacijskim sposobnostima vrhunski domet i stoga je razumljivo da su ekspedicije bile povjerene baš njima. Oni su svojim uspjesima i opravdali to povjerenje.

Hrvatski alspinizam je posljednjih godina također postigao znatni napredak. O tome

**U čast stote obljetnice
organiziranog planinarstva
u Hrvatskoj**

svjedoče uspješni pohodi na 5-tisućnjake Kilimandžaro, Ararat i Demavend, međutim, u Himalajama hrvatske ekspedicije do sada još nije bilo. Za tako zamašan pothvat nedostaje nam iskustva. Upravo zbog toga je Planinarski savez Hrvatske prošlog ljeta organizirao alpinističku ekspediciju na Grönland (bit će joj posvećen slijedeći broj našeg časopisa). Stećena iskustva trebala bi poslužiti u organiziranju veće ekspedicije u jedno od visokih gorja svijeta (Himalaje ili Ande) u okviru proslave 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj.

Razumljiva je želja svakog planinara da posjeti Himalaje, da ih doživi i vidi vlastitim očima te da se popne na neki od vrhova najvišeg gorja na svijetu. Dakako da takova želja ni mene nije mimošla, ali sve do organiziranja naše vlastite ekspedicije za hrvatskog planinara jedinu mogućnost za

Most na rijeci Mardi

uspon u Himalajama predstavlja sudjelovanje u tuđim ekspedicijama. Danas postoje u svijetu organizacije koje se profesionalno bave priređivanjem ekspedicija ili pružanjem usluga ekspedicijama. Jedna od takvih organizacija je i Mountain Travel u Kathmanduu koja se već afirmirala svojim uspjesima. Po-sredovanjem sportske kuće »Schuster« u Münchenu, koja na sebe preuzima i organiziranje transporta do Kathmandua, uključio sam se u jedan takav pohod Himalajama. Organizirao ga je pukovnik James Roberts u područje Annapurne.

Zadatak pohoda nije bio uspon na neki neosvojeni vrh nego da sudionike upozna s Himalajama, da im prikaže najviši domet himalajske ekspedicijске organizacije i da im uz to pruži mogućnost uspona na neki 5-tisućnjak. Uz određenu uplatu mogao se pridružiti svatko bez obzira na penjačke sposobnosti, starost, državljanstvo i pripadnost planinarskoj organizaciji. Organizator je osiguravao kompletну opremu (osim odjeće) i maksimalnu udobnost. Na svakog sudionika otpadala su tri nosača i jedan kvalificirani vodič iz plemena Šerpa koji se brinuo za svoga čovjeka ne samo za vrijeme čitavog puta, nego je s njim u navezu penjao na vrh i osiguravao ga. Dakako, organizator nije garantirao osvajanje vrha, jer to ovisi o osobnim sposobnostima svakog člana, o njegovoj kondiciji, prethodnom treningu i o vremenskim prilikama. Svatko je mogao prema svojim snagama doprijeti do jednog od osam logora i tu ostati sa svojim Šerpom i nosačima te vrijeme do povratka provoditi u lakšim izletima i usponima.

U pohodu su sudjelovala čak i trojica 60-godišnjaka. Jedan od njih je uspio doći i do visinskog logora, a drugi su se zadovoljili s glavnom bazom ili nižim logorima i vrijeme provodili u štenjama. Sudionici nisu imali apsolutno nikakvih obaveza. Od prtljage su nosili jedino foto-aparate. Aklimatizacija i privikavanje na visinu je provedeno značajkim programom: dnevni uspon prosječno oko 600 metara s ukupno osam logora (pet logora do glavne baze i dva visinska logora iznad nje). Pohod je organiziran u stilu ekspedicije. Angažirano je 56 nosača, 16 Šerpa i kuhinjsko osoblje, zajedno s planinarima bilo je oko stotinu ljudi. Organizator je osigurao kvalitetne šatore s dvostrukim krovom, madrace od spužvaste gume, svakome po dvije spavaće vreće od pahuljica, penjačku opremu te izvrsnu i dovoljnu prehranu koju su pripremali Šerpe (4 puta dnevno, po želji servirano u šatoru).

Putni trošak iznosio je 3150 njemačkih maraka. U tu cijenu uračunati su bili transportni troškovi, kompletne pansion za vrijeme čitavog puta, oprema, Šerpe, nosači, zatim kružno putovanje po Nepalu i Indiji s atraktivnim programom, kao što je npr. jahanje na slonu, vožnja čamcem po svetoj rijeci Gangesu, uključivo i ulaznice za muzeje. Jedini dodatni troškovi bili su »bakšiš« i kupovanje suvenira. Svaki sudionik snosio je troškove sam osobno. Putovalo se

avionima kompanije Lufthansa, Air India, Royal Nepal Airlines i dr. Tu pogodnu cijenu omogućio je popust od 50% koji daje Air India za grupna putovanja, inače toliko košta samo let do Kathmandua i natrag.

Ekspedicija je imala internacionalni karakter. U njoj je sudjelovalo 21 planinar: tri iz Austrije, dva iz Holandije, po jedan iz Jugoslavije i Švicarske, ostalo su bili Nijemci, uglavnom Bavarci iz Münchena. Jezik sporazumijevanja bio je njemački, a sa Šverpama engleski. Grupa je po zanimanju članova bila vrlo raznolika: tri liječnika, dosta službenika i trgovaca, po jedan učitelj, apotekarica, laborantica itd. Među sudionicima bilo je i sedam žena. Raspon godina od 28 do 67, srednja starost 46 godina. Po ambicijama u grupi se jasno moglo razlikovati dvije podjednako brojne skupine. Jednu su predstavljali stariji, dobro situirani ljudi i žene koji su na kraju svog planinarskog staža htjeli upoznati još i Himalaje, makar s podnožja, a s potajnom željom da ipak postignu i neki sportski uspjeh. Jezgra druge skupine bila je petorka mlađih minhenskih penjača koji su imali ambicije da postignu i više nego što je program nudio.

Prema programu predviđen je bio uspon na vrh Mardi Himal (5435 m) smješten centralno između Annapurne I, II, III i IV. Zbog takvog svog položaja i blizine predivnog 7-tisućnjaka Mačapučar (»nepalski Matterhorn«) uspon u tom području je upravo idealan za upoznavanje Himalaja i uživanje u njihovom najljepšem dijelu. Zahvaljujući korištenju improviziranog aerodroma kod mjesta Pokhare, 150 km zapadno od Kathmandua, a na samom podnožju Himalaja, uspon je započeo odmah po izlasku iz aviona. Tako je izbjegnut i mukotrpnji prilazni marš koji rijetko mimoilazi himalajske ekspedicije, pa je čitav uspon mogao biti izveden u svega 14 dana. O tome kako je tekao uspon i kakve je dojmove na mene ostavila ova ekspedicija najbolju sliku dat će prikaz u obliku dnevnika.

21. listopada, ponoć

Do Münchena još šest sati vožnje vlakom. San mi ne ide na oči. Osjećam neku vrst tjeskobe, tremu pred mnogim nepoznanicama koje me očekuju idućih dana. Kako ću se snaći među samim nepoznatim strancima ja jedini Jugoslaven. Kako će me prihvati sredina u kojoj dominiraju Nijemci. Zar je dovoljan trening za Himalaje bio jedan uspon na Triglav i Gran Sasso u Apeninima. Sjećam se prošlogodišnjeg neuspjeha na Araratu: sto metara ispod vrha svladala me nestaćica zraka, prava visinska bolest. A sada me očekuje uspon na vrh koji je 300 metara viši od Ararata. Sama pitanja bez odgovora...

22. listopada

S vlaka ravno u Schusterov odjel za putovanja.

— Grizgot — pozdravlja me činovnik po bavarsku i lomeći jezik ljubazno nastavlja:

— A, vi ste Seliko Polžak, dobro došli, sve je u redu. Halo — hvata se telefonske slušalice — Hermane, stigao je doktor iz Zagreba, evo ga odmah kod tebe. I nastavlja okrenut meni:

— Dolje u prodavanaonici očekuje vas Hermann Froidl, prodaavač, alpinist, od sutra vaš voda puta.

— Grizgot, her Froidl, ja sam taj Jugosla-ven...

Hermann Froidl, simpatična figura, nizak, snažan. Osmijeh i pružena ruka:

— Sutra točno u sedam na aerodromu. Ah, kako su divne vaše Juliske Alpe, a tek sjeverna triglavska stijena...

23. listopada

Aerodrom. Pred šalterom Lufthanze grupica ljudi u kojima nazirem planinare. Prije nego sam otvorio usta jedan će od njih:

— Evo još jednog Himalajca, dobro došli, vi ste sedmi...

Rukovanje, predstavljanje, čitav niz pitanja na nepoznatom jeziku. Zamolim neka mi govore na njemačkom jeziku. Urnebesni smijeh:

— Pa mi smo Nijemci, samo govorimo bavarskim narječjem, ali već ćemo se nekako razumijeti.

I razumijeli smo se. Planinari se uvijek razumiju.

Stižu Austrijanci i Švicarac. Za čas letimo u Frankfurt. Tu nam se pridružuju Holanđani i još jedna grupa Nijemaca. Opet rukovanje i predstavljanje. Hermann se muči da nas u tom komešanju prebroji. Nastavljamo let. Duboko ispod nas Alpe, zatim Rim, pred

sumrak Kairo, a nad Crvenim morem je već noć. Nešto poslije ponosić od jednom opažam na nebnu neko čudno svjetlo. Što je to? Svjetlo je sve jače. Uskoro evo objašnjenja. Stjuardesa javlja preko zvučnika:

— Lejdiz end džentimen, pomaknite satove naprijed za pet sati, stižemo u Bombej gdje je sada šest sati ujutro.

Pa jasno, letjeli smo ususret suncu. Na povratku bit će obratno: noć za pet sati duža.

24. listopada

Presjedanje na unutarnju liniju: Boeing 737, Delhi. Razgledavanje glavnog grada Indije: Red Fort, hinduski hramovi, mjesto spaljivanja Gandijevog tijela itd.

25. listopada

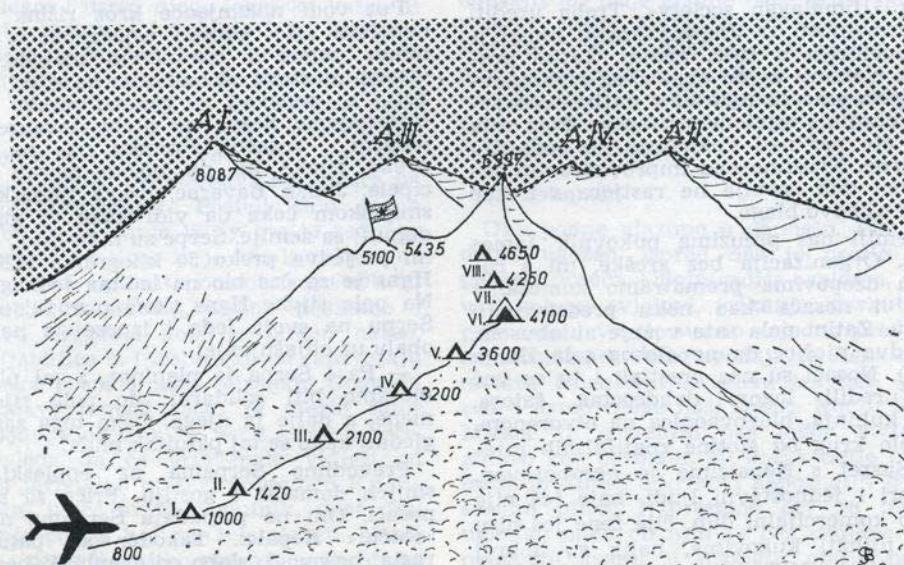
Letimo dalje. Visina oko 12000 metara. Što se to bijeli na horizontu?

— Himalaje, Himalaje! — vičemo uzbudeno. Niz bijelih vrhova zauzima čitav sjeverni dio horizonta. Silazimo u Benares. To je tek prava Indija: Ganges, ritualna umivanja, spaljivanje mrtvaca, ljudska košnica, svete krave ometaju promet. Netko primjećuje:

— Možda ipak Hindusi imaju pravo da u kravi živi neki pokojnik, samo čovjek može biti tako pakostan: postaviti se nasred raskršća i zaustaviti promet.

26. listopada

Na aerodromu izazivamo gužvu. Na idućoj relaciji zabranjeno je za vrijeme vožnje imati pri sebi foto-aparate, treba ih uz revers predati određenom službeniku. Nas dvadesete-

Skica uspona u skupinu Annapurne od aerodroma Pokhare
VI glavna baza, VII prvi, a VIII drugi visinski logor

Nosači u snježnom pojasu

tak imalo je više od 50 što kamera, što foto-aparata, prava muka za službenike. Iz aviona nevjerljativi vidici: pod nama vijugavi Ganges, bezbroj naselja, rižina polja poput goleme šahovske ploče. Prelazimo u Nepal. Dolje nepregledna džungla Terai, zatim defile himalajskih osamtišćnjaka. Impresivna slika. Slijedeća stanica Kathmandu, glavni grad Nepala. Ovdje imam službenog posla: posjet ministarstvu vanjskih poslova i udruženju Šerpasa »Himalayan society«. Treba urediti neke formalnosti za Jugoslavensku himalajsku ekspediciju u 1972. godini. Zatim presjedamo u manji avion nepalskog zrakoplovstva. Jedva smo se ugurali s našim mornarskim vrećama i ostalom prtljagom. Pola sata kasnije eter nas nad Pokharom na podnožju Annapurne. Kružimo nad improviziranim aerodromom dok osoblje ne rastjera s livade pastire i njihovo blago.

Na zemlji nas preuzima pukovnik James Roberts. Organizacija bez greške, mi srukama u džepovima promatramo komešanje Šerpasa i nosača kao neku predstavu u kazalištu. Zatim pola sata vožnje autobusom, pa sat dva pješice do nepalskog sela Henje (Jandža). Nosači su nas prestigli i tu su već Šerpe uredili logor: dvadesetak šatora, poljska kuhinja, blagovaonica na otvorenom, a naokolo krug od stotine znatiželjnih mještana. Susret s Nepalcima je nezaboravan. Ovi dobri i jednostavni ljudi, koje još nije zahvatio komercijalni duh, čije žene još nisu naučile njihati kukovima, nalik su dobroj velikoj djeci. Njihov pozdrav je upravo dražestan: »Namasté« uz sklopljene ruke kao na molitvu i naklon glave.

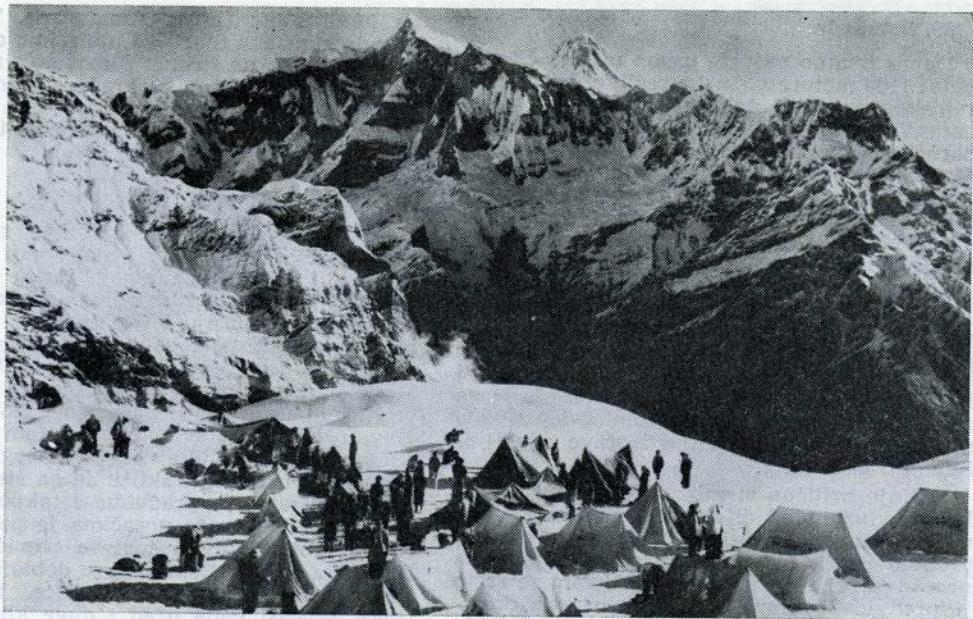
Prije spavanja nezaboravan pogled na vrhove Annapurne. Kod nas je već noć, a oni se još cakle na suncu. Razgovaramo o njihovom osvajaču Morisu Herzogu, a ja pričam o uspjehu naše ekspedicije na Annapurni II. prije dvije godine. Noć traje dvanaest sati, dovoljno vremena za spavanje.

27. listopada

Put vodi naizmjence kroz rižina polja i nepalska sela, stazom usjećenom u stijene, mimo palma i narančinu stabala, preko viseci mostova od bambusa na rijeci Mardi i Seti, a ponekad i gazimo preko rijeka. Upoznajemo Šerpe na djelu. Izvanredno su uslužni i srdačni. Prenose nas na ledima preko rijeke da ne bismo morali izuvati cipele. Jedan Bavarac, prava ljudeskara, sa smiješkom čeka da vidi kako će ga Šerpa dignuti sa zemlje. Šerpe su mali ljudi, prosjek im je jedva preko 50 kilograma težine. Ali Hans je za čas bio na ledima jednog Šerpe. Na pola rijeke Hans skoči u vodu, natovari Šerpu na svoja leđa i iznese ga na drugu obalu uz objašnjenje:

— Pa i Šerpa je planinar, a mi planinari moramo biti solidarni: do pola rijeke on mene, a dalje ja njega. Osim toga zar mogu gledati kako se taj patuljak muči?

Prevodimo Šerpama na engleski. Opći smijeh domaćih i gostiju. Priča za sebe su nosači. Oni ne pripadaju Šerpama nego su »obični« Nepalci. Također su patuljastog rasta, bosonogi, slabo odjeveni, ali bez muke nose na ledima 40 kilograma tereta, gotovo toliko koliko su i sami teški. Plaća im je pet dolara tjedno. Za razliku od Šerpa moraju se

Glavna baza (u pozadini lijevo Annapurna IV, desno Annapurna II)

hraniti u vlastitoj režiji i unatoč svemu — oni su zadovoljni.

Oko 11 sati nailazimo na improviziranu poljsku kuhinju. Ručak odličan, obilan. Šerpe dobro kuhaaju, a njihove žene savršeno serviraju. Obroci prema britanskim običajima: lunch, dinner itd. Uz svaki obrok na izbor: kava, čaj, mlijeko ili kakao, zatim keksi, dvopek, maslac, džem itd. Na proplanku iznad sela Ghachak (Gačak) već nas čeka uređeni logor i usred njega logorska vatra ili točnije tri logora, tri kuhinje i tri logorske vatre. Jedna za bijelce, druga za Šerpe i treća za nosač Makar su u Nepalu kaste zakonom ukinute, stanovita razlika će se još dugo osjećati. Oko vatre za čas pravo planinarsko raspoloženje. Svi smo se već dobro upoznali, sklapaju se mnoga prijateljstva bez obzira na nacionalnu pripadnost. Postali smo jedna velika obitelj. Švicarac Willy bio je zadužen za pričanje šala i sipao ih je kao iz rukava od jutra do mraka. Helmut, po zanimanju učitelj, a po hobiju mineralog, stalno pokazuje i objašnjava minerale koje je putem našao. Dvije prijateljice iz Innsbrucka ne razdvajaju se ni časka premda nisu blizanke. Gospođa Schwarzmayr tumači zašto je njezin šator uvijek podalje od ostalih: noću strašno hrće. Hans izgleda da će vrlo malo vidjeti od Himalaja jer stalno bulji u gospodicu Kristinu. Johan, inače svjetski putnik, opet drži predavanje onima koji ga želete slušati. Mladi bavarski penjači, njih petero, vrlo dragi momci blage čudi i uljudnog ponašanja, malo pričaju i rado slušaju. Šatori su dvojci i

svatko je već našao svog para. Udržao sam se s jednim Nijemcem, specijalistom za unutarnje bolesti. Naš šator je dobio nadimak »bolnica«. Kolega Adolf Schweers imao je dosta posla. Gotovo svi bijelci su preboljeli infekcije crijevnog i dišnog puta. Neki su zbog toga morali odustati od daljnog uspona. Najviše mi je bilo žao simpatičnog Kurta Reissa, po zanimanju ličioca, koji je dvije godine študio za ovo putovanje i morao odustati još prije glavne baze. Kirurški posao zapao je mene, ali ga srećom nije bilo mnogo. Najteži slučaj: jedan nepalski seljak s golemom oteklinom na vratu iz koje je trebalo ispustiti gnoj, a najviše posla s previjanjem rana bosonogih nosača. Oni su bosi hodali čak i kroz džunglu.

28. listopada

Oko podne ulazimo u džunglu. Put je već dobro ugažen, ispred nas je prošlo barem pedeset nosača. Opojni miris orhideja, čudnovati golemi cvjetovi, zrikanje, cvrkut ptica, polutama i vlaga, sve to zajedno predstavlja neobičan i nestvarni ugodaj. Na visini od 2100 metara iznenadenje: zeleni travnati proplanak i usred njega naši šatori. Noć u džungli. Mjesec je posrebrio naš logor, svjetlo je gotovo kao po danu, ali korak dalje prijeteći mrak prašume, a kričivi nepoznatih životinja sasvim blizu. Naprežemo oči ne bismo li ugledali neku od njih — bez uspjeha. Jedini neugodni susret u džungli: obilje pojavnica koje se kreću poput gusjenica, pužu po travi, ulaze u šatore, prava pokora.

29. listopada

Danas imamo najveći uspon u toku čitavog puta: 1100 metara visinske razlike. Izlazimo iz šumskog pojasa i dalje napredujemo grebenom. Vidici su sve ljepši i širi: snježni vrhovi, naročito Annapurna II i IV te oštra piramida Mačapučar (nepalski: riblji rep). Što se više penjemo sve je više vrhova na horizontu: lijevo se javlja osamtisućnjak Dhaulagiri, desno Manaslu (naglasak u svim imenima na posljednjem slogu!). Na jednom mjestu nailazimo na vojnika. Tipičan pripadnik ratničkog plemena Ghurka. Kontrolira držimo li se određenog puta jer u blizini je Tibet i kineska granica. Osim toga imamo pravo uspona samo na 5-tisućnjak. Za viši uspon treba platiti nepalskoj vlasti veću tarifu. Pasoše smo morali deponirati u prijestolnici i umjesto njih dobili nepalske putne isprave s ubilježenom trasom puta.

Počinje prilična strmina. Kolona se razvukla na dužinu od čitavog kilometra. Gotovo uvijek sam na začelju, žao mi je dionicu prebrzo proći. Na početku našeg putovanja, proučavajući plan uspona, čudio sam se zašto je predviđeno samo četiri sata uspona dnevno. Što ćemo s preostalim vremenom? Sada shvaćam: čovjek bi ponegdje satima stajao i divio se jedinstveno lijepim panoramama. I toliko toga ima za fotografiranje da je dan prekratak. A noći su zaista preduge: od 6 navečer do 6 ujutro. Dvanaest sati dnevno pod šatorom. Nikad u životu se nisam toliko naspavao. Sreća da u šatorima imamo puni komfor i udobnost, pa čak i rasvjetu (svijeće), a društvo je ugodno, zabavno i besprijeckorno pristojno, ni jedne jedine ružne riječi, ni jedne rečenice s povиšenim tonom, prava evropska uglađenost. Ipak jedan prigovor: za vrijeme čitavog puta ama baš ni jedne jedine pjesme. Kakva razlika između germaniske i slavenske sredine.

Na visini od 3100 metara, na jednom proširenju grebena, uređen je IV logor, po svom položaju do sada najljepši i najugodniji. Na sve strane neograničeni vidik s kulismama nebottičnih vrhova u pozadini, meka trava i ugodna temperatura. Šteta što je dan tako kratak. Pogled naročito privlači šiljak Annapurne II. Tu su Slovenci prije dvije godine zaborili jugoslavensku zastavu. Svaka im čast. Treba to vidjeti da bi se shvatila veličina pothvata.

30. listopada

Nastavljamo uspon travnatim grebenom. Susreti s nepalskim pastirima. Čak i na visini od 3500 metara nailazimo na njihove kolibe. Čudno su građene: ograda od kamena, konstrukcija od bambusa, krov od slamnate hasure. Zovu se »bera«. Na ovoj visini očekujemo prestanak vegetacije, kad gle čuda: ulazimo u šumu rododendrona! On ovdje nije grm nego stablo visoko pet šest metara. Ima debelo i žilavo kožnato lišće. Šerpe kažu da u proljeće prekrasno cvjeta. I usred rododendronove šume, na visini od 3620 metara postavljen je V logor. Čaroban pogled

na Modi Peak (južna Annapurna, 7276 m). Sve do sumraka marljivo obilazimo okolinu i fotografiramo ne štedeci filmova. Ovaj put je logorska vatrica trajala kraće vrijeme nego obično jer nas je mraz otjerao u spavaće vreće. Noću je temperatura pala znatno ispod nule.

31. listopada

Opet posve vedar dan. Kakva sreća: do sada upravo idealno vrijeme. Samo da tako potraje i uspjeh završnog juriša nam je siguran. U putnom planu imamo i jedan dan za rezervu u slučaju lošeg vremena. Da li će nam uopće biti potreban? Oko podne stižemo do snježnog pojasa. Uzbuna među Šerpama. Što se dogodilo? Ove godine je snježna granica znatno niža nego obično. Morat ćemo glavnu bazu postaviti na debelom snijegu. Glavna je neprilika što bosonogi nosači propadaju u snijeg i skližu se na strminama. No organizator je predviđao i takvu mogućnost. Iz jedne vreće nosačima je podijeljena obuća: obične plitke teniske papuče — no bolje išta nego ništa. Svaki je dobio i zaštitne naočale protiv snježne sljepoće. Iz druge vreće Šerpasi vade užad i duge klinove. Za čas su strmine osigurane užetima. Koristimo ih i mi, ne samo nosači.

Pomalo počinjemo osjećati rijetki zrak. Sve češće se oslanjamo na skijaške štapove. Oni su kao potpora kod hodanja neusporedivo korisniji od cepina jer ne propadaju u snijeg. Promatram nosače pod njihovim goleim teretima. Nikakve žalbe, tek poneki uzdah koji zvuči kao »hui« — i to je sve. Stižemo na snježni zaravanak. Za danas dosta. Ovdje će biti glavna baza. Za nosače današnji dan još nije završio, oni se moraju vratiti do rododendron-logora gdje će prenoći i dočekati nas na povratku.

Ostajemo samo sa Šerpama. Kakvi su to ljudi! Sve što smo o njima čuli i čitali tek je mali dio prave stvarnosti. Njihova okretnost, marljivost, pouzdanost i vjernost nemaju premaca u svijetu. Tko nije osjetio njihovo drugarstvo, ljudsku toplinu, pomoć u trenutku krize, stisak ruke i ohrabrujući smiješak — nikad to neće moći shvatiti. Čudno je to pleme. Zna se da su porijeklom iz Tibeta, crte lica su im mongolske, maleni su rastom ali su tako izdržljivi da je to upravo nepojmljivo. Oni su bez sumnje glavni uvjet uspjeha svih dosadašnjih himalajskih ekspedicija. Osim toga oni fanatično vole planine i zbog toga vole sve one koji također vole planine. Evo, tek sada na snijegu, na visini od 4100 metara, dolaze u punu formu. Veseli se snijegu kao djeca, rade kao od šale, pjevuše i svaki čas se valjavaju po snijegu. Za desetak minuta glavna baza je kompletno uređena, zajedno sa šatorima i kuhanjom. U njoj već gori vatrica, kuha se čaj i pripreduje dinner. Objed kao u restoranu: raznose ga trčećim korakom, svaki od nas dobiva svoj obrok na pladnju. Glavni kuhar obilazi s kazanom šatore i nudi na sav glas stalno ponavljajući na engleskom:

Visinski logor pod naletom monsuma

— Mor sup, mor rajs, vaj not? (Tko želi još juhe, još riže, zašto ne bi?)

Cudna su imena Serpa. Svaki zapravo ima dva imena. Jedno po danu u tjednu kad se radio (moj Šerpa zvao se Pemba što znači subota), a drugo je nadimak koji daje majka u prvoj godini života obično od milja, ali ne baš uvek (Pembina žena, koja radi u kuhinji, zove se npr. Dječji Krik).

Prva noć u snijegu. Da li nam je bilo hladno? Ni malo. Nešto zbog postepene aklimatizacije, nešto zbog dobre opreme. Jedino nas je morila nesanica, poznata visinska nevolja svih ekspedicija. Ali je u našoj »bolnici« bilo za to dosta lijeka i svi su ga rado koristili.

1. studenoga

Danas nas čeka težak dan. Treba dosegnuti visinu od 4650 metara i tamo organizirati visinski logor. Oboljeli i stariji članovi naše ekipa odustaju od puta i vraćaju se u rododendron-logor. Put vodi preko nekoliko visokih prijevoja uz isto toliko spuštanja, sve po debelom snijegu. Sve će biti dobro samo ako vrijeme ostane lijepo. Ali što je to tamo daleko na jugu? Čitavim obzorjem, od istoka do zapada, pruža se neka čudna bijela pruga kakvu još nismo vidjeli.

— Monsun, monsun — prođe zloslutni šapat među našim Šerpama. Zabrinula su nas njihova zabrinuta lica. Sat kasnije bijela pruga se približila i postala nalik zavjesi. Oko podne zavjesa nas je progutala. Bili smo u oblacima. Nešto kasnije nalazimo se već u snježnoj mečavi. Propadamo duboko u snijeg, penjemo se na prijevoje i silazimo. Šerpe

nepogrešivo vode, ali i njihove snage imaju granica. Oni naime iznad glavne baze preuzimaju po ustaljenom običaju ulogu nosača, a prtljage je bilo u izobilju. Čak i njihove žene ravноправno dobivaju svoj dio. Dječji Krik nosi na svojim ledima desetak cijepanica za kuhinju, ne manje od 30 kilograma. Mjestimično propadamo u snijeg do pazuha. I tako danas uspijevamo samo traverzirati planinu u polukrugu s istočne strane. Visinski logor postavljamo na visini od samo 4250 metara umjesto 400 metara više. Tako smo utrošili rezervni dan predviđen u putnom planu.

Druga noć u snijegu. Unatoč nevremenu toplije je nego sinoć. Od svemirske hladnoće štite nas oblaci i snijeg koji je pao na šatore. Ipak je toliko hladno da se snijeg pod šatorima ne otapa. Sreća, jer je u tim visinama vlaga gora od hladnoće.

2. studenoga

Sinoć sam učinio grešku: ostavio sam cipele u predvorju šatora i sada su krute poput leda. Moj Šerpa se pobrinuo da se razmekšaju pri kuhinjskoj vatri. Nastavljamo put. Šerpe se izmjenjuju u vodstvu i prte duboki snijeg. Približavamo se glečeru na podnožju Mačapučara. Na trenutke naziremo kroz maglu njegovu tamnu stijenu visoku preko 2000 metara. Vrijeme je i dalje loše. Zar će se ovdje ponoviti neprilika koju nam je vrijeme lani priredilo na Araratu? Zar će i ove godine sići neobavljenog posla nadomak vrha? U trenucima kad vjetar odagna maglu promatramo naš vrh Mardi i planiramo uspon. Šerpe su zabrinuti. Kuloar kojim treba

proći pun je novog snijega i završava s velikom snježnom strehom. Bit će vraškog posla da se kroz nju probijemo na greben. U meni polako dozrijeva drugi plan. Pitam se, zašto baš na Mardi? Lanjsko iskustvo me uvjera da nam taj uspon neće uspjeti, barem meni neće uspjeti. Zašto ne bih radije pokušao na neki drugi lakši vrh. Annapurna nije stožac poput Ararata s jednim jedinim vrhom, vrhova ima u izobilju, treba samo izabrati prema svojim mogućnostima. I ja sam izabrao: vrh bez imena, oko 300 metara niže od Mardija, u istom grebenu, znatno više lijevo. Uspon će voditi po jednoličnoj snježnoj padini do grebena pa grebenom na vrh. I što je najvažnije: nema snježnih streha ni opasnosti od lavina.

Iz toga razmišljanja trgne me povik. Ugledam najstrašniji prizor u svom životu. Doktor Schwitters, koji se penjao dva metra pred mnom, oklizne se u dubinu i trenutak zatim nestane u magli. Sve se odigralo tako brzo da ništa nisam stigao poduzeti. I dok su mi glavom strelovito prolazile misli, gdje li svršava ta padina i hoću li ikada saznati što se zbilo s mojim drugom, ugledam drugi još uzbudljivi prizor. Slobodno mogu ustvrditi da nikad u životu nisam vidio snažnijeg primjera ljudske solidarnosti. Šerpa Patemba bez krzmanja pritisne obim rukama cepin na svoja prsa i baci se u dubinu. Nakon strahovito dugih sekunda, bilo je ih možda 30 ili 40, iz dubine začujemo jednostavni radosni poklik:

— Okej, sahib okej!

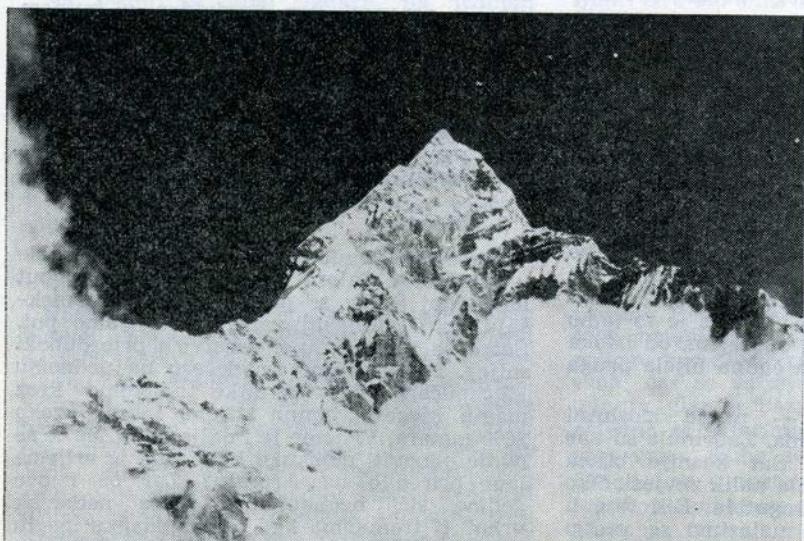
Uskoro zatim nastavljamo put, ali sada osigurani u navezu. Napredujemo vrlo polaganu. Zrak je sve rijedi, odmori sve češći. Na visini od 4650 metara postavljamo drugi visinski logor. Navečer nestaju oblaci, svjetlujući zvijezde i njihov odraz na ledenjaku

pod Mačapučarom, ali barometar i dalje pada. Tipično za monsun: sredinom dana nevrijeme s padalinama, noću razvedravanje. Plan za sutra: juriš na vrh počinje dva sata prije svitanja, treba ga osvojiti prije pogoršanja vremena. Ili sutra ili nikada, jer rezervni dan smo utrošili danas. Navečer cipele stavljam u šator pod uzglavlje. Još jedno iskustvo s Araratom: fotoaparate uzimam u vreću za spavanje da se ne skruti ulje u zatvaraču. Noć tutnje u daljinu snježne i kamene lavine. Tablete za spavanje osiguravaju nam dobar san.

3. studenoga

Kritični dan, dan juriša na vrh. Već oko četiri sata Šerpe daju znak za ustajanje i doručak. Oni su već u punoj spremi, orni za pokret. Sa svojim čeonim svjetiljkama vrzaju se po logoru i nalik su krijesnicama. Vrijeme je loše, pada snijeg. Pemba mi donosi topli doručak u šator. Za vrijeme jela moram pružiti noge iz šatora da mi pričvrsti dereze.

Prebrojavanje: kreće nas samo sedam, među nama i jedna žena. Ostali odustaju, radije ostaju u toplim vrećama. Polazak. U početku blagi uspon, kasnije sve strmiji. Snijeg pada u kratkim snažnim mečavama. U svježem pršiću dereze su bez koristi. Što je strmije, to dublje propadamo. Ne znamo što je veći problem, gaženje snijega ili sve rijedi zrak. Odmori sve češći i duži. Znam da najteže tek dolazi i postaje mi jasno da neću izdržati ukorak s mlađim penjačima u punoj kondiciji. Erich, Kurt i Herbert odmakli su u visinu i u mraku jedva pratim njihove tragove. Objasnjavam Pembi rezervni plan koji sam jučer smislio. Ne znam da li je posve shvatio moj naum, ali me je spremno poslušao. Ta koji Šerpa je odbio želju sahiba,

Mačapučar (Machapuchare, 6997 m) — »nepalski Matterhorn«

pa makar ga to koštalo glave! Vraćamo se nešto nizbrdo i zatim skrenemo oštro desno u smjeru mog vrha.

Pola sata kasnije počinje se daniti. Dva sata kasnije stižemo na greben. Tu nas dočeka snažan ledeni vjetar. Sto puta hvala Alešu Kunaveru, vodi Jugoslavenske ekspedicije 1969. na Annapurnu II. U njegovom vestonu osjećam se gotovo kao u topлом zapećku. Imam najbolji veston u grupi. Oblaci na trenutke otkrivaju naš cilj. Još jedan sat laganog uspona grebenom. U našim planinama trajalo bi to jedva četvrt sata, na ovoj visini svakih desetak koraka zahtijeva duži odmor. I konačno vrh! Visinomjer pokazuje nešto iznad 5100 metara. Bezimeni vrh, ime sam mu ja dao, vjerojatno imam pravo na to. Ima oblik šiljka pokrivenog snježnom kapom. Na vrhu ima mjesta samo za jednu nogu. Zabodem cepin i na nj pričvrstim zastavicu. Hrvatska zastava prvi put zaleprša na jednom himalajskom vrhu. Čas zatim zaleprša i jugoslavenska zastavica, kao što je i red u takvim prilikama.

Osjećam se sretnim. To je ne samo radost zbog uspjeha nego i olakšanje jer tu je svršetak svih napora. I Pemba se raduje jer se ja radujem. Blagi osmjeh, stisak ruke i spontani zagrijaj. Bio je to konačni izraz prijateljstva koje se rađalo proteklih desetak dana zajedničkog života. Zatim nekoliko fotografija i krećemo nizbrdo.

U visinskom logoru zatekli smo veliku živost i užurbanost. Većina bijelaca već je otišla prema dolini, a Šerpe pakuju opremu i šatore. Sto je bilo s grupom koja je krenula na Mardi? Pod snježnom strehom, ispod grebena, naišli su na nesavladive poteškoće. Po lošem vremenu i u grmljavini lavina učinili su ono što je bilo jedino razumno: odustali su od uspona. Unatoč najvećoj pomoći Šerpa i uloženim naporima moral su se povući neobavljenom poslu. Pa to znači da sam jedino ja postigao sportski uspjeh. Iskustvo s Ararata omogućilo mi je da pravilno procijenim vlastiti domet i objektivne okolnosti i, eto, skromnost je ovom prilikom dobila svoju nagradu i priznanje.

Epilog

Danas, mjesec dana nakon povratka s Himalaja, izbjegle su u mom sjećanju sve teškoće i nevolje kakvih uvijek ima u visokim planinama. Ostale su mnoge lijepe neizbrisive uspomene na jedinstvene doživljaje u najvišem gorju svijeta. Prodor monsuna koji nam je zadao toliko teškoća danas više ne smatram nekom nesrećom. Trebalo je i njega doživjeti da bi se Himalaje mogle upoznati u svim njihovim pojaviama. Zanimljivo je da je u mnogima od nas ostavio dubli dojam doživljaj džungle nego planine. Mi Evropejci imamo dosta prilike da u Alpama doživimo snijeg, led i stijene. Džungla i njezin tajanstveni svijet za nas je bio nešto posve novoga.

I na kraju, kad bi me danas netko zapitao, što je u Himalajama na mene ostavilo

Na Bezimenom vrhu (5100 m)

najsnazniji dojam, da li uspon na vrh, da li pogled na osamisućnjake, njihove vertikale i ledenjake, morao bih odgovoriti niječno. Sve je to ipak samo mrtva i hladna priroda. Ono što je zauzelo prvo mjesto u mojem sjećanju, ne samo u sjećanju nego i duboko u srcu, to su Šerpe, dragi, požrtvovni, jednostavni i veseli ljudi kojima je najveća radost da nekome učine dobro djelo i kojima nikad nije teško, ni u najtežim uvjetima, uz smješak pružiti prijateljsku uslugu. O njima je mnogo pisano, ali sve te riječi samo su blijeda slika i daleko od stvarne istine. Lako je opisivati himalajske vrhove, ali tko će opisati one najsuptilnije ljudske veze koje se odražavaju možda tek u ponekom pogledu, u naoko sitnoj gesti ili nemetljivoj prisutnosti. I zato me nije stid priznati da me na rastanku s njima stegnulo u grlu i suze mi se javile u očima. Teško je bilo pomiriti se s mišlju da nikad više ne ću vidjeti te dobre ljude.

Dojmovi s Matterhorna

GAFIĆ MUHAMED

AO SARAJEVO

Sa svih strana čuju se dijalozi. Žustri, s upotrebom i ruku i nogu, pokušaji sporazumijevanja s Talijanima u sintezi muzikalnog francuskog i vojničkog njemačkog jezika pa do flegmatičnog tona sjevernjaka — Engleza.

A mi, zbumjeni svom tom raskoši prirode i talijanskim smislim za lijepo i praktično, stajali smo ispred autobusa i pored naprtnjaka velikih poput omalenih ljudi, u centru Cervinije (Cervinije), podno Matterhorna, pardon, Cervina (Cervina). Talijani bi se naljutili i grdno vam zamjerili kad biste njihov velelijepi vrh od 4484 m — u Italiji zvali švicarskim imenom. On je Cervin, a vi, kad predete u Švicarsku, izvolite, zovite ga Matterhorn!

Pogledi su nam lutali od crkve, ni sam ne znam kojeg stila, preko brojnih hotela do grebena Furgon i uvijek se završavali na ogromnoj, ponosnoj gromadi stijenja i leda ispod koje je izviralo bezbroj vodopada, izvora i sve se slivalo u jezera.

Nismo ni primijetili da nam je vozač uzeo dvostruko više za prevoz ali... ko nije jeo špagete i duplo plaćao ljubazne usluge ne može reći da je bio u Italiji. Oko nas brdo razglednica a na njima Cervin u različitim dimenzijama, iz različitog ugla, sa različitim pozadinama.

S krajnje stanice uspinjače (3500 m) puca vidik na bezbroj bijelih vrhova. Na zapadu se gospodin Mont Blanc poput nekog titana uglavio među bijele vrhove i ponosno ih nadvisuje. A oni ga zbulili pa kao da bi htjeli da budu veći i od njega. U tom stremljenju dominira Grandes Jorasses (Grand Zorras). Zimis, u februaru, htio je da ukroti čovjeka, ali nije uspio. Francuz, Réne Desmesons je u njegovim strmim liticama, prikovan nevre-menom, proveo 26 dana, i uz pomoć drugova uspio izmaći njegovom hladnom, smrtonosnom zagrljaju. Njegov uspon nije uspio, ali Grandes Jorassesu nije rekao zbogom.

Nešto južnije, kroz sumaglicu, nazire se Gran Paradiso, a iza naših leda Monte Rosa, Breithorn i more uspinjača i skiliftova. Iako je radni dan masa smučara je preplavila plato Monte Rosa. Polako skrećem pogled ka Matterhornu. Vidim cijeli Hörnl greben, naš planirani uspon. Već odavno smo se odlučili za njega. Prilaz je sa švicarske strane, pa nam predstoji dugačak put preko Teodulo glečera i mnoštva njegovih zamki, dubokih, zelenih pukotina.

***

18. august. Ustali smo iz udobnih ležišta hotela podno samog Matterhorna. Bilo je rano jutro i još je vladao mrak. Tek tamo, iznad Monte Rose nazirala se svjetlost zore. A u prvoj trećini Hörnl grebena veliki broj svjetiljki stvarao je impresivan prizor. Kao

lanac svjetiljke su krivudale i njihale se tamo amo izbjegavajući teške detalje i grabeći gore. To su oni kojima Matterhorn nije dao sna i prisilio ih je da već u pola noći uđu u njegov, preko dvije hiljade dugačak greben.

Polako krenusmo ka ulazu u smjer. Ispod nas dvije tamne sjenke sa dva užeta, u vestonima (ah ti vestoni!) skliznuše u bjelinu leda podno sjeverene stijene Matterhorna i izgubiše se sporic ali upornim korakom u mnoštvu pukotina. »Vjerovatno idu u Bonatti-jevu« — reče Hamo, a ja samo slegnuth ramanima i pogledah jesu li penjači pred nama ušli u smjer.

Bilo ih je pred nama još desetak koji su čekali na red. Dozlogrdilo nam je to čekanje, pa Hamo krenu mimo njih po malo eksponiranim detaljima. Uskoro proteće cijelo uže pa polako i ja krenuh.

Već pri prvom naporu osjetih svu težinu disanja u razrjedenom zraku na 3300 metara.

»Kako li će tek biti na 4400« — pomislih i još jednom se osvrnuh ka Sjevernoj stijeni, »želji mnogih alpinista« kako reče jedan Slovenac. Negdje u polovini grebena, nakon četiri sata napornog penjanja, sjedosmo da predahnemo. Na moje veliko zadovoljstvo primus poče brektati i za tili čas »elixirs života — kako ga nazvah — smjesa kakaoa, čokolade, meda, C-vitamina, bombona — poče ključati. Već par dana, boraveći na toj visini, apetita skoro da i nemamo. Jedino osjećamo nezasitivu potrebu za tekućinom, tako da nam se jelovnik sastoji od slanih i slatkih supa.

Pored nas se zaustavi jedan Japanac. Za tili čas se upoznasmo. Ime mu je Osamy, a prezime mu nisam razumio, iako sam se pravio da jesam. Nema smisla i po peti put ga pitati za prezime, napokon, vjerovatno je i s njim isti slučaj. No, radi lakšeg izgovora, počesmo ga zvati Sem i ponudimo ga napitkom. U razgovoru saznadosmo da se vraća od Solvejevog bivaka (4003 m) jer dalje nije mogao zbog glavobolje. Bio je sam i mi ga ponudismo da s nama pokuša uspon. Sa očitim zadovoljstvom prihvati i... kroz par sati dodosmo do bivaka. Imali smo još dosta vremena pa u bivaku ostadosmo malo duže.

U njemu smo ostavili naprtnjače i samo u penjačkoj opremi krenuli gore. Iznad bivaka je bilo nekoliko malo težih detalja pa se stvorila mala gužva. Ranoranioci su se već vraćali, bilo je dosta ovih drugih, pa je bilo prilično nezgodno mimoći se.

Dan je bio sunčan, a tek tamo na sjeveru oblaci su počeli umotavati vrhove: Jungfrau i Eiger. Nismo ni sanjali da će postati skoro sudbonosni po nas a pogotovo po mladog Japanca, Sema. Nepunih sto metara iznad

bivaka dočeka nas led. Dereze postadoše neophodne, pogotovo za prvog. Umor sve veći, sve teže dišemo, a u nogama olovo. Jedan korak, udisaj, izdisaj, i opet tako.

Još dvjesta metara, a oblaci počinju proljetati pored nas. Napredujemo polako, sporo. Detalji sve teži. Jedva čekam da dode moj red, moj „cug“. Tada ne mislim na umor; pažnja mi se prebacuje na težinu detalja.

Švugdje led, ispod nas Sjeverna stijena, a negdje gore kroz maglu križ na vrhu.

Još pedeset metara. Hamo je već otisao naprijed. Vidim ga: vezuje osiguranje i zove nas.

I tada poče!

Vjetar vrisnu... i stade. Pa kao da su se udružili bogovi vjetra i groma svih mitologija svijeta, poče pakao. Munje i udarci groma stopiše se u jedan dugi bljesak i grmljavinu.

Matterhorn zabijelje. Grad i snijeg za čas ispunio svaku pukotinu. Sem skliznu i stade. Uže zategnuto. Dobauhaj do njega i nategnuh ga na moje osiguranje. Hamo je već blizu nas. Priprema sruštanje po užetu, a ja pokušavam navući kapuljaču na Semovu glavu. Kosa mu se podigla pa samo pucket. Ni sam ne znam zašto se preko njega ispraznio naboj elektriciteta. Hamo je bio na isturenjem mjestu, ali Sem je bio bliže klinu, pa možda zbog toga?

Počesmo ga masirati po prsim i vratu i ujedno srušati se. »To je bila bježanija« — pričali smo poslije i bili smo u pravu, jer je još sjevalo i grmilo. Hamo osigurava, ja ispod Sema i što brže dolje. Uspjesmo se srušiti do pod jedan prevjes. Tek tada pogledah oko sebe i prema gore. Oblaci se razišli, još po neki proleti mimo nas, a posljednji zraci sunca obasjavaju križ.

Kao da ništa nije ni bilo.

Pomislih da sanjam, ali... tu pored nas je Sem. Sjedi na Hamovim rukavicama, drži se za vrat i nekako čudno nas gleda. Nije mu jasno šta se desilo. Hamo mu objašnjava, a on samo klima glavom i gleda: čas Hama i mene, čas opet gore prema križu. Polako dolazi k sebi. Hladno mu je. Masiram mu prsa i ruke. Vidim: prija mu. Hamo pokušava naći klin za sruštanje. »Evo ga« — uskliknu i za čas pripremi uže.

Negdje dolje nazirem siluetu jednog penjaka. Maše rukama i nešto govori. Za pola sata smo bili kod njega. Sem je već dobro. Smijemo se (kako i ne bi?) i dovraramo da ponovno sutra idemo gore, ako bude »all right«, kako reče Sem.

Penjači iz Solvejevog bivaka su naslutili našu nevolju i jedan Čeh je krenuo pred nas.

Sruštanje do bivaka je trajalo punih osam sati. Došli smo do njega oko tri sata u noći. Dakle, petstotina metara visinske razlike išli smo više od osam sati. Snijeg i mokra stijena su nas na to prisilili.

Slijedećeg dana, oko osam sati, ustali smo podobrano odmorni i za tri sata bili na vrhu.

Ovaj put nas je Matterhorn prijateljski dočekao. Vjetar nam je skidao kapuljače, nestalo se igrao s našim vjetrovkama, a negdje iz dubine, kroz blagi fijuk vjetra, kao da sam čuo: »No, no!«

Na Retezatu

JOVAN MILJKOVIĆ

PD »POBEDA« — BEOGRAD

Ohaba de sub Pietra je naziv naselja koji smo morali upamtiti vozeći se prostranom banatskom ravnicom. Ono nam je bilo značajno jer se kod njega skreće s ceste Haćeg—Petrošani prema našem cilju, ka planini Retezat (na rumunjskom: zarubljena planina) u Haćeškim planinama.

Noćivali smo u Haćegu, gradiću koji se, kao i sva rumunjska naselja, odlikuje čistocu, crvenim ružama i tihim životom svojih stanovnika. Ali ovaj gradić i brežuljci koji ga okružuju poznati su iz davne historije. Po izlasku iz grada stoji pokraj puta tabla s natpisom: Amfiteatru Trajan Marko Ulpije pokorio Decebalovu vojsku (101—106. god.) i Dakiju pretvorio u rimsku provinciju. U naредna tri vijeka rimske vladavine Dakija je potpuno romanizirana. No, to je daleka prošlost. Vraćamo se našem cilju, putu koji vodi gore, u Karpatе.

Desetak kilometara istočno od Haćega, kod onog mjeseta s dugačkim nazivom: Ohaba de sub Pietra, skrenuli smo makadamskim putem ka selu Salašu de Sus. Ni neudobna vožnja ni oblaci prašine, koji su se dizali za nama nisu nam mnogo smetali. Jer naši pogledi i sva pažnja bili su radoznao usmjereni prema suncem obasjanim snježnim vrhovima Karpat. Nismo obratili pažnju ni na brojna zadružna stada ovaca, ni na čobane koji su nam s ivice puta prijateljskim mahanjem poželjeli: »Drum bun la munte« (sretan put u planinu).

U selu Nukšoara, koje leži ispod samih Karpat i pokraj koga teče Riu Mare, od mještana smo saznali da vožnju možemo nastaviti sve do šumske kuće Čirnik (980 m). Ovdje smo ostavili naša kola, a čuvar nas je obavijestio da su u domu primili naše pismo kojim smo nagovijestili svoj dolazak, i da nas očekuju. Oko šumskog rasadnika stajali su neki konjići. Prišao sam goniču, crnomanjastom čovjeku tridesetih godina. Privukao me je vezom okićen okovratnik na njegovoj lanienoj košulji, crnim gajtanom izvezen sivi suknjeni gunj; šešir poput tanjira.

— Buna ziuva tovaraš (dobar dan druže) — obratim se ja njemu.

— Buna ziuva domnule — otpozdravi mi on.

Uptam ga, zatim, čiji su konji.

— Zadružni, za prebacivanje prtljage — veli on.

Brzo smo se sporazumijeli: jedan lej po jednom kilogramu. Svi smo tu ostavili prtljagu i krenuli prema domu. Uspon je vodio smrekovom šumom starog uzgoja. Dolje, lijevo od nas, tutnje vodopadi. Ovuda se sliva rijeka Pietrele po kojoj je i planinarski dom, u koji idemo, dobio ime: Cabana Pietrele. Nakon dva sata hoda, skoro iznenadno, ne-

očekivano, naši pogledi spuštiše se sa snježnih vrhova prema jednom divnom eksterijeru, koji se čovjeku odasvud nudi, nameće sa svih strana. Nasred malog proplanaka koji okružuju rječice Pietrele i Stinišoara i mlada smrekova šuma — uzdiže se »caban« (dom), a lijevom obalom kaskadne Stinišoare, drvene kućice. Radoznalost i znatiželja nisu nam dozvolili da, po našem običaju, odmah uđemo u dom, ispred koga nas je domar, Stefanu Vladu, ljubazno dočekao. Mene kao vodiča odmah je odveo da vidim rezerviranu sobu i da me upozna s kućnim redom.

Opisani proplanak i Cabana Pietrele (1475 m) sa 126 ležaja, stalno otvorena, predstavlja centar nacionalnog parka Retezat. Tu se, dakle, kuju planovi za uspone, odavde je polazna baza za planinarske podvige na najviše vrhove, među kojima su najpoznatiji: Veliki vrh (2455), Curmatura Bukura (2206 m), Sedlo Retezat (2251 m), Retezat (2485 m), Peleaga (2509 m), Papuša (2502 m), Kusturi itd. Između ovih vrhova miruju glečerska jezera bogata pastrvom. Najveća i najljepša su Galešu (1950 m) i Bukura (2040 m). Naš cilj još u Beogradu bio je izvršiti »blize uspon na vrh Retezat, ali pošto smo u dom stigli u podne, a vrijeme je bilo sunčano i tih, ostatak dana iskoristili smo za kraći izlet.

Plan je brzo napravljen. Uputili smo se, poslije ručka, dolinom Pietrele ka Kurmaturom Bukura, iza koje leži jezero Bukura. Snijeg se topio stvarajući mnoštvo potočića. Na čelu je koračao Žarko. On se odlikuje ustaljenim tempom. Poslije jednog sata uspona markacija nas je vodila čas kroz šumu, čas preko proplanaka s kojih se snijeg topio dozvoljavajući na taj način da se razvijaju plavi kaćuni, prvi vjesnici proljeća. Stigli smo na granicu gdje visoko drveće prestaje da živi, gdje stabla bora i smreke »umiru uspravno«.

Bez zadržavanja nastavili smo dalje. Upali smo u »kazan« Bukura, glečersku uvalu između Velikog vrha, Bukure i sedla Retezat. Tu se sastaju i spajaju vode vlažnog snježnog pokrivača, stvarajući nepremostivu rijeku, čije smo vodopade dolje, lijevo od doma, dugo promatrati. Dalje, preko ove rijeke, se nije moglo. Uspon je trajao puna dva sata a i sunce se već spustilo na sam zapadni vrh. S padina i s glečera spuštiše se prema nama smučari. Detaljnije su nam objasnili nazive vrhova, udaljenost Peleage, Laku Bukura, Galešu. Smučke su ih odvele dolje, u dom, u koji smo i mi stigli nakon jednog sata.

Poslije većere sklapali smo poznanstva s rumunjskim planinarima i smučarima. Mi smo im govorili o našim planinama, a oni o planinama i domovima Karpata. Upozorili su nas da je na Retezat i uopće u Karpate najbolje doći u martu i septembru. Na počinak smo otišli nešto ranije, jer nas je sutradan očekivao ozbiljan zadatak: uspon na Retezat.

Drugi maj osvanuo je tmuran i naslučivala se kiša od koje smo najviše i strepili. Konsultirali smo se s rumunjskim planinarama i domarom. Svi prognoziraju loše vrijeme, gore na vrhu treba očekivati vjetar i kišu. Oni su odustali od namjeravanog uspona. S nama su krenuli jedan mlađi i jedna djevojka, oboje iz Hacega. Išli smo uz rječicu Stinišoara. Kada smo poslije dva sata uspona već bili na dohvatu sedla Retezat, počela je da pada sitna kiša. Snijeg dubok, vlažan, često smo upadali. Naprijed je išao Jane. Rumunji nam nije dozvolio uspon zapadnom, tzv. »ljetnom« stazom, koja inače vodi na sam vrh Retezat. Morali smo zaobilazno, najprije na sedlo Retezat, a s ovoga na vrh. Ovaj uspon bio je nešto kraći mada je imao iste oštirine, ali bez opasnosti od lavina. Žarko je cepinom iskopaо stepenište, koje smo savladali korak po korak. Najzad, svi smo stajali na sedlu.

Tek što je jedna prepreka savladana, iskršla je druga: s juga, s onih mnogobrojnih snježnih vrhova Karpata zapljuštuje nas, vjetrom nošena, hladna kiša. Šta li nas još očekuje do gustom maglom obavijenog vrha Retezat? Mada se odavde do našeg cilja ide blagim usponom — našli smo se u dilemi: povratak u bazu ili ići dalje. Odlučili smo se za ovo drugo. Rumunji su se bez razmišljanja vratili, a mi smo krenuli ka vrhu.

Strogo smo se držali markirane staze. Dereze nismo imali; bili smo svjesni opasnosti koje stihija može donijeti. Oslanjali smo se na planinarsko iskustvo, na izdržljivost i homogenost ekipa. Plavi trokuti, čime je staza označena, vodili su nas gore, ka vrhu, u oblake. Kiša nas je i dalje zapljuškivala, a na domaku je i treća prepreka: krupno i vlažno kamenje, a između njega nanosi snijega. Hodali smo kao divokoze, s kamena na kamen.

Zašli smo u gustu maglu, kiše više nije bilo. Nismo se plašili da ćemo zalutati, jer smo bili sigurni u trokute postavljene često i na vidnom mjestu. Vidljivost je bila slaba, jedva desetak metara. Gledali smo lijevo, desno, naprijed — tražili oznaku vrha. Odjednom je Radmila radosno uzviknula:

»Na vrhu smo, piramida, evo piramide!«

Uprkos nevremenu i naporu koji je trajao puna četiri sata, bili smo srđni, ljubili se, čestitali jedan drugome. Nalazimo se na krovu Karpata, u oblacima tuge neba. Za trenutak pomislih na onaj mlađi par Rumunja, koji se vratilo u dom. Pohvalio bih im se, na rumunjskom, da smo članovi planinarskog društva »Victoria de la Beograd«. Ali njih nije bilo, a pjesma je započela. Priključih se i zapjevamo:

Kada podeš na put u planinu
preko brda u najljepši kraj,
ne zaboravi »Pobede« družinu,
rado primljen u društvo si znaj.

U zemlji što se Bosna zove

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

VIDEŽ

Videž je markantni i dominantni vrh u središtu Zelengore. Gledan sa Poda i Konjskih voda, čini se, da je to najviši vrh ove legendarne planine. Gledan sa Ljubina groba ili Mrkodola, stiče se dojam da taj zatravnjeni kupasti vrh nadvisuje i nadmašuje sve okolne vrhove. Iako njegova visina od 1.669 metara skoro nije ni spomena važna, ipak ovaj vrh je često zborno mjesto gromova, sastajalište magli i meta vjetrova.

Već i samo njegovo ime — Videž — dovoljno govori da se sa toga vrha pružaju dalekosežni vidici. Zaista je Videž takav. Upravo zbog svoga zavidnog položaja uporno se nameće i neodoljivo privlači svakoga da mu pođe u posjetu. Rijetki su oni posjetiocи Zelengore koji su mogli odoljeti da ne izađu na vrh Videža.

Da je Videž od uvijek bio privlačan za ljude to najbolje potvrđuje nekropola stećaka, koja se nalazi sa istočne strane samog vrha. Dakle, naše pretke je toliko privlačio da su na njemu ostali, eto, i poslije svoje smrti — zauvijek. U toj skupini stećaka, na kojima je Zub vremena ostavio vidne znake,

nekoliko nadgrobnih spomenika izrađeno je od kamena boje pečene cigle. Ovo je jedinstveni raritet, jer svi stećci su rađeni od bijelog kamena, koji s vremenom dobiva sivu patinu. Ovdje smo sreli još jedan raritet. Naime, jedan stećak je osamljen i izdvojen od nekropole pedeset metara. Možda tu leži neki osobenjak ili je možda bio progran od družine? To danas ne zna nitko reći. Čudna je prošlost starih Bošnjana! Čudna je nekada bila ta **zemlja što se Bosna zove...**

* * *

Ljetni dan. Podne. Stojimo na vrhu Videža. Upekla ljetna jara. Nema ni daška vjetra. Kroz titraj zraka, u nekoj ljubičastoj izmaglici, drijemaju stijene Todora, Osretka, Kallelige i Orlovca. Stog, iako zelen, u tome trenutku imao je pepeljastu boju. Mrke šume Orufe i Poda činile su nam se znatno svjetlijе. Sve se izmjenilo oko nas od užarenog sunca i topline. I vidici su smanjeni izmaglicom, koja nas okružuje sa svih strana.

Oblaci bijeli kao paperje, kao najljepša ovčja runa, putuju iz smjera Lebršnika i Bregoča. Nestaju tamо negdje iza visokih stijena Todora i masiva Lelije. Jedan omanji bijeli oblak zaustavio se i stao iznad Videža.

Pogled na Videž s Poda

Kao da se izgubio ili je ostavljen, a možda i prognan od onih što maločas nestadoše iz našeg vidokruga. On nam je ipak dobro došao. Pravi nam hlad i štiti nas od jakog planinskog sunca na ovom golom vrhu.

Ispod nas su strme zatravnjene padine, koje mjestimično prekrivaju kameni sipari i gromade krupnog kamenja. Dolje, ispod tih goleti, na sve strane guste šume spuštaju se u doline i mrke kanjone. Najgušća i najveća šuma je u pravcu Džafer potoka, Paleža i Crnog jezera.

Zavideška prostrana visoravan tipični je alpski pašnjak. Odavde gledana ta visoravan podsjeća nas na Vučevu ili na Spasovaču u Treskavici. Tu se napasa bezbroj grla krupne i sitne stoke. Do nas dopiru glasovi čobana, lavež pasa i klepet zvona.

Dugo već sjedimo na vrhu. Upijamo poglede. Iznad nas cvrkuću i nadlijedu dvije male ptice. Suludo lijeću, kao da se igraju. Ili su u ljubavnoj pjesmi i zanosu. Neumorne su.

Pratimo ih duže vremena. I, kada smo mislili da njihovo pjesmi i igri nema kraja, u jednom trenutku su te dvije male ptice pale u travu. Nestale su u planinskom cvijeću, kao da ih je neko bacio iz visine. Možda su igrale igru smrti? Možda su pjevale pjesmu i smrti i ljubavi, možda su obamrle od ljubavi?

Za nas je njihov pad i nestanak ostao tajna i nepoznanica. Sačuvali smo ih u svojoj uspomeni.

SUSRETI NA VLAŠKOM POLJU

Za nama je ostala dolina Kotlanice, a u njoj tih i osamljeno istoimeno jezero. Ispred nas se pružila duga i široka planinska površ — Vlaško polje, a iznad nas se prijeteti nadvila gola planina Dumoš. Sa njegovog najvećeg vrha, visokog 1.879 metara, pružaju se kameni sipari koji vječito kamenjem zasipaju Vlaško polje i tako stalno smanjuju njegovu površinu i otimaju mu ono oskudne zelene trave. Bijelosivi sipari sa sitnim kamenjem podsjećaju na korita davno presahlih planinskih potoka i rijeka.

Kamene gromade, što su ko zna kada i kako, sletile s Dumoša u Vlaško polje — nalik su na vojnike i njihova utvrđenja. Pravo je to kamenno ratište. Sa godinama i vijekovima sve je više kamenja u toj visorani, a trave, neophodno potrebne za stočnu pašu, sve je manje. Sunce u ljetnim danima nemilosrdno peče, i uz pomoć skoro vječno prisutnog vjetra sve živo sprži i osuši do te mjere da sve što je zeleno požuti. Ovdje smo našli samo na dvije boje: olovnosivo kamenje i žutu travu. Iznad nas je plavo nebo, po njemu vršljaju bijeli oblaci na svome vječitom putovanju.

Na kraju dugog i širokog Vlaškog polja našli smo na nekropolu stećaka. Teški nadgrobni spomenici, isplakani kišom i sprženi suncem, izgubili su svoj prvobitni sjaj.

Mahovina i patina izbrisale su napise i ukrasne ornamente što ih urezaše ruke neznanih neimara. Samo na dva najveća spomenika jedva se vide likovi životinja, oružja i ratnike. Većina stećaka su nagnuti ili su utoruli u grob zajedno sa svojim pokojnikom. Nekolicina od tih, po nekoliko tona teških spomenika, još uviјek odolijeva oštem zubu vremena. Ipak, cijela nekropola veoma lijepo djeluje i nepotично svjedoči da su naši daleki preci voljeli planinu do te mjere da su vječno ostali u njoj.

Iza toga groblja naišli smo na vodu. U užarenom kamenu te daleke planine pojавa vode je slično što i u Sahari. Mlaz hladne planinske vode izdašno puni i prelijeva droveno korito koje tu postaviše pastiri za potrebe svoje i nebrojenih stada ovaca. Da se ovdje voda cijeni isto kao i hljeb za ljude i sol za ovce, svjedoči naziv ove vode: Zlatac vrelo. Po nazivu se dade zaključiti da se voda u tome kraju mjeri i cijeni kao zlato. I mi smo je tako, zaista, cijenili na tome vrelom ljetnom danu.

Na putu preko prostranog Dumoša za Vitlo baru naišli smo na rijedak prizor. Stočarski pas je, naime, svojim lavezom oglasio da goni nekog. Na strmim liticama gledali smo trku divokozu i psa.

Pas je uporno lajao i trčao. Divokoza je s osjećajem sigurnosti i bez većeg straha, u veoma elegantnim skokovima i bez napora, odmicala preko stijena do kojih pas nije mogao doći. Povremeno bi na dominantnim stijenama sačekala da joj se približi gonič, pa bi onda nonšalantno nastavila sa skokovima i trčanjem. Ličilo nam je to na igru mačke i miša. Dosta dugo je divokoza zavaravala svoga bezopasnog i nemoćnog goniča.

Pas je u jednom trenutku ugledao nas, pa je potrčao prema nama, kao da traži pomoć. Međutim, u ovome slučaju i pas i mi smo bili nemoćni, s tim što nismo ni željeli proganjati tu simpatičnu i hitronugu divokozu.

Divokoza je bez napora nestala u visokim stijenama, u smjeru impozantnog masiva Drhtar i Kraljeva vrela, a pas, iznuren i izmoren, kao junak koji prvi započne i izgubi bitku, legao blizu nas i počeo da liže umorna stopala. Tek kasno u noć pas se vratio do stočarskih koliba na Štirinama.

U POSJET PRAŠUMI PERUĆICI

Jutro. Novi dan se radja. Zvijezde na nebu se gase, kao da umiru. Mjesec je stao. Blijed, bez sjaja, zaustavio se iznad visokih stijena Volujaka. Umukle su žmirave sove, čiji smo kreštavi glas slušali, čini nam se, cijelu noć. Umjesto njihovih očajnih krikova, do nas je dopirao skladan i melodičan cvrkut ptica. Uz veseli ptičji koncert radalo se sunce. Njegovi prvi zraci obasjali su kameni toranj visokog Maglića. U tim trenucima pošli smo uskim puteljkom u posjet Perućici, tom kompaktnom zatvorenom šumskom rezervatu između

Prašuma Perućica s vrhom Maglića

Maglića i Volujaka, toj posljednjoj prašumi u Evropi.

Nismo išli dugo. Još se čestito nismo ni zagrijali u hodu, kada je nestalo uskog puta. Svuda oko nas debela i visoka stabla. Čini nam se da svojim vrhovima dodiruju nebesa, paraju oblake i planinskim maglama pružaju utočište za odmor. Ovdje, u podnožje tih stabala, nikada nije doprlo sunce niti mjesecova svjetlost. Ovdje ni kiša ne pada. Jer, kišne kapi se slijevaju i cure niz debela debla, grane i krošnje tih džinovskih stabala. I vjetar je ovdje rijetko prisutan.

Sve je tiho oko nas. Jezivo. Mistično. Čujemo svoj dah. Sve se umirilo. Ptice i zvjeri su u svojim skrovištima. Osjećamo divljinu i pustoš prašume, koja u nama izaziva osjećaj straha i ljudske nemoći. Čini nam se da je naša prisutnost ovdje nepotrebna, suvišna.

Prelazimo, posrćemo, a nerijetko padamo preko povaljanih stabala koja ovdje »umiru uspravno« u pravom smislu te riječi — prirodnom smrću, od starosti. Jer, do njih još ne dodoše drvosječe. Ova prašuma je poštedenia od šumskih požara. Ova šuma nije nikada siječena, niti je gorjela.

Pogled nam je ograničen: u drveće i, pogedje, u nebo. Od sitnog raslinja ni zemlju ne vidimo. Ovdje je sve zeleno, osim

grana i debla drveća. Kamena nema ni za lijek, ali ni vode.

I tako tumarajući po bespuću prašume, nailazimo na dugo očekivani proplanak. Na tome proplanku, u srcu prašume, što smo ga otkrili sa vrha Maglića, doživjeli smo neočekivani susret: mrki medvjed umakao je ispred nas u gustu šumu. Uspjeli smo mu samo vidjeti zadnje noge i zadnji dio tijela. Iako je tako brzo nestao iz našeg vida, mi smo još dugo osjećali njegovu prisutnost. To je bio razlog da smo zaboravili na prijeko nam potrebnii odmor i pošli u pravcu središta Perućice, prema istoimenom potoku.

Pala stabla su nam najveća prepreka, jer kod njihovog prelaza ulažemo veliki napor, a obilaženje nas dovodi u besciljno tumaranje i gubljenje orientacije.

Visoki i široki listovi repuha, koji gledani sa visine podsjećaju na razapete ženske suncobrane — čine nam takoder prepreku. Ispod njih je nesigurno i ljigavo tlo, pa nam nože klize i izmiču kao na ledu ili u ilovači.

Iznenada mističnu i zastrašujuću tišinu prekinu šum vode. Ispred nas je gromoglasno tutnjao planinski potok. U tome času osjetimo olakšanje i sigurnost. Žureći prema potoku, naišli smo na rastrganu srnu. Dijelovi tijela te hitronoge i dobročudne životinje očiti su dokaz nedavno minule vučije gozbe. Mrtve

oči i rasuta utroba nijemo nam to potvrdiše. Bezbroj sitnih insekata preplavili su ostatke što proždrljiva usta krvoloka misu željela ili stigla da progutaju. I lisica se nasladivala na nedužnoj žrtvi, jer lukava lija je, kako lovci kažu, vječni pratić vuka. Ona dokrajči i potamani sve što ostane iza tih ukletih lutanica.

U koritu potoka, koji premostiše mnoga pala stabla, obasjalo nas je sunce. Pomoću tih prirodnih mostova sa lakoćom smo prelazili sa jedne na drugu stranu potoka.

Odavde se vide strme kamene litice Snježnice, odsječena stijena Treskača, zeleni Vilinjak i istaknuti vrhovi Tovarnice.

Koritom potoka, uz zaglušnu huku vode, stigli smo do stijene — samoubice. Zadihani, raspjevani i brbljivi planinski potok dovre bezbrizno stiže. A tu, sa stijene visoke preko 60 metara, poput samoubice, uz očajnički krik i zaglušnu buku, strmoglavo se potok baca u bezdan. I tako, u očajničkom grču, samrtnoj pjeni i vrisku, što narušava vječiti mir prašume — potok Perućica umire vječno, neprekidno. Ovaj vanredno lijepi i nenadmašni slap daruje neizrecivu ljepotu, izaziva divljenje svojom herojskom tragedijom koja je puna poezije i bez mašte, bez umjetničkog nadahnuća i inspiracije. Pred tim čudom prirode čovjek je nijem od divljenja. Ne reći ništa, čak ni u sebi. Tako smo ovog puta i postupili.

Mnogo truda i znoja smo utrošili dok smo se spustili niz vlažnu stranu pod vodopad. Jer voda pri padu, kao duge raspletene vlas kršne planinske djevojke, ovlaži sve oko sebe. Uslijed toga je predio vječno i intenzivno zelen.

Od podnožja skrhane vode ponovo smo put nastavili zajedno sa potokom. Pored nas je tekao iznuren i izmoren. Žurio je da nađe zasluzni mir u rjeci Sutjesci. I mi smo željeli otpočinuti nakon tog nezaboravnog posjeta Perućici.

IZNAD MAGLE

Miholjsko ljeto je na izmaku. Zadnji su mu dani odbrojani. Lišće je požutjelo i otežalo od snijega i inja, pa opada u mnoštvo sa grana. Zasipa i nas i puteljak što kriuvda kao zmija u bijegu kroz šumu od Lokve Dernečište u pravcu Stubica.

Dan je tmuran. Pravi jesenji. Magla prekriva cijelu visoravan. Polegla je na zemlju i ne miče se. Horizont sužen i ograničen, a vidljivost 8 do 10 metara.

U Mokroj gori susrećemo drvosječe. Okupili su se oko vatre. Inje sa grana zasipa ih. Sumnjičavu su zavrtjeli glavom, kada su čuli našu namjeru da posjetimo vrh Maglića, najviši planinski vrh u Bosni i Hercegovini.

Bogdan, tako se zvao visoki, crnoputi brkajlja, gorštak poodmaklih godina, reče nam da on ne bi preporučio ni neprijatelju svome da po ovom lošem vremenu pode u planinu.

»Kakva vas muka i nevolja goni gori, boni ne bili. Šta vam je, dobri ljudi, znate li vi da

je Maglić grdan, opak i visok? Idite, ali ćete prije nazad nego naprijed. Upamtite dobro što vam kažem«, rekao nam je Bogdan na kraju našeg dijaloga. Slične riječi su nam bili uputili i neki poznanici na Tjentištu.

Pogledi su nam se međusobno sreli, pa nekako, više očima nego riječima, postižemo saglasnost i zajednički izraz volje da podemo naprijed. Bilo je to prečutno odobravanje. Ne osvrćući se na riječi drvosječe, naša kolona je krenula naprijed i za tren oka nestala u magli prostranog Vučeva.

Napredujemo više pomoću osjećaja i uz nešto sreće. Put je prekriven snijegom i markacija se ne vidi ispod snijega. Ušli smo u Vjeveričin prodor. Tu nas je dočekao prošlogodišnji i ovogodišnji snijeg. Gazimo snijeg i smrznuto inje. Put se samo mjestimično nazire, a markacije nema nikako.

Po izlasku iz Vjeveričinog prodora, iza kratke zatravnjene ravni sa klekovinom, pošli smo desno uz zaledenu padinu. Lijeko od nas je ostao Carev dô. I tako smo kraticom, bez puta, izašli u blizini Crnogorskog vrha.

Nakon izlaska na bariju Maglića magla se počela razbijati. Vjetar ju je raznosio kao paperje ili ovčja runa i sabijao je u doline ispod oštih vrhova Maglića.

U trenutku kada smo stajali uz piramidu na kojoj je ispisana visina 2.386 metara, sunce se probilo kroz oblake i obasjalo nas. Stajali smo na vrhu Maglića suncem obasjani, na vrhu, na raskrsnici magle i vjetrova. Ovdje je zborno mjesto gromova i, nesumnjivo, carstvo magli. Imamo ludu sreću. Dolje ispod nas i svuda dokle je naš vidik dopirao, prekrivalo je magleno more. Zaista, pravo magleno more, od magle guste kao tijesto. Samo vrhovi biočkih Vitlova, Komova i Tovarnice na Zelengori, koji su visočiji od 2000 metara, virili su iz nje, kao otoci iz mora. Masiv Volujaka naglo je izronio iz magle, kao brod na morskoj pučini. I vjetar se smirio. Stao je. Sunce je ojačalo, pa je brzo otopilo bijelo inje.

U tim časovima nalazili smo se visoko iznad magle. Maglić je sam sebi proturječio. Naime, mnogi kažu da je Maglić dobio ime po tome što ga često obavijaju magle. I mi smo se u to imali priliku uvjeriti ranijih godina kada smo ga promatrati sa Zelengore, Volujaka i Bioča. Danas, eto, je obrnut slučaj. Sve što je 200 metara niže od Maglića, prekriva magla, a sam Maglić i susjedne vrhove obasjava sunce. Zbilja, rijetki događaj, ali eto, i do se dešava. Priroda je čudna. Istini za volju, priznajemo, da smo takav obrat vremena intimno i prizeljkivali. I želja nam se ispunila.

Za uspomenu na ovaj jesensko-zimski uspon ostavismo na vrhu Maglića u staklenoj boci popis od deset naših imena i kutiju sa cigaretama koju za tu priliku donesoše planinari — članovi radnog kolektiva Fabrike duhana iz Sarajeva. Htjeli su da cigaretama daruju onog koji poslije nas prvi dode na ovo mjesto, a ujedno i da obilježe na simboličan način svoj prvi izlazak na vrh Maglića.

U povratku, nekoliko stotina metara od vrha, ponovo smo upali u gustu maglu, koja

Kanjon mrtve Drine ispod planine Sušice

nas je pratila sve do Tjentišta, pa i dalje još nekoliko dana.

Usprkos magli, snijegu, vjetru i hladnoći, i bez zimske opreme, izašli smo na vrh Maglića. Ovaj izlet koji se tako uspješno završio dugo će pamtiti planinari iz Fabrike duhana iz Sarajeva, a i mi što smo im uspjeli priuštiti tu radost.

KANJON MRTVE RIJEKE

Praskozorje. Novi dan se rađa. Plavičasto svitanje. Neki čudan lom prvih svjetlosnih zraka. U početku jedva vidljive, kasnije sve jasnije i koloritnije, pa se pretvorise u spektar duginih boja. Prvi sunčevi zraci ispili su zrake duginih boja zajedno sa kapljicama jutarnje rose.

Jutarnje sunce bilo je već ojačalo kada smo izašli na vrh Ljutice (1243 m). Tako se zove jedan od najviših i dominantnih vrhova nepreglednog planinskog masiva Sušice. Sa stjenovite zaravni vrha Ljutice ispred nas su

u tren oka nestale preplašene i hitronoge divokoze. I, dok su divokoze nestale u strmim liticama, mi smo već stajali na vrhu na njihovom mjestu.

Sve je tihoko oko nas. Jezivo mirno. Slušamo tišinu! Povremeno je narušava tek glas srndača koji dopire do nas iz pravca Bijele vode.

Stajali smo dugo na vrhu velikog i dubokog kanjona. Prizor jedinstven. Slika neponovljiva. Ispod nas i sa svih strana lome se i ruše strme litice. Pod veoma oštrim kutom sastaju se dolje sasvim nisko u dubini kanjona. Ustvari, njihov kraj se i ne vidi, kao da nigdje i ne završavaju.

Ove strme litice nalik su napola otvorenoj džinovskoj knjizi na čijim stranicama stoje, kao na umjetničkim platnim naslikana, drveća prašumskog tipa i sivozeleno kamenje. U dnu uskog i dugog kanjona miruje i leži jedna mrtva rijeka — Drina. Ni jutarnje sunce ne može da joj izmjeni neveseli izgled i mrtvačku boju. Ustajala voda je anemična,

nepokretna, kao paralizirano biće. Umrtvljena je i zasićena muljem, šlunkom, drvećem i kamenjem.

Zapravo, to više i nije rijeka. To je voda velikog i najužeg našeg umjetnog jezera, čija dužina od Višegrada do Perućca iznosi 54 kilometra.

Ovuda je do prije nekoliko godina tekla Drina, nekada mutna, ponekad krvava, a najčešće bistra i čista. Snagom osvetnice Drina je izdubila uski kanjon u čijem je procjepu rušila i pred sobom valjala sve što bi joj se na putu ispriječilo.

Svojom snagom, prodornim šumom i bukom, koji su bili skladna muzika i pjesma, pjenušavim bijelim bukovima raspletene grive, i smaragdnom bojom vode Drina je u ovom tjesnacu bila najjača i najlepša, nenadmašna: »Biser rijeke Jugoslavije«. Ljepotica svih naših rijek. Ovdje u ovom kamenom labirintu nije bilo mjesta ni za koga drugog osim za njene zadihane i snažne tokove. Istina, nerijetko su po tim brzacima divlje rijeke prolazili vješti i hrabri splavari. Neustrašivi vozari balvana uspješno su i uz pjesmu vodili ljudi boj sa bukovima, prelazeći ih samo u trenucima kada su ih nadmurlili vještinom krme.

Punih pet godina je prošlo od dana kako je na ovom dijelu Drina zaustavljena i umrtvljena. Mrtva rijeka potopila je dopola kamene lukove drevnog mosta u Višegradi, pa je tako i most ostao osakaćen. Njegovi temeljni lukovi prestali su davati otpor brzim valovima i suludim naletima Drine. Naime, prije pet godina, snagom ljudskih mišića i savremenih mašina, kamenom, betonom i željezom zaustavljeni su i zauvijek smireni brzi tokovi Drine u mjestu Perućac. Tu je izgrađena velika brana hidrocentrale »Bajina Bašta«. Tako je ovaj tok Drine dobio novi izgled, fisionomiju, kvalitetu i namjenu.

Jezero je djelo naših dana, industrijsko-turistički objekt od višestruke koristi. Danas po jezeru, umjesto zaustavljenih splavara, plove bijela lada »Lotika«, uz nju više malih brodova i bezbroj čamaca, na čijim bokovima i palubama stoje strani i domaći turisti. Ploveći po površini ovog dugog i lijepog jezera uživaju u jedinstvenoj ljepoti prirode i dive se višegradsкој čupriji, kao i graditeljima brane i jezera, impresije koje se lako ne zaboravljaju.

Na ovom svijetu sve se mijenja, pa i tokovi rijeka.

* * *

Oni koji vole romantiku i traže iskonsku ljepotu prirode (planinari-alpinisti, ribolovci, lovci) mogu je naći u gornjem toku Drine. Trebaju poći uzvodno od Foče do Šćepan-pola, a odatle desno uz Pivu do njenog izvora i dalje do izvora rijeke Komarnice, ili lijevo uz Taru, pa stići pod Komove. Ako podu tokom jedne od mnogih pritoka Drine: Rzavom, Limom, Žepom, Čehotinom i Sutjeskom, ubrzo će se naći u veoma lijepoj i još uvijek netaknutoj prirodi, u krajevima gdje je rijetko ili nikako stala i kročila ljudska noga.

Dakle, treba ići dalje, u visine, u susret oblacima.

SVADBA »NA NAJVIŠEM NIVOU«

Dan pozne jeseni. Magle vršljaju. Zaposjele su doline, a vjetar ih razgoni po vrhovima Vrana i Ćvrsnice. Risovac obavija gusta magla. Nigdje danas ni traga od onog prostranog i lijepog risovačkog polja koje smo znali gledati za vrijeme sunčanih dana.

Po ulazu u gustu šumu Vitlenice magla je postala rijeda i prozirnija, pa smo vidjeli nove znakove markacije. Ovaj put, od Risovca preko Vitlenice i do Vilinca, prošlog ljeta su markirali planinari iz Jablanice. Ovaj novomarkirani put je najpogodniji i najkraci za prilaz planinarskoj kući na Vilincu. Naime, od Jablanice preko Doljana do Risovca vodi cesta, sposobna za sva motorna vozila, u dužini od 38-40 kilometara, a odatle se produžava šumskom cestom tri kilometra do šumske manipulacije na Vitlenici (barake i mogućnost parkiranja vozila). Od Vitlenice do kuće na Vilincu stiže se za tri sata umjerenog hoda.

Inače, do sada su postojala četiri markirana puta do kuće na Vilincu: uz Grabovicu, Plasu, Doljane i onaj od Blidičkog jezera; sada im se pridružio i peti — preko Vitlenice.

Naša mala kolona je odmicala kroz šumu, a potom preko kamenih uvala, tipičnih za hercegovačke planine, počeo je uspon u smjeru Petrove glave i Vilinca. Nakon izlaska iz Velike vale, magle je nestalo, vidik se proširio, ali ne toliko da bismo mogli vidjeti silna prostranstva ove najvisočije hercegovačke planine.

Na jednoj strmoj padini ispod masiva Vilinca našli smo na uginulu ovcu. Neko od prisutnih objasni: stocari, koji ljeti borave u tome dijelu planine, svake godine, ako im je bila dobro protekla, pri povratku u dolinu ostave po jednu ovcu — dar planini i molba da iduća godina bude još bolja. Zaista, čudni običaji, ali netko već je odavno rekao: »Koliko ljudi — toliko čudi. Koliko sela — toliko adeta«. Sasvim je tačno i dobro rekao.

U kući na Vilincu našli smo samo dežurne planinare. Svi ostali, koji dodoše prije nas iz Plase i Grabovice, otišli su u stijene Pestibrda, da penju.

U smiraj dana u maloj kući na Vilincu okupilo se 25 planinara i alpinista, mahom mladih. Većina od njih su bezbroj puta bili zajedno u stijeni, u alpinističkom navezu, ili u planini na izletu. Ovog puta se okupile da proslave jedan životni događaj dvoje mladih, zaljubljenih međusobno i u stijenu.

Danas su neki navezi izveli prvenstvene i ponovljene uspone. Bilo je naporno, ali lijepo, jer sve što je teško osvojivo to je i lijepo.

Radost je bila opća, zajednička. Ne samo zbog današnjih uspona, nego i zbog večerasnjeg svečanog događaja — svadbe. Prave svadbe! Naime, mladi alpinisti: Branka Pozajić i Faruk-Braco Zahirović, koji su do danas više godina bili alpinistički navez, eto, od danas se vezaše do kraja života.

To svadbeno veče i »svadba na najvišem nivou (na 1961 m), proteklo je u dobrom raspoloženju i veselju koje je trajalo do kasno u noć. Simpatični mladenci, kumovi i prijatelji pobrinuli su se da ugoste planinare, alpiniste, ovi su im za uzvrat priredili iznenadenje u obliku prigodnih i simboličnih poklona, sve u raspoloženju kakvo samo planinari znaju prirediti.

Veteran bosansko-hercegovačkog alpinizma, Drago Entraut, koji je poznanstvo i brak sa svojom suprugom Terom takoder sklopio u planini, rekao nam je te večeri da mu je draga što su mladi penjači nastavili staru tradiciju: svadbu »na najvišem nivou.

STARI GRAD PRUSAC

U Bosni i Hercegovini postoji znatan broj starih gradova i tvrdava iz rimskog, turskog i austrougarskog vremena. Istina, neki su nestali sa lica zemlje, pa se danas pouzdano i ne zna tačno gdje su bili. Neke je narušio zub vremena do te mjere da su utonuli i zarasli (Hodidjed, Todevac i dr.), pa se kroz grane i šipraže samo naslućuju ostaci zidina. Neka stara zdanja propadaju i ruše se nama na očigled (Čengića kula na Rataju).

Nekim stari gradovima primat su oduzeli novoizgrađeni i naglo narasli gradovi, pa su tako stari pali u zaborav. Takvu je sudbinu doživio stari grad Prusac. Iako je izgrađen prije od susjednog Bugojna, Donjeg i Gornjeg Vakufa i Kupresa, pregazio ga je vrijeme do te mjere da je izgubio sve osobine grada. Prusac danas broji svega 2.000 stanovnika, ima oko 300 kuća, tri džamije, dva turbeta, jednu trgovinu i društveni dom i, to je sve. Mnogo manje nego što je imao nekada, u stara davno isčezla vremena. Ima još uvijek samo mnogo grobalja, čiji su nišani polegli zajedno sa onima kojima su u spomen podignuti.

Mnogi strani i domaći turisti koji danas prolaze novom asfaltnom trakom od Donjeg Vakufa do Bugojna sigurno ne bi propustili priliku da ga posjeti, kad bi znali za njega. Dovoljno je iz Donjeg Vakufa skrenuti jugozapadno na makadamski put i na petom kilometru naći se pod zidinama kamenog grada, u kojem strši oronula bijela sahat-kula sa drvenim krovom.

Drevni grad se izvio i savio na vrhu stijene kao orlovsко glijezdo. Od grada se na tri strane spuštaju strme litice, dok se četvrta, nešto ravnija, spušta u nekadašnju prusačku čaršiju. Na toj strani je bila i glavna kapija tvrdave sa prilaznim mostom koji se po potrebi dizao i spuštao.

Prilazeći ostacima starog Prusca putniku i namjerniku se čini da je tvrdava naslonjena na crnogoričnu šumu Crnog vrha. Međutim, to je samo prividno, jer tvrdavu i njene zidine od Crnog vrha razdvaja duboko korito Prusačke rijeke. Ta planinska hitra rijeka vječito žubori i mrmolji, kao da priča priču o burnoj prošlosti. Stare oronule zidine nijemo svjedoče i potvrđuju tu priču rijeke.

Zanimljivo je da je Prusac već prije 500 godina dobio vodovod. Po predanju vodovod je izgradio Ajvaz Dedo tako da je pomoću drvenih cijevi u grad doveo vodu sa vrela Ajvatovica (ime po Ajvaz Dedi) u dužini od 5 kilometara. Vrijedni Pruščani su 1931. godine dotrajale drvene cijevi zamjenili metalnim, pa i danas imaju taj vodovod, sa pet-šest javnih česama po sokacima naselja. Svome dobročinitelju Ajvaz Dedi Pruščani su podigli spomen-turbe, koje i sada brižno čuvaju i održavaju.

NA VRHU ŠATOR PLANINE

Iza jednog oštrog zavoja ugledasmo vrh visok 1.872 metra. Zelena kupasta gromada, odavde nam se činila da je znatno visočija. Djelovala je veoma visoko, jedini vrh na horizontu.

Za nama je ostala gusta šuma i u njoj duboka hladovina. Nailazimo na zelene proplanke na kojima tamošnji planinštaci oštrim kosama vješto odsijecaju sjenokose. Visoka planinska trava, raznobojnih boja, pada pod zamahom snažnih mišića, u snopovima.

Uspinjemo se uz strme zelene strane vrha planinje. Vjetar nanosi miris svježih sjenokosa. Sunce nemilosrdno prži. Sagorjele grane klekovine našim umornim nogama podmeću zasjedu. Runolisti se njišu pod udarcima vjetra, pa nam se čini da nas pozdravljaju, da nam mašu.

Pri usponu na sam vrh Šatora gazimo i mukotrpo se probijamo kroz bijelo ogoljelo groblje klekovačkih grana, koje liče na oglodane i kišom isplakane kosture sitnih i krupnih životinja.

Za izlazak na vrh nagrađeni smo daleko-sežnim vidicima. Svuda oko nas su nepregledna zelena prostranstva. Visoke šume Jado-vnika, Klekovače, Lunjevače, Javora i Srnetice zatvaraju nam vidike prema sjeveru. Dolje ispod nas je ravno Tićevo. Na zapadu zatalasani hrbiti visoke Dinare uskraćuju nam pogled na plavi Jadran, ali vidimo dio Livanjskog polja. Na istoku Glamočko polje odvaja nas od zelenih planinskih masiva Vitoroge i Cincara.

Pogledi nam lutaju u nepregledne daljine. Oči nam se umoriše od tih silnih mamaca prostranstva kojima čovjek, ma kako umoran i indisponiran bio, ne može odoljeti.

Pogled nam zastaje na obližnjem masivu Babinoj gredi. Ta vanredna, ogoljela, kamena gromada uzdiže se iznad Šatorskog jezera više od 400 metara. Sipari Babine grede živim kamenjem neprestano zasipaju jezero, kao da ga žele uništiti strašnom smrću — kamenovanjem.

Pod onemoćalim zracima zalazećeg sunca bjelasaju se pjegje prestarijelog snijega. Neko-liko tih bijelih lazina išaralo je Vražije vrtlove na Babinoj gredi. Iz te bjeline izbjiba neko čudno plavetnilo, koje titra na predvečernjem povjetarcu. Neobična igra sunca, snijega i vjetra izgleda nam nestvarna.

Ovdje na samom vrhu je sve izrovano i ispreturnato. Jasno se vidi da stojimo na

Vrh Cincar-planine

zbornom mjestu gromova i vječnoj meti hitrih munja.

SUTON NA CINCARU

Pješačimo cijeli ljetni dan od ranog jutra. Dan je na izmaku. Uspon se pojačava, jer se približavamo vrhu Cincar planine. Iznad nas je sam vrh. Izgleda nam sasvim blizu. Sporo napredujemo, pa nam se čini da se vrh odmiče od nas.

Zavidimo sunčevim zracima što se umjesto nas odmaraju na našem cilju. Naizmjeno gazimo kamen i čuperke zlokosnice trave. To su dva i jedina elementa u oskudnom pejzažu ovog gorostasa.

U smiraj dana, sazdanog od vedrine i bistrog zraka, stajali smo uz betonski stub što označava kotu visoku 2.006 metara. To je vrh Cincar planine. Sve okolne planine i vrhovi su ispod nas. Daleko su od nas. Razdvajaju nas ogromne planinske površi što ih ljudi zovu polja: Glamočko, Kupreško, Duvanjsko i Livanjsko.

Odavde, u predvečerje, ta polja izgledaju ravna, iako ustvari nisu takva. Polja su okružena selima, čije su se kuće šćučurile i pripile uz padine, kao barke uz morsku obalu.

Sunce je utonulo iza obrisa Dinare. Njegovi posljednji zraci obasjavaju Buško blato.

Odavde, iz ptičje perspektive, na prvi pogled nam se učinilo da je ta nepregledna vodena površ — more. Zaista, teško se oteti dojmu da se tolika količina vode na tako ogromnom prostranstvu može nalaziti podno Cincara koji, inače, čezne za vodom i oskudjeva šumom. Ispod nas je najveće umjetno jezero u našoj zemlji. Prizor je divan, nezaboravan.

Sunce je nestalo, samo užareni oblaci svjetlocrvene boje još su na kratko ostali na nebnu, na onom dijelu gdje je sunce zašlo.

Okolne planine ubrzano potamnješe. Noć je plovila iz daljina, horizont se naglo sužavao, a vidljivost postajala sve kraća. Mrak i tama su zaposjeli polja i doline, a zublje noći zariše planinom, pa oko nas nastala tama.

Snopljje svjetala što se zapališe dadoše nam nagovještaj da se ispod nas, dolje nisko, nalazi grad Livno. Na sjeveru vide se svjetla Glamoča, a na istoku Duvna. Kupres nam zaklanja Malovan.

Pri povratku, kada smo bili već u podnožju vrha, mjeseceva svjetlost najavi svoj dolazak. Osvoji okolne vrhove, a potom i doline i u jednom trenutku unese sjaj i novi život u goleti dalekog i osamljenog Cincara. Zvijezde isbaraše nebo.

Noć polako odmiče, a mi tonemo u duboki san.

Uspon na Mont Blanc

ŽELIMIR KANTURA

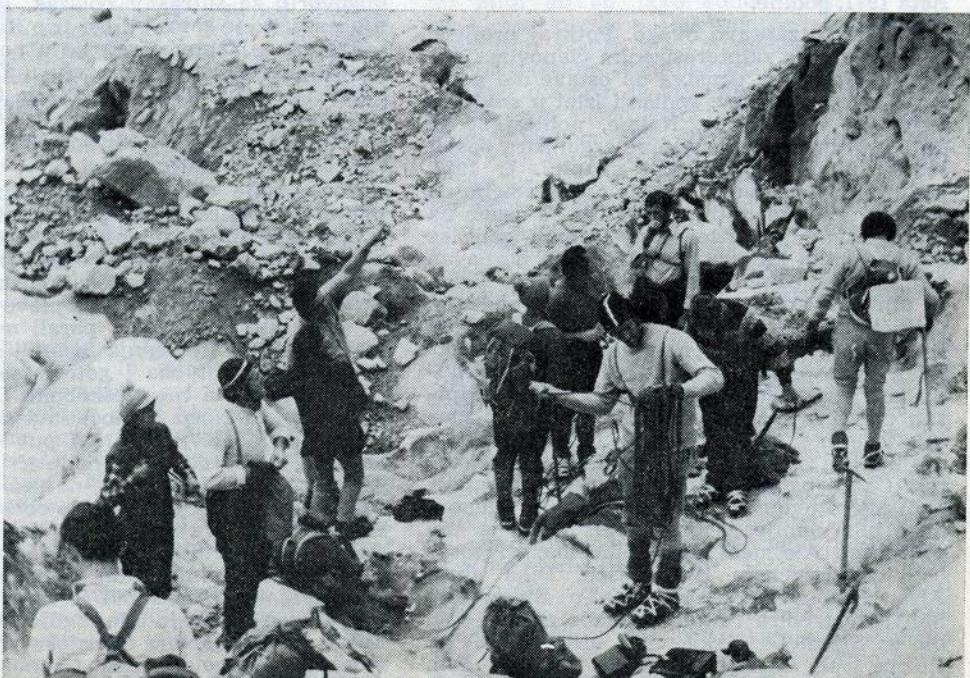
ZAGREB — PD »VIHOR«

Stojim sam na glavom trgu Chamonixa. Pozna je jesen. Nedjelja je. Potpuno pusti grad. Zatvoreni dućani i barovi. Tek tu i tamo poneki mještanin žurno prolazi pustom ulicom. Natmureni oblaci nošeni snažnim vjetrom zastiru vidik. Pa ipak! Uporno zurim u oblake magle, a srce mi gromko kuca. Samo da malo grane sunce! Samo da malo zastanu oblaci i da još jedanput bacim pogled prema krovu Evrope. Svim svojim bićem treperim u nadi da će priroda blagonakloni, kao što je to već bezbroj puta učinila, otvoriti svoje prebogate grudi i obdariti me toliko željenim pogledom na Mont Blanc. Tražim pogledom užad žičare što onako strmoglavo nosi gondolu put Aiguille du Midi. I gle! Magla se razrjedila a šiljak stupa na vrhu Aiguille du Midi zasjao je pozlažen zrakama netom izronulog sunca. Tjeran snažnim vjetrom oblak magle naglo je uzmicao u pravcu sjeverozapada. Najprije sam uočio Mont Maudit, a zatim — dah mi je zastao: Plavo nebo i srebrno-blještavi vrh Mont Blanca!

Kao ukopan, možda još uzbudeniji nego kada sam prije tri mjeseca po prvi puta video taj vrh, rušio sam pogled niz greben da ga

zaustavim na blještećoj kući Refuge Vallot pa onda nadolje niz Grand Plateau do Refuge des Grand Mulets o koju se razbijalo snoplje sunčevih zraka. Ostavljal je dojam srebrne eksplozije niz glečer Bossoms sve tamo do ulaza u tunel, routier du Mont Blanc.

Oblak, koji je nemilosrdno jurio nebom zapeo je o vrh gore. Nestao je vrh Mont Blanca. Ubrzo je nestao i Refuge Vallot. Samo je još blještio Dom du Gouter i strmoglavi glečer de Taconnar koji se s njega ruši u dolinu. Napokon je oblak zastro cijeli videokrug. Postalo je tamno. Tek sam tada osjetio da je hladno. Pogledao sam na uru i ne malo sam se iznenadio da je prošlo više od sata vremena kako sam stajao na istom mjestu. Potrčao sam što su me noge nosile onih četiri stotine metara do mjesta gdje je stajao autobus pun nestrljivih suputnika da krene u Zagreb. Zakasnio sam skoro pola sata od određenog trenutka za polazak. Srđba i protesti umornih putnika bili su blagi povjetarac prema olujim misli što su me salijetale dozivanjući u pameti svaku stopu i svaki trenutak što sam ga u srpnju proveo zajedno s prijateljima u ovom gorju. Tiho sam sjeo na svoje

Na granici snijega i leda

Komemoracija Miroslavu Rotšildu na padinama Mont Blanca

mjesto. Pogled sam upro u jedva nazirući glečer Bossons, a misli su kao filmovi prolazile mojom glavom evocirajući uspomene iz ljeta 1971. godine.

Bilo je to zapravo ovako. Potkraj proljeća savjetovano je zainteresiranim članovima našeg planinarskog društva da ostave dio godišnjeg odmora za tzv. godišnji izlet u srednjoeuropsko visokogorje. Naime, uobičajeno je da PD »Vihor« svake godine organizira posjet jednoj istaknutoj gorskoj skupini. U 1970. godini bila je to veoma uspjela ekspedicija na Ararat, a za ovu godinu planiran je uspon na Mont Blanc i Matterhorn. Odmah sam se oduševio tom idejom. Doduše nisam poznavao tehničke pojedinosti toga pothvata, a nisam ni alpinist. Volim planine i volim uzbudjenja. Odlučio sam učiniti sve što bude moguće da se fizički i psihički pripremim za ovaj potхват. Ponajprije dao sam kod najboljeg klobučara sašiti šestinski klobuček. Tako ekipiran uključio sam se u fizičke pripreme. Manje više to su bili društveni izleti od kojih su najjači bili oni neuspjeli na Jalovec i Prisojnik. Ostali uspjeli izleti provedeni su uglavnom na Sljemenu i okolinu. Ni drugi članovi nisu bili slabije pripremljeni. Fred je bio prezauzet, Ale sjedi na sjednicama, Krešo se bavi znanstvenom djelatnošću, Biba sluša Alea, Globus i Combe rade u Švicarskoj, Marijana trenira rukomet, Vlado nikada nije bio na Sljemenu, Krka nema više inspiracije, Ružica voli kazalište, Nikola igra srijedom nogomet, Janko je upravo diplomirao, a Mišonja savija obiteljsko gnijezdo.

Ovako pripremljeni sastali smo se 23. srpnja u Chamonixu. Ubrzo smo u obližnjem kampingu podigli naš logor. Večerali smo i dogovorili da sutrašnji polazak. Prije spavanja naročito je zabavan bio trio Ružica, Krešo i Krampus. Naime, Krešo je u posljednji čas uspio u Arheološkom muzeju u Zagrebu posuditi tri složive ležaljke. Bilo je toliko složivih dijelova da je izgledalo prije kao konstrukcija manjeg brodića nego ležaja. No spavali smo odlično.

Već negdje oko pola pet ujutro bio sam budan. Uzbudjenje od predstojećeg pohoda bilo je snažnije od umora. Tiho sam se izvukao iz šatora, a zatim otisao na obližnju čistinu. Bio sam iznenaden. Još sinoć oblačno nebo bilo je jutros predivne plave boje. Samo su visoki bijeli tornjevi parali nebesko plavetnilo. Zanos i strepnja ispunili su me istodobno. Veličanstvena i gotovo nedohvatljiva planina ispunila me tjeskobom. Dakle, to je Mont Blanc! Hoću li moći savladati to silno prostranstvo? Koji je pravi put kojim treba ići? Pričalo se da je najbolje ići žičarom do Aiguille du Midi (3842 m), no već prvi pogled na ledenjak Bossons bio je manje zastrašujući ali mu zato nije bilo nigdje vidjeti kraja. Lutao sam pogledom od istoka nježno zaručenjenog od netom izašlog sunca do zapada još u sjenu utonulog bijelog masiva. Bilo mi je hladno, ali predivni vidik prikovan me na

Alpski ledenjak

mjestu. Povremeno je helikopter poletio prema ledenjaku pa sam se pitao kuda tako rano. Odgovor će dobiti znatno kasnije.

Vratio sam se u logor. Svi su još spavali. Tiho sam se uvukao u svoj krevet ali usnuti nisam mogao. Suvise dojmova i suvise nepoznatog učinilo je svoje. Jedva sam dočekao da se ostali počnu buditi. Svi su bili vedro raspoloženi ili su barem tako djelovali a ja sam svoju tjeskobu duboko potisnuo u sebe. Dogovoren je da svi pripreme svoju opremu i da se izvrši konačna smotra. Stariji, iskusniji planinari pomagali su drugima pripasati dereze i drugu opremu. Konačno je dat znak za pokret. Krenuli smo automobilima u Chamonix da prikupimo potrebne obavijesti, a onda ćemo na žičaru i konačno krenuti u goru.

Bilo je 27. srpnja u 13 sati kada smo ušli u gondolu. Za svega 10 minuta dosegli smo visinu od 2308 metara na kojoj se nalazi postaja žičare Plan de l'Aiguille. Odavde je na sve strane predivni vidik. Ujedno tu nastavlja slijedeća žičara svoj strmi uspon na vrh Aiguille du Midi. Bio sam zadovoljan kada je započeo naš pješački put. Sunce je žestoko peklo tako da smo svi koristili razne preparate za zaštitu od sunca. Posebnu draž davao je preparat labisan. Oni koji su njime namazali usnice izgledali su kao urođenici. Učinjene su prve snimke. Naravno da je trebalo vremena dok svi poslikaju barem početnu snimku.

U majicama, natovarenim naprtnjačama raznih boja iz kojih su virili cepini, dereze i

užad, krenuli smo položenom stazom prema Plan Glacieru. To nije bio težak put jer je išao uglavnom usporedno s masivom Aiguille du Midi ali su jako sunce i visina ipak zahtijevali predahe. Dok smo hodali pružio se prekrasan pogled na Chamonix i na južne padine skupine Aiguilles Rouges. Duboko ispod nas dolinom je vijugala rijeka. Na ovom dijelu puta naišli smo na napuštene žičare. Mome laičkom oku činilo se da je vječna šteta što taj ogromni ljudski trud propada ovako jadno. No kada sam se okrenuo i pogledao prema Aiguille du Midi bilo mi je jasno da su projektanti imali čvrste razloge da napuste ova postrojenja. To im je vjerojatno bila samo pomoćna žičara pri gradnji upravo stravične strme žičare na Aiguille du Midi.

Možda štovanom čitaocu dosaduje prečesto spominjanje Aiguille du Midi, ali onaj tko je jedanput prošao ovaj put nikada neće zaboraviti tu surovu »iglu« što poput vječne straze stoji nad glavom putnika koji želi svladati divlje pukotine ledenjaka. Jer za dugo vremena taj će nam vrh biti orientir za procjenu dostignute visine. Sada smo ga vidjeli sa zapadne strane. Bio je još suroviji prosječen zaledenim kuloarom koji se malo ne okomito spuštao prema nama.

S lijeve strane staze kojom idemo stoji ploča s upozorenjem da ovaj dio treba proći brzo i oprezno jer pada kamenje. Pogleda usmjerenog prema stijenama brzo smo koračali do velikog ledenjačkog slapa koji se bučno rušio u dolinu, a zatim smo ušli u

jednu vrtaku prepunu većeg i manjeg kamenja koje je ovamo doletjelo na svom divljem putu prema dolini. Uskoro smo sreli dva naveza, bolje reći dva vodiča i dva privezana planinara. Imali su kacige i išli su putem niže od nas. Francuz je dovikivao da se sklonimo jer da pada kamenje. Mi smo potražili jednu udolinu i odlučili da se tu navežemo i navučemo dereze. Prilično je vremena prošlo dok smo se konačno opremili.

Ružica i Krka ovdje su se oprostili od nas. Ružica je još uvijek volila više kazalište, a Krka valjda Ružicu jer je vrlo kavalirski odlučio da se s njom vrati u dolinu. No to mu ne cemo zamjeriti. Bio je indisponiran. Prvi navez, Fred, Ale i Biba krenuli su naprijed. Za njima je krenuo navez Globus, Krešo i Nikola, pa Combe, Vlado i Marijana. Zadnji navez bio je Mišonja, Janko i ja. Ispočetka gotovo neznatno nagnut ledenjak Bossons bio je ispresjecan bezbrojnim pukotinama. Upravo idealno vrijeme omogućilo nam je brzo napredovanje i lako pronalaženje mostova. Naime, pukotine su presvodene zaledenim sponama preko kojih se u ovo doba uz potrebni oprez lako i brzo napreduje. Bio sam u transu oduševljenja. Konačno ipak kročim ledenjakom a to nije tako jezivo kao što sam ranije zamisljao. Naskoro je kamenjem posipan ledenjak postao prozračno plavičast. Pukotine su bile sve opasnije, sve dublje i sve šire, vitki mostovi nisu bili suviše sigurni. Zbog mnogih koraka bili su oštećeni pa je ponegdje valjalo četveronoške preći na drugu stranu.

Iako napet i uzbudjen, uživao sam u svemu što je priroda stvorila. Predivne figure zgruvanog leda. Ogoromi prodori u nevidljivu dubinu. Kloko glečerskih potoka iz tko zna koje dubine ledenjaka i veseli cvrkut malenih potočića po samoj kori ledenjaka. A pogled? ! Sve smo više i sve više vidimo. Ali zanos osvojene visine uvijek bi splasnuo kod pogleda na ponosni Aiguille du Midi. Sada se povremeno penjemo gotovo okomito. Istina, put uvijek vijuga između strmih ledenih stijena ali je sve češće potrebitno temeljito zabosti cepin.

Uskoro smo mi, u zadnjem navezu, imali »krštenje«. Mišonja koji ne vidi baš najbolje nije primijetio omanju pukotinu pa je hrabro zagazio u prazno. Janko i ja smo osiguravali pa je bilo upravo smiješno pogledati kako sam ja reagirao. Zabo sam cepin i bacio se preko njega. Janko, inače snažna koščata ljudina, lako je zadržao Mišonju, a da se nije ni pomakao. Čak se uže između njega i mene nije ni zateglo. No ja sam svejedno bio ponosan na svoju tehniku. Malo me je boljelo od udarca u cepin, ali to nitko nije znao. Tako sam saznao da smo u predjelu koji se zove Jonction.

Nastavili smo oprezno dalje i ubrzo smo dostigli visinu prvog šiljka koji poput otoka strši iz ledene rijeke. Bili smo na domak Grands Muletsu. Samo nekoliko minuta kasnije pojavila se iznad nas planinarska kuća. Dan je polako uzmicao ispred noći. Razvezali

smo se i uz glečer krenuli strmom liticom do same kuće. Imao sam dojam da se penjem u sojenicu. Zapravo ova stijena je i bila otok u ledenu moru. Kuća je izvana obložena aluminijskim pločama. Na njima su se razbijale posljednje sunčeve zrake. Krov je potpuno ravan i prilično prostran. Sutradan smo saznali svrhu krova. Unutrašnjost doma je veoma funkcionalna. Grijanje i kuhanje je na plin koji su domaćini nakon kušanja naših cigareta širokogrudno uključili.

Sjedio sam uz prozor i gledao prema istoku. Aiguille du Midi bio je krvavocrven. Kao da je sunce umiralo na njegovim surovim liticama. U toj intonaciji djelovao je još impresivnije, izazivao je još veće strahopoštovanje. Nešto od napora, a ponešto i zbog naših narodnih običaja, dulje smo ostali pričati, a i nismo mogli usnuti. Prepričavali smo dojmove. Sva sreća što je Nikola rano zaspao pa nije čuo što se pričalo. Naime, on je kod svake pukotine govorio da bi po ravnom mogao do na kraj svijeta, ali ponori su mu slabija strana.

Kada smo se ujutro 28. srpnja probudili bio je divan sunčani dan. Napravili smo inventuru opreme i utvrdili da Nikola i Krešo nisu opremljeni za nastavak uspona. Njihova obuća bila je skroz mokra pa je dogovorenno da oni pričekaju jedan od naveza koji odlaze u Chamonix i da se vrate u logor. Srdačno smo se rastali, poželjeli sreću i krenuli prema Grand Plateau.

Početak je bio prilično strm tako da smo moralni češće zastajkivati. Kako je put bio bezopasan, to su svi navezi krenuli istodobno. Naravno da se zbog toga užad zaplela i dok su jedni vukli naprijed, drugi su stajali ili padali uz smijeh i vedro raspoloženje.

Na jednoj omanjoj zaravni zastali smo da se nauživamo prekrasnog pogleda niz ledenjak Bosssons i na Chamonix, sada vidljiv kao skupina raznobojnih točkica. U isti čas je od nekuda izvirio helikopter i spustio se na krov Refuge des Grands Mulets. Bilo je to redovno snabdijevanje i odnošenje pošte u ovom visokom gorju. Posljednji navez otrčao je natrag do ruba zaravni kako bi mogao snimiti ateriranje helikoptera. Povratak natrag bio je nešto teži pa su se mogli čuti pojedini »strani« izrazi. Zato je navez dobio naziv »prosti navez« za razliku od ostalih.

Sada se struktura leda znatno izmjenila. Bio je čvršći, kompaktniji i mirnije je ležao. One silne raspuklne i brdovite naslage zaminjene su sada već prave ledene stijene. Nevjerojatno je kakve forme sve može stvoriti sunce i led. Sada su pukotine bile prave provalije čije se dno nije moglo ni sagledati. Opreznosti nikada dosta, ali put ipak nije bio suviše opasan. Najteži dio bio je neposredno ispred Grand Plateau. Izmjenjivale su se pukotine, ponori, pa snježni most, pa odmah zatim nagli uspon. Zastajkivali smo jer je bilo potrebno osiguravati pri prijelazu. Ponekad se uslijed razvedenosti ledene kore nismo ni vidjeli. Hod je bio znatno otežan jer je visina bila prilična.

Kako je vrh Aiguille du Midi bio konačno u našoj ravnini, ocijenili smo da se krećemo iznad 3800 metara. Zastajkivali smo i uživali u panorami. Lijevo od nas visoko gore ponosno je stajao vrh Mont Blanc. Počeli smo osjećati posljedice naglog uspinjanja. Najprije je Biba zatražila kraći diskretni odmor. To se ponovilo u nekoliko navrata. Bilo je jasno da dalje neće moći. To su bili simptomi koji su je primorali i na Araratu da odustane od uspona na vrh. Svima nam je bilo žao jer Biba je veoma omiljeni član, a žarko je željela osvojiti ovu goru. Samo sebi svojstvenim smješkom pozdravila nas je i krenula natrag. Dugo smo je pogledom pratili sve dok nisko dolje nije nestala među ledenim gromadama. Sretan ti put Biba. Kako nekad gotovo balnalne sitnice mogu uništiti jedan veliki trud. Razmišljam sam kako bi meni bilo teško da moram napustiti ovaj pothvat i da li bih imao snage da se sa smješkom vratim. Jer sve svoje biće i sve svoje snage uložio sam u pothvat da se popnem na ovaj veličanstveni vrhunac. Mjesecima sam za to živio i na to mislio. Jednako tako mislili su i drugi.

Zamor se očitovao na različite načine. Jedni su sasvim umuknuli, drugi naprotiv su bili razgovorljiviji. »Prosti navez« obogatio je tudicama već ionako prebogat Vukov rječnik. Mukotrpno smo se uspeli zadnjih stotinjak metara i našli se na Grand Plateau. Sunce je žestoko peklo i slalo na nas snopljeg gorućih zraka. Zaboli smo cepine i posjedali na njih. Iako toga dana nismo jeli, a bilo je već oko 13 sati, nismo osjećali potrebu za hranom nego samo za tekućinom ili voćem koje bi nas unekoliko osvježilo. Otvorio sam jednu konzervu komposta od ananas-a. Nikada u životu mi kompot nije tako prijaо kao tada. Bilo je dovoljno narezanih kolata za sve i svih su sa zadovoljstvom prihvatali ovu okrijepu. Uvijek ću tvrditi da je taj ananas bio za mene presudan. Istina, jednu litru komposta nije bilo lako nositi, ali pokazalo se da je bilo vrijedno truda.

Neprestano smo se slikali. Najteže je bilo Fredu, jer je on kao službeni snimatelj dobio još i aparat od svakog člana pa je tako morao često snimati desetak i više puta. Naravno da je na svakom aparatu morao namjestiti odgovarajuće elemente. Htio sam se razvezati da malo slobodnije dišem, ali mi je Fred rekao neka to ne činim. I on je ostao navezan. Iskustvo je iskustvo. Fred je istrošio film pa je potražio neko skrovitije mjesto da u sjeni stavi novi. U blizini je bila oveća ledena izbočina koja je bacala baš traženu sjenu. Fred je pošao tamu i najednom nestao. Zastao mi je dah! Konačno ipak je provirila crvena vjetrovka i Fred se iskoprcao iz pukotine u koju je upao. Odlučio sam da i u krevetu ostanem navezan.

Ale, koji je dulje vremena šutio, odluči da se vrati. Sigurno da je odlazak Bibe bio za njega veliki handikap jer je htio zajedno s njom doživjeti vrh ove gore. Dirljivo je količko su ljudi međusobno povezani, naročito ka-

da su u ovačkovim posebnim uvjetima. Bilo mi je žao, ali shvaćao sam njegove razloge. Ne-spokojstvo zbog Bibinog odlaska toliko ga je obuzelo da ni užitak uspona na Mont Blanc nije mogao inspirirati daljnji napor. Po neznam koji puta pokazalo se koliko nesebičnosti, koliko plemenitosti i koliko čovječnosti nose u sebi ljudi koje je ljubav prema prirodi zbljžila jedanput zauvijek. Srdačan pozdrav i puno najboljih želja i sreće. Naskoro smo na ledenjaku još samo nazirali siluetu Alea.

Raspodijelili smo se u dva naveza i krenuli dalje prema Col du Dôme (4240 m) i Refuge Vallot (4362 m). Vrijeme je bilo idealno. Ni jednog trenutka nismo smjeli skidati naočale. Blještav suonce bilo je upravo izazovno. Hodali smo sve teže. Svaki desetak koraka zastali smo. Disanje, disanje, disanje. Kako je sada sve važno. Naprimjer hoću li nagaziti u stopinku onoga ispred mene ili ću sam tražiti uporište. Snijeg je omekšao pod pritiskom žarkih sunčevih zraka — jer ipak je srpanj — pa se dublje propadalo. Šiljci dereza tonuli su u sipki snijeg.

Sada već vidimo kuću Refuge Vallot. Kao da smo već veoma blizu, no usponu nikad kraja. Svako sebi olakšava kako najbolje

umije. Neko se oslanja na cepin, neko sjedne na njega, netko odlaze naprtnjaču a netko naprsto sjedne u snijeg. Naravno, sada započinju stručni razgovori. Mišonja tvrdi da treba ići neprestano, ali veoma polako. Fred kaže da se ide u kraćim razmacima sa zastancima. Meni je sve jasno: imam snage za upravo desetak koraka i jedva čekam zastanak. Mišonja koji ide iza mene unatoč svojoj tvrdnji već gotovo diše na škrge. Tvrdio sam da s ovog mjesta do kuće nema više od 800 metara. Drugi su tvrdili da ima 1500 m. I ne znam zapravo koliko je bilo. Ali smo se uspinjali još preko ure vremena.

Na grebenu nas je zahvatio snažni vjetar koji je prodirao u svaku poru naše odjeće. Nakon žestokog sunca koje nas je cijeli dan žarilo ovo je bio prilično hladan doček. Pritegnuo sam uzice svog šestinskog klobučeka, specijalno ušiveno za slučaj vjetra, a preko njega sam navukao kapuljaču vjetrovke. Sunce je uvelike okrenulo ka zapadu. Posljednji napor i posljednje uzbudjenje. Stara drvena kuća izgledala je nekako bijedno i nesigurno, a nova lijepa aluminijска izgledala nam je kao da je zatvorena. No veseli usklik Globusa, koji je već ispitao ulaz, ohrabrio nas je i razveselio. To je zapravo bivak. U njemu je upozorenje da spavanje nije preporučivo. Prvi dojam bio je užasan. Toliko prljavštine koliko je u toj kući bilo, nije moguće zamisliti. Zgrobio sam se nad tim prizorom. Neki iznemogli planinar, a možda i obijesni, nije našao snage da samo tri stepenice više ode u zahod. Čelični pod bio je prepun otpadaka bogzna od kada. Pa ipak, i takva kuća je kuća. Prozora nema, već dvije plastične ploče zamjenjuju staklo.

Svi smo ušli i uglavnom popadali po krevertima. Ipak ne svi. Vlado je pao u krevet i zaspao u groznici. Combe je navukao na sebe deke i stakleno gledao u prazno. Janko je cvokotao zubima kao da je bilo minus 300 stupnjeva. Ja sam sjedio ukočeno kao da su mi zglobovi zahrđali. Globus i Marijana primili su se čišćenja kuće. Mišonja je izašao da doneše leda za čaj. Fred je već bio vani i slikao i slikao. Divio sam im se. Nisam bio toliko fizički iscrpljen koliko me je boljela glava.

Ubrzo su zaplamsali plavičasti jezičci naših plinskih kuhala. Očišćena kuća pružala je osjećaj sigurnosti i smirenja. Nakon pola sata sam se prilično oporavio tako da sam mogao sudjelovati u pripremi večere. Fred nas je pozvao van da se slikamo. Iako je bilo kasno, negdje oko 19 sati sunce je kao krv crvenim zrakama obasjavalo našu kuću. Crvena sunčeva kugla održavala se o svijetle aluminijske stijene kuće stvarajući groteskne slike, govo nezbiljske oblike i prizore.

Bio sam općinjen ovim fantastičnim prizrom. Hoću li ikada moći riječima opisati sve ono što sam toga trenutka vidi. Ima li uopće riječi koje bi mogle izraziti sve ono što sam onda osjećao. Začas je nestalo umora. Otišao sam u kuću i donio aparat. Uhvatio sam sunce na stijeni kuće da snimkom barem približno zabilježim svu čarobnost onoga tre-

nutka. Sunce je nestajalo na zapadu iza glave Dome du Gouter (4304 m). Mi smo ušli u sjenu. Samo je osamljeni Mont Blanc s crvenom kapom ostao bdjeti nad nama. Ispunjeno ovim neponovljivim dojmovima vratio sam se u kuću.

Pripremio sam večeru i podijelio je s Freedom, Jankom i Mišonjom. Bila je to obilna i krépka večera koja mi je potpuno vratila snagu. Kako smo odlučili da prenoćimo u ovoj kući i tek sutradan nastavimo na vrh Mont Blanca, preostalo je samo da zaspimo. To nije bilo teško. Po četvero smo se ugurali na svaku stranu prilično tvrdih ležaja i obučeni u navlačna odijela ubrzo zaspali.

Negdje oko 5 sati ujutro trgnulo nas je iz sna žestoko lupanje dereza u željezni pod. U kuću su ušla dva planinara od kojih je jedan bio Francuz, najvjerojatnije vodič. Bez pozdrava. Derao se već sa samih vratiju da ovo nije spavaonica, ili nešto slično. Nismo reagirali ali smo se iznenadili gostoljubivosti nazovi-domaćina.

Nismo dozvolili da išta utječe na naše raspolaženje. Pripremili smo zajutak, a zatim smo izašli na suncem obasjani plato. Vrijeme je bilo besprijeckorno. Istina, veoma hladno, uz oistar bočni vjetar, ali vidljivost je bila idealna. Mont Blanc je bio kao na dlanu. Bio sam uvjeren da sada ništa više ne može zaustaviti naš uspon na vrh.

Uspon je sada bio prilično izražen. Oštiri kameni vršci Bosses du Dromedaire (4537 m) pa eksponirani greben čije se strmoglave padine ruše na sjever prema Grand Plateau a na jug prema Val d'Aosti. Sada više nismo znali što je humor. Oprezno ali i prilično brzo grabili smo prema vrhu. Nismo ni primjetili da su Globus, Combe, Marijana i Vlado zaostali. Greben Rocher de la Tournette naglo se počeo širiti i mi smo zakoračili na vrh Mont Blanca.

Gotovo nevjerojatno. Toliko truda, toliko uzbudjenja i strepnji, a sada tako jednostavno. No ipak nije bilo sasvim tako. Drugi navez stigao je tek oko 20 minuta iza nas. Marijan je promrzla nogu i morali su stati da joj trljanjem ožive već utrnulu nogu. Konačno smo na Mont Blancu. Srdačne čestitke, stisak ruke i fotografija. Tako je šestinski klobuček došao na krov Europe.

S Mont Blanca prepuni najljepših dojmova krenuli smo natrag. Na Refuge Vallot uzeli smo svu svoju opremu i krenuli na Dôme du Gouter (4304 m). Konačno smo saznali kuda helikopter dolazi. Naime, glava ovog brda je velika zaravan na koju helikopter donosi bogatije turiste, koji žele svoje kolekcije trofeja obogatiti i slikom s Mont Blanca. Bilo je relativno lako ići niz brije. Prostrane padine dozvoljavale su da hodamo usporedno. Bilo mi je čisto žao što tako naglo gubimo visinu, koju smo tako teško osvojili.

Ubrzo smo stigli do Aiguilles du Goüter (3817 m). Tu se nalazi kuća gotovo zalipljena na veoma kršljivu stijenu. Duboko ispod nas, gotovo okomito ruši se stijena svojih 700 m visoka. To je naš put silaska, a inače najpopularniji put za uspon na Mont

Blanc. Ušli smo u kuću da saznamo mjesto pogibije našeg istaknutog planinara Miroslava Rotšilda. Malo su nam znali reći pa smo sami odredili prema već prije utvrđenim podacima približno točnu lokaciju.

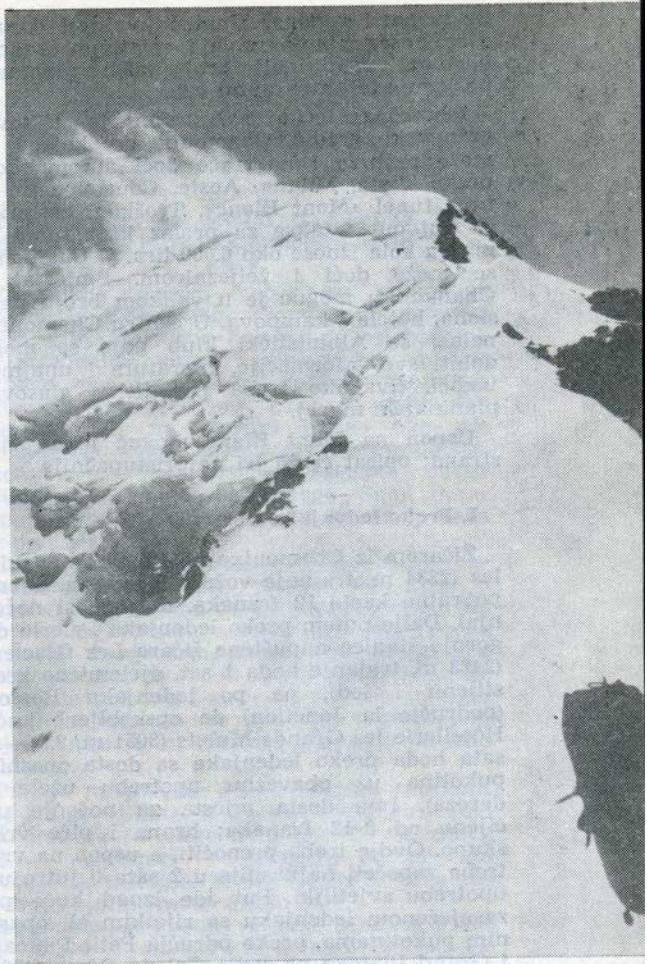
Oprezno, spuštali smo se niz veoma kršljivu stijenu prema platou i kući Tête Rousse (3167 m). U stijeni, na mjestu vjerojatne pogibije Miroslava Rotšilda položili smo vijenac što su ga zagrebački planinari poslali svome preminulom drugu. Potresno su odzvanjale riječi pijeteta koje su tom prigodom izrečene.

Sagradiili smo malu kamenu mogilu i oprostili se od našeg učitelja i prijatelja.

Daljnji dio puta prošli smo šutke uz izuzetnu opreznost. Oko 18 h bili smo blizu le Nid d'Aigle (2365 m) gdje smo treći uhvatili posljednji tramvaj. Izašli smo na stanicu Bellevue (1800 m). Odavde smo se žičarom spustili u selo Les Houches (1007 m). Do Chamonixa prebacili su nas ostali članovi po koje je Combe otišao autostopom. Zatekli smo gotovo potoljeni logor jer je u dolini prohujalo kratko ali žestoko nevrijeme. Srdačno smo se pozdravili, ukratko ispričali dojmove s Mont Blancu, a zatim uz večeru dogovarali naš sutrašnji put u Zermatt (Švicarska) i predstojeći uspon na Matterhorn.

* * *

Autobus je stao. Trgnuo sam se iz sanjarenjia. Nitko to ne zna, ali je sam još jedanput bio na Mont Blancu.

Mont Blanc (4810 m)

Za one koji će na Mont Blanc

ING. MIŠO DLOUHY

PD »VIHOR« — ZAGREB

Prošlo je već 185 godina otkad su Paccard i Balmat prvi put stupili na najvišu točku Europe, vrh Mont Blanca (4810 m), i na taj način ukazali na mogućnosti uspona na »krov Europe«. Od tog dana Mont Blanc je postao česta meta i cilj, jer je osvajanje njegovog vrha uvek bilo, a i sada je, kruna uspjeha najvećeg broja planinara.

Zbog tekovina civilizacije koje su doprile i do Mont Blanca: mnoštvo planinarskih objekata, žičara, označenih puteva i zbog dobre vodičke službe, uspon na vrh je danas neuporedivo lakši nego u prošlosti. Današ-

njem planinaru potrebna je dobra kondicija (dnevne iznose i do 16 sati), aklimatizacija na visinu od preko 4000 m i dobra oprema — cepin, dereze, uže, kvalitetne cipele itd. Osim toga potrebno je ponijeti i nešto deviznih sredstava, što ovisi o željama i prohtjevima posjetioca, međutim i uz vlastitu hrani, potrebno je ponijeti najmanje oko stotinu franaka.

Makar je o Mont Blancu izašlo mnoštvo priručnika i vodiča (nažalost, samo na stranim jezicima), bit će korisno da našim planinarima i čitaocima ukratko prikažemo

mogućnosti uspona. Unatoč kvaliteti današnjeg našeg planinarstva i relativno laganog dostupa, vrlo mali broj naših planinara posjećuje taj impozantni vrh.

Ishodišna točka za uspon je slikoviti grancuski gradić Chamonix do kojega se može najbrže i najkraće doći automobilom preko Trsta, Milana, Aoste, Courmayeura te kroz tunel »Mont Blanc«. Troškovi cestarine za autoput i tankse za prolaz kroz tunel za manja kola iznose oko 6.000 lira. U Chamonix se može doći i željeznicom. Smještaj u Chamonixu moguć je u velikom broju pansiona, hotela i kampova. U centru Chamonixa nalazi se Alpinistički klub gdje se mogu dobiti sve informacije, literatura i unajmiti vodići. Svakako treba posjetiti i glasoviti planinarski muzej.

Uspon na Mont Blanc moguć je sa više strana; opisat ćemo tri najpristupačnija.

I. Preko ledenjaka Bossons

Žičarom iz Chamonixa na Plan des Aiguilles (2234 m, trajanje vožnje 9 minuta, cijena povratne karte 12 franaka, mogućnost noćenja). Dalje putem preko ledenjaka Pelerin do gornje stанице narušene žičare Les Glaciers (2423 m, trajanje hoda 1 sat, djelomično kroz stijenu i led), pa po ledenjaku Bosson (područje la Jonction) do opskrbljene kuće Hôtellerie les Grands Mulets (3051 m, 2,5 — 3 sata hoda preko ledenjaka sa dosta opasnih pukotina uz obaveznu upotrebu užeta i dereza). Ima dosta mjesta za noćenje uz cijenu od 8-12 franaka; hrana i piće vrlo skupo. Ovdje treba prenoći, a uspon na vrh treba započeti najkasnije u 2 sata u jutro uz upotrebu svjetiljki. Put ide iznad kuće po zasjenjenom ledenjaku sa rijetkim ali opasnim pukotinama, preko pdrućja Petit Plateau i Grand Plateau na sedlo Col du Dôme (4239 m) te između vrhova Mont Maudit (4468 m) i Dôme du Gouter (4308 m) do bivaka Refuge Vallot (4362 m). Ova relacija može se proći za 6-8 sati, ovisno o kondiciji sudionika i mogućnosti podnošenja visine. U bivaku se može odmoriti, noćenje se ne preporučuje osim u izvanrednim situacijama (nevrijeme, iscrpljenost). Od bivaka dalje put vodi po grebenu iznad kamenih vrškova Bosses du Domédaire (4537 m) te prelazi na uski i eksponirani greben Rocher de la Tournette koji vodi na sam vrh Mont Blanca (4810 m). Za uspon od bivaka do vrha potrebno je 1-2 sata. Silazak do Grands Muletsa traje ukupno 5-7 sati.

II. Preko Refuge l'Aiguille du Gouter

Iz Chamonixa potrebno je odvesti se autobusom ili automobilom do mjesta Les Houches (Lezuš), zatim žičarom do hotela Bellevue (1790 m, cijena povratne karte 10 franaka) i dalje tramvajem do Glacier de

Bionassy (Nid d'Aigle, 2372 m). Tramvaj vozi svaki dan od 8 do 17 sati, a cijena povratnoj karte iznosi 10 franaka. Dalje vodi stjenoviti put (postoje dva paralelna) do Chalet-hotela de Tete Rousse (3165 m); za put potrebno je oko 2 sata. Chalet-hotel je opskrbljen i može se noćiti. Daljnji put je vrlo neugodan, jer treba proći preko eksponirane i kršljive stijene i preko snježnih žlijebova kroz koje teče voda i ruši se kamenje, do Refuge de l'Aiguille du Gouter (3816 m). Dom je opskrbljen; do njega treba 1,5 — 2 sata. Na domu se preporuča noćenje, a sturadan rano ujutro treba prijeći preko zaledenih snježnih padina Dôme du Gouter (4309 m) do sedla Col du Dôme na Refuge Vallot za što je potrebno 2-3 sata. Odavde dalje na vrh.

III. Preko Aiguille du Midi

Iz Chamonixa žičarom preko Plan de l'Aiguille do restorana Aiguille du Midi (3843 m). Cijena povratne karte iznosi 30 franaka, a žičara vozi od 6 do 18 sati. Od restorana preko gornjeg dijela la Valle Blanche uz Laboratoire (3607 m) na sedlo Col du Midi (3544 m), pa ispod Mont Blanc du Tacul (4249 m) na sedlo Col du Mont Maudit (4360 m). Odavde uz Mont Maudit (4468 m) na sam vrh. Za uspon je potrebno 6-8 sati hoda.

Vrlo podesne su kombinacije opisanih smjerova za uspon i silaz. Treba znati da je smjer preko Bossensa tehnički najlakši, ali je potrebno svladati u jednom danu veliku nadmorsku visinu; smjer preko Refuge de l'Aiguille du Gouter pogodan je zbog visine objekata i bolje mogućnosti aklimatizacije, ali je vrlo neugodan zbog kršljive stijene ispod doma; smjer preko Aiguille du Midi tehnički je najteži.

Prilikom planiranja puta i za vrijeme uspona posebno treba voditi računa o naglim promjenama vremena, koje su vrlo česte i opasne. Svakako treba sa sobom ponijeti rezervnu hranu i novac, radi eventualnog čekanja boljeg vremena u nekom bivaku ili kući.

Za one, koji se ne osjećaju sposobnim da sami izvrše uspon, postoji u Chamonixu vodička služba. Tarifa vodiča za Mont Blanc iznosi 460 franaka. Postoji i mogućnost iznajmljivanja helikoptera sa vodičem, koji se spušta na Dôme du Gouter ili čak na sam vrh Mont Blanca. Za tarifu ove mogućnosti nismo se interesirali iz razumljivih razloga.

Kočano, za one, koji žele uživati smo u panorami Mont Blanca, a ne žele se upuštati u pješačenje ili čak vožnju helikopterom, postoji mogućnost vožnje žičarom od Chamonixa preko Aiguille du Midi do Pointe Helbronner (3462 m) na talijanskoj granici. Trajanje vožnje je 1 sat, a cijena povratne karte je 60 franaka.

Vrijeme mira

VELIBOR STANIŠIĆ

BEOGRAD

U uredu rado zstanem kod velike zidne karte naše zemlje. Pred očima mi tada ožive poznati, davno ili skoro viđeni krajolici. Zablista snijeg na visokim vrhovima, zarumene se kanjonski odsjeci, poteku plave crte potoka i rijeka između smedih brdovitih strana, da bi se smirile u žuto-zelenim plohamama Panonije ili u ultramarinu južnih mora. Cijelu tu sliku, taj neravnomerni ritam sinklinala i antiklinala, preplitanje mora i kopna i harmoniju riječnih slivova sa rebusima ponornica, čini još poznatijom jedna crna iskidana crta koja se vuče po planinskim grebenima, puže niz riječne tokeve, presijeca jezera i stvara dobro poznati profil »male zemlje među svijetovima«. Državna granica!

Koliko mnogo često suprotnih asocijacija uz te riječi.

Koliko sjećanja na ljude u uniformama koje je služba bacila za božja leđa, na drugovanje s njima, zajedničke uspone, razgovore, dane i noći. (Poput onog vodnika Hadžića koji nas je pedesetpete godine pratio na Golemi Korab, da bi par mjeseci kasnije poginuo je pod snježnom lavinom u karauli Žužje. Ostala je samo zajednička slika kod graničnog kamena, koju smo mi — njegovi slučajni jednodnevni drugovi — poslali vodnikovoj kući u Staru Pazovu.)

Koliko ljutnje zbog upravnih procedura i zabrana koje su nam ponekad iskomplikirale turu ili »oduzele« poneki lijepi vrh.

Koliko uspomena na mirne, neobilježene i nevidljive granice u evropskim Alpama, preko kojih se prelazi tako da čovjek tek naknadno sa zadovoljstvom ustanovi kako je bio na području još jedne nove zemlje (premda zapravo nije ni sišao sa ledenika na suhu zemlju).

I konačno, koliko sjećanja na sitna pomalo djetinjasta uzbudjenja kada trasa našeg uspona (sa tragom u snijegu kao neoborivim corpus-om delicti) prode dijelom teritorija kakvog susjeda koji ne bi bio baš oduševljen takvom povredom integriteta.

A ljetos sam sjedio na sljemenu Stola u Karavankama, kao da sam već u nekom dalekom budućem vremenu. Došao sam gore sam, nenajavljen, nekontroliran, nezaustavljan, možda čak i neosmotren ni od koga. Mirno su jedrili visoki oblaci sa koruške na kranjsku stranu, u daljini su se ocrtavale konture Julijskih Alpa i Visokih Tura i na toj medi dvaju suvereniteta režim granice osjećao se koliko i na rubu dva seoska atara. Toplo sunce, lagodna šetnja i osjećaj neke sigurnosti kao da su pomogli uživljavanju u jedno vrijeme u kome osim takvih neće biti drukčijih granica.

I onda sam se prenio u mislima deset godina nazad i hiljadu kilometara dalje.

* * *

Zvjezdana zimska večer na stanovima Štavna u Komovima, osam sati, petnaest ispod nule. Moj drug Zoran i ja oslobadamo se zaledenih vezova, ubacujemo smučke, štapove, uže i ostalo u kolibu i onda sa čuđenjem primjećujemo kako je neko dok smo mi bili na usponu hodao oko nje propadajući kako izgleda gotovo do pojasa. Okolo sve tiho. Ostale pastirske bačje izgubljene u nametima snijega. Sami boravimo tu već nekoliko dana. Treći drug treba tek da nam dode.

Svjetlost baterije obasja unutrašnjost bačje. Što prije upaliti primus, što prije u vreće. To jutro smo se skijama prebacili do stanova na Ljubanu, a onda smo grizli korak po korak uz sjevernu padinu Sjevernog vrha Kučkog koma, do vršne stjenovite kreste gdje je valjalo prihvati se malo i golin prstima do vrha. Onda se sve ponovilo u obrnutom smjeru. Ako je ko zaslužio spavanje, to smo zaista mi.

Pažnju mi privuče komad papira zataknut više ležaja: »Sidite na Trešnjevik, čekat ćemo vas. Patrola Narodne milicije.« To su, znači, oni — nesretnici — progazili od prevoja Trešnjevik nekoliko kilometara i k tome još tri-četiri stotine metara užbrdo.

Dvoumimo se kratko vrijeme. Kakvog posla oni imaju s nama? A i ako imaju, da odspavamo — ne gori kuća. Otkuda oni znaju gdje smo se zadržali, kada smo se vratili i da li smo primijetili poruku. A onda nam se, ipak, budi savjest ispravnih građana. Daj, da sidemo, nisu oni bez nevolje gazili do Štavne. Smučina je vidna po mjesecini — eto nas za sat na Trešnjeviku.

Teška srca namještamo sleđene vezove na odrvenjele noge, uzimamo baterije i malo hrane u džepove i poslije sat sruštanja kroz šumu i preko proplanaka, stresajući oblake snijega sa grana i remeteći mrtvi mir zametenih gniazda i jazbina, sručujemo se do male kućice na samome sedlu.

Zaista, dvojica sa puškama šetaju po cesti. I jedan kamion stoji okrenut ka limskoj strani.

»Dobra večer, jeste li vi sa Štavne?«

»Mi smo.«

»Imate li dozvolu za tu zonu? Jeste li se kome javljali?«

Tajac. Pa, majka mu stara, znam gdje je Štavna, grupa Komova stoji južno od nje, a dalje ka jugu se nastavlja greben Velikog suhog vrha i on se navezuje na lanac kućkih planina sa Ilijinom i Žijovom glavom. I tek po tome lancu ide granica. O kakvoj mi dozvoli sad ovdje govori i kako da sanjam da mi je potrebna?

Ali »ignorantia legis nocet« i sva moja objašnjenja i čuđenja, jasno, ne vrijede ništa.

»U redu — veli dobrodošno milicionar — idite u Andrijevicu ovijem kamionom te smo ga ovdje ustavili i tamo sve ispričajte kapetanu. Kako on reče, tako neka i bude.«

Sila boga ne moli. Patrola ostade u kući, a mi sjedosmo u kabinu i farovi počeše da odbrojavaju serpentine osvjetljavajući sablanske šume i, dolje niže, poneku od pospalih kućica Gnjilog potoka i Kralja. U gluho doba stigosmo u Andrijevicu.

U stanici milicije dežurni je prekraćivao vrijeme slušajući radio. Na klupi kraj tople peći, pored naprtnjače, cepina i skija, ispod deke virio je poznati žuti skalp.

Sve je bilo jasno! Nije bilo ni potrebno da se Žuća (Jovičić iz Karlovaca) probudi i ispriča svoj dio priče:

Doputovao je u Andrijevicu i nemajući čime da se prebací do sedla pošao je pješke na Trešnjevik i dalje na Štavnju. Da li je pao u oči rodoljubivim mještanima iz Kralja te su oni upozorili vlast ili se slučajno namjerio na miliciju — tek takav ridi švapski tip nije mogao neopaženo proći kroz Vasoeviće. Došlo je do dijaloga: Kuda i zašto? — Tu i tu, čekaju me ti i ti, po imenu. Kako ni on nije imao ništa posebno crno na bijelo, njega su zadržali a za nama pošli po tragu.

Sve se završi lijepo. Odspavasmo u toplome. Ujutro proradiše telefoni sa Planinarskim savezom u Beogradu i šta ja znam još sa kim. Ustanovi se da smo mi zaista mi, da smo tu sa znanjem i voljom »prepostavljenih«, sa poštenim poslom i dobrim namjerama i da nemamo nikakvog razloga za kakvu bojazan od zakona. »Dobro — rekoše nam — sad idite sa srećom, samo kad podete kući ostavite nam poruku da nijeste više gore.«

Poslije podne smo se nas trojica, naizmjence noseći Žućin ruksak, vratili na Štavnju. Sad smo postali »legalni«. Krasan zimski dan bližio se kraju i kao da nam se malo podsmijevao zbog načina na koji smo ga proveli. Dijadema Komova iskrila se na zalazećem suncu, a mrak se već uvlačio u dubinu Međukomlja. Sve je obećavalo trajno lijepo vrijeme.

Nezadovoljstvo je iščezlo i optimizam se vratio. Već smo u mislima bili na sutrašnjem usponu sa Carine na Južni Kučki. Vrhovi i onako neće pobjeći. Oni će dočekivati i nove naraštaje koji će tražiti snage i radosti u njihovim strminama. A svakako će dočekati i neko daleko vrijeme u kome će planine sasvim izgubiti najnezahvalniju ulogu koja im se mogla dati — da budu pregrade među ljudima i narodima.

Mr. ph. Milutin Šafranek

Iz zagrebačkog planinarskog kruga nestao je još jedan istaknuti i rado videni planinarski drug, mr. ph. Milutin Šafranek. Rođen je u Zagrebu, 17. srpnja 1884. godine da bi zauvijek zaklopio svoje blage oči 1. listopada 1971. u 88. godini života.

Mr Šafranek diplomirao je u Zagrebu 1905. godine, a službovao je kao magister farmacije u Zagrebu i Beču gdje je bio 1915. godine mobiliziran. Po svršetku Prvog svjetskoga rata vratio se 1918. godine u Zagreb i osnovao farmaceutsko-kemijski laboratorij »Paracelsus«.

Već kao srednjoškolac zavolio je planinsku prirodu. Planinarska škola bila mu je Medvednica, a dolaskom u Beč privukao ga ponajprije Wienerwald, pa redom štajerske i tirolske Alpe. Po povratku u Zagreb upoznaje se sa udaljenijim planinama Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, a poslije Drugog svjetskog rata posjećuje Durmitor i Kopaonik.

U to doba vrši dužnost prokuriste i tehničkog ravnatelja u tvornici »Kemika«, koja se 1947. godine njegovom suradnjom preobrazuje u Veterinarski serum-zavod. Za

svoju inicijativu i rad proglašen je udarnikom.

Kad god mu je slobodno vrijeme dozvoljavalo polazio bi u planine. Kao oduševljeni planinar i svoje dvoje mlade djece na ramenima je nosio na planinu. Već po samoj struci bio je odličan poznavalac planinske flore i mnoge je planinare upoznao sa dobrim i lošim svojstvima pojedinih trava, cvjetova i naročito gljiva.

Bio je jedan od osnivača PD »Zagreb-Matica« i njegove Skupine seniora s kojom je bio najuže povezan. Bio je dobar poznavalac i poklonik naročito klasične glazbe, kao dobar flautist je aktivno sudjelovao u amaterskim orkestrima. Bavio se i fotografijom, ali naročiti mu je bio hobi sastavljanje šaljivih kajkavskih »popevk« u kojima bi opjevao svaki značajniji događaj na nekom seniorskom izletu ili u društvenom životu svojih planinarskih drugova. Njegove su popevke rado prihvaćali drugovi na tjednim sastancima. Da se odužimo sjeni dragog nam pokojnika navodimo par završnih stihova jedne njegove popevke povodom prvog godišnjeg izleta na Medvednicu 1968. godine:

Seniore glečte nas,
Kak mi eto, još navek,
Znamo lepo dojt na breg.
To ne mora bit ekspres,
Em nas gor ne tira bes.
Vleč se možeš kakti puž
Vse polako — stigel buš.
Zato nikak se nedaj!
Kaj nas briga, gda bu kraj.

Mr. Šafranek isticao se mirnoćom i skromnošću. Dobroćudan i prijazan predstavljao je lik istaknutog društvenog čovjeka. Kao planinar najčešće je polazio na planine sam ili u društvu jednog ili dvojice drugova. Redovno je planinar i u odmaklim godinama, ljeti i zimi, gotovo do posljednjeg dana. Veće društvo nije volio ni kod uspona ni kod silaska s planine, akoprem je bio veoma druževan kad bi se našao u skupu seniora ili u nekom planinarskom domu. Jednom nam je i to samovanje na planini objasnio ovako:

»Kao zaposlen čovjek nisam imao vremena da tražim društvo za polazak na planinu, pa sam od rana planinar ponajvećma sam. Tako sam stekao tu naviku samovanja, ali i svoj polagani korak jer mi je on dozvoljavao da sagledam i da se pozabavim sa svakim primjerkom flore koji me je interesirao na putu ili da zstanem i uživam u nekom prirodnom ugodaju. U ovakvim slučajevima bio bih vezan na društvo, držeći korak s njim mimoilazio bih sve ono što me zanima u vezi sa florom i prirodom. Ovim mojim načinom boravka u planinskoj prirodi ostao sam podjedno i gospodar svojeg vremena kao i svojih fizičkih sposobnosti o kojima se u poodmaklim godinama svakako mora voditi računa.«

Članovi PD »Zagreb-Matica«, a naročito seniori tog društva zadržat će mr. ph. Milutina Šafraneka u trajnoj uspomeni. Seniori mu okitiše grob vijencem, a tajnik seniora Slavko Zrnc oprostio se s dragim pokojnikom odabranim riječima.

Dr. Ivo Lipovščak

Prof. Stjepan Sušnić

Ne na planini, već u prometnoj nesreći 24. rujna 1971. stradao je u Zagrebu i podlegao zadobivenim ozljedama prof. Stjepan Sušnić, jedan između najstarijih zagrebačkih planinara. Bilo mu je 88 godina i nedavno prije smrti sastajali bismo se s njim na planinama. S uprtnjačom na ledima kretao se planinom laganim ali sigurnim korakom, ponajviše sam, da bi se na ugovorenom mjestu pridružio ostalim članovima seniorima PD »Zagreb-Matica«, čiji je bio utemeljitelj i najrevniji član. Akoprem u odmaklim godinama nije volio žičare i u nijednom se nije njome poslužio, uvjeren, da žičare nisu od koristi planinarima jer im oduzimaju kretanje — hodanje uzbrdo, a ono je najkorisnije po zdravlje i rekreativu. Pružao je svijetli primjer kakav treba da bude čovjek — planinar kad nosi već prekobrojne godine na opterećnim ledima.

Prof. Sušnić rođio se u Carevdaru 16. kolovoza 1884. Kao nastavnik nakon mature na Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu započeo je svoj prosvjetni rad u rodnom mu mjestu Carevdaru 1904. godine, pa nastavio u Sv. Ivanu Žabnom. Bio je, međutim, više no zadovoljan kada ga premjestiše na rad u Sesvete kod Zagreba, jer je time stekao mogućnost da željeznicom odilazi u Zagreb u kazalište ili neki koncerat, a vraćao bi se pješice kući u devet kilometara udaljene Sesvete jer noću nije više bilo prometnih sredstava. Bio je nastavnik i na realnim gimnazijama u Bjelovaru i Križevcima (1922-1928) te nastavnik na III. gimnaziji i

Državnoj muškoj građanskoj školi u Zagrebu (1948 — 1949).

Ponajveći dio slobodnog vremena posvećivao je planinama i planinarskom radu pružajući uvijek lijepi primjer mladima na koji način čovjek može biti koristan planinarskoj organizaciji. Prošao je gotovo svim značajnijim planinama Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Bio je neumoran pješak i dobar poznavalač planina kojima je prošao, pa i njihovog podzemlja. Kao speleolog bio je marljivi član Speleološkog odsjeka PD »Zagreb-Matica« i veoma aktivan na terenu prigodom otkrivanja ili uređivanja pojedinih speleoloških objekata u Hrvatskoj.

Zaljubljen do srži u planine bio je presreтан kad je 1964. godine u društvu svojih užih prijatelja na vrhu Triglava proslavio svoj osamdeseti rođendan. Kao priznanje za primjeran rad na propagandi planinarstva PS Hrvatske dodijelio mu je 1968. g. »Zlatnu značku«. Iste godine od SOFK grada Zagreba dobiva »Srebrnu plaketu«.

Članovi PD »Zagreb-Matica«, a naročito seniori, visoko su ga cijenili i voljeli radi njegova primjernog drugarstva i kao neuromna radnika i propagatora planinarstva, pa će svojeg dragog Stipu, zadržati u trajnoj uspomeni. Polaganjem vijenca i cvijeća na grob dragoga Stipe izvršiše i posljednju počast vrlome drugu.

Dr. Ivo Lipovščak

Iz literature

»VELEBITSKI BOTANIČKI VRT«

Prof. dr. Fran Kušan: Velebitski botanički vrt, 1480 m. Stručni vodič. Posebni otisak iz Senjskog zbornika IV, 1969—1971.

Osebujna i bogata cvjetana našega Velebita odavno je na sebe svraćala pažnju botaničara, te je već 1802. godine u budimpeštanskom liječniku Pavelu Kitaibelu i grofu Francu Waldsteinu našla svoje prve temeljite obradivače. Od naših domaćih istraživača prvi su njeni biljno bogatstvo obilno koristili osnivači hrvatske botanike ilirac Ljudevit Vukotinović i protomedikus Kalasancije Schlosser, dok mu je graničarski major Ljudevit Rossi posvetio čitav svoj život. Sam smještaj Velebita između istočnih Alpa i Dinarskoga gorja, a u neposrednoj blizini mora, te njegova visina, uvjetovali su ovakav raznoliki biljni pokrov, u kojemu sudjeluju pored velikoga broja ilirskih i balkanskih specijaliteta i mnoge srednjoevropske, alpske, arktalpske i nordijske vrste, zaostale kao relikti još iz glacijalnih epoha. Znatna, a nerijetko i preterana eksploatacija šumskoga pokrova i depopulacija velebitskih obronaka, osobito u sjevernim dijelovima planine, te znatna redukcija ispaše poslijepodne rata i prekomjerno i divljačko branje tzv. »ljekovitoga bilja« u trgovачke svrhe, doveli su na mnogim mjestima i do znatnih promjena u florističnom sastavu, gdje su se neki specijaliteti istrijebili, a novi doseljenici dospjeli sa novim migracijama. Zbog toga je bila veoma korisna pomisao prof. dr. Frana Kušana, toga velikoga pobornika i dugogodisnjega istraživača velebitske cvjetane da pokuša na jednom mjestu u Velebitu podići botanički vrt u kojemu treba da budu sakupljeni, pored ostatka, i svi specijaliteti velebitske flore i tako mnogi od njih sačuvani od potpune propasti. Njegov su prijedlog objeručke prihvatali i Republički zavod za zaštitu prirode u Zagrebu i Šumsko gospodarstvo u Senju. Tako je godine 1967. došlo na obroncima Velikoga Zavižana (1677 m) u jugozapadnom dijelu Modrić-dolca do osnutka ove jedinstvene naše kulturne i znanstvene ustanove, kojoj se može u našoj zemlji donekle staviti uz bok samo Kugyev botanički vrt Julijskih Alpa u Trenti, obnovljen poslije rata od Botaničkoga zavoda ljubljanske univerze (vidi pored ostatka moj članak: »Dr Julius Kugy i Trenta«, Naše planine V, 1953, 71). U nepune četiri godine uspjelo je zahvaljujući velikoj pozrtvovnosti osnivača prof. Kušana i obilnoj pomoći šumarije u Krasnom postaviti temelje tom našem najvišem botaničkom vrtu u zemlji i sa uspješnim naseljenjem čitavoga niza specijaliteta velebitske flore već sada ostvariti vrt jedinstvene ljepote i znanstvene vrijednosti.

Međutim, nas je njegov autor i sadašnji upravitelj obdario još jednim izvanrednim poklonom: znanstvenim vodičem kroz taj alpinetum. Oslanjajući se na radove svojih prethodnika: Lj. Rossija, A. Degena i osnivača naše fotosociologije nezaboravnoga I. Horvata, a koristeći svoja vlastita mnogogodišnja iskustva, prof. Kušan nam je poklonio djelo za sada, koliko je bar meni poznato, jedinstveno u našoj literaturi. Na jedan vanredno koncizan i pregledan način, sa brojnim crtežima i nizom uspјelih snimaka ing. Z. Badovinca, autor je na ciglih 30 stranica teksta, uspio dati zbijeni pregled najvažnijih biljnih zajednica zastupanih u velebitskoj flori, sa njihovim glavnim karakteristikama, te opis klimatskih prilika i opise tla, koji ih uvjetuju. Sam tekst vodiča odaje ne samo vještoga pisca za taj posao, nego i profundnoga poznavaoца velebitske cvjetane, znanje koje je moglo biti stećeno samo kroz dugi niz godina sistematskoga rada. Pregledna karta širega područja Zavižana olakšava orientaciju za čitaoca, kojemu je kraj oko samoga vrta manje poznat. Mi nestručnjaci, koji nismo botaničari od zanata, možda bismo željeli, da se drugom izdanju, za kojega vjerujemo da će brzo uslijediti, možda doda jedan odlomak što bi bio isključivo posvećen endemima i specijalitetima velebitske flore.

Sama postava vrta osim svoje znanstvene vrijednosti od ogromne je važnosti za zaštitu prirode, a napose za izučavanje čitavoga niza jedinstvenih specijaliteta velebitske cvjetane. U našem bezobzirnom uništavanju naše prirodne okoline, a naročito u našim najosjetljivijim kraškim krajevima, njegovanje i daljnja izgradnja ovoga vrta može da odigra za ovaj kraj presudnu ulogu. Dužnost je svih naših faktora, a naročito ustanova koje se bave zaštitom prirode, te šumsarskih institucija, turističkih i planinarskih organizacija, da pruže u tom plemenitom poslu što ga oko daljnje izgradnje ovoga vrta vrše prof. Kušan i njegovi saradnici, bezrezervnu i što je moguće veću podršku, jer oni time ne samo podupiru znanstveno proučavanje velebitske prirode, nego osiguravaju u prvom redu krajnji rezervoar za uvijek moguću restauraciju, ako se za to ikad ukaže potreba.

Mi smo zahvalni autoru na toj izvanrednoj publikaciji, a uredništvu Senjskog zbornika, s agilnim glavnim urednikom prof. A. Glavićem na čelu, na njenom objelodanjenju.

Dr Branimir Gušić

Speleologija u Belgiji

Ing. VLADIMIR BOŽIĆ

SO PD »ŽELJEZNIČAR« — ZAGREB

Možda je na prvi pogled čudno govorito o speleologiji u zemlji koja nije izrazito gorovita. Naš pojam o speleologiji vezan je uz brda i planine. Zato, da bi se moglo govoriti o speleologiji u Belgiji, potreбno je najprije prisjetiti se njenog reljefa.

Belgija je zamlja površine 30.000 km², od čega je više od polovice (sjeverozapadni dio) speleološki potpuno neinteresantno, jer tu nema vapnenca. Područje koje se proteže jugoistočno od rijeke Sambre i Meuse ima nešto vapnenca kredne starosti. To je gorje Ardeni. Proteže se smjerom jugozapad — sjeveroistok. Visina tog gorja iznosi oko 300-400 m, a najviši vrh se nalazi na samom istoku Belgije blizu njemačke granice i iznosi 700 m (693 m je prirodna visina, a 7 m je umjetno dodano). Vrh se zove Botrange. Ardeni nemaju karakteristike gorja kakvo smo mi navikli gledati već je to ravničasti teren ispresjecan dubokim dolinama kojima teku rijeke i rjeđice. Teren dosta podsjeća na okolinu Mrežnice ili Dobre. Vapnenca na tom području ima samo u manjim »krpicama« koje slijede smjer protezanja gorja, i vrlo su male debljine.

Zbog veoma plitkih slojeva vapnenca u Belgiji nema speleološkog objekta dubljeg od 120 m, nema veće direktne vertikale od 20 m, ali zato ima spilja čija dužina prelazi nekoliko kilometara ukupne dužine svih kanala, i u kojima ima jezera, potoka i rijeka. U Belgiji je službeno registriran ukupno 161 objekt od čega za 113 postoje nacrti. To su samo najvažniji objekti. Prema mišljenju belgijskih speleologa u Belgiji ima ukupno oko 500 objekata, od čega su više od dvije trećine kratke i uske pukotine u koje se jedva može netko zavući.

Položaj svih speleoloških objekata objavljen je na karti »Grottes de Belgique« koju je izradio Paul Van der Sleyen. Isti autor izradio je nacrte 100 najznačajnijih objekata Belgije koji su objavljeni u »Atlasu spilja Belgije« (I i II dio). Objavljanje karte i atlasa omogućio je Kraljevski institut za prirodne nauke Belgije (P. Van der Sleyen je ujedno i predsjednik Komisije za topografiju Speleološkog saveza Belgije). Prema toj karti objekti su podijeljeni na 8 zona ovisno o područjima krša u Belgiji.

1. zona zove se »Brazda Sambre i Meuse« i u njoj ima registrirano 20 objekata od čega je 10 topografski snimljeno. Ova zona obuhvaća

dolinu rijeka Sambre i Meuse odnosno područje gradova Charleroi, Namur, Andenne i Huy.

2. zona zove se »Rajon Profondeville«, između gradova Namur i Dinant; u njoj je registrirano 16 objekata od čega je 12 topografski snimljeno.

3. zona je »Rajon Dinant« (okolica grada Dinant) sa 26 registriranih i 20 snimljenih objekata.

4. zona je »Thierarche« (područje grada Couvin) sa 13 registriranih objekata (6 snimljeno).

5. zona ima najviše registriranih objekata: 28, od čega snimljenih 22. Ta se zona zove »Gornja Lessa i Lomma« a obuhvaća područje grada Rochefort. Tu se nalaze najznačajnije i najopasnije spilje Belgije.

6. zona je na području gradova Marche i Hotton. Zove se »Gornja Ourtha« i u njoj je registriran 21 objekat (snimljeno 19).

7. zona je »Ambleve i liježka Ourtha«; obuhvaća područje ušća rjeđice Ambleve u Ourtu. Tu je registrirano 23 objekta (snimljeno 12).

8. zona je »Dolina Vesdre«; obuhvaća područje između Liege-a i Verviers-a. Registriranih objekata ima 14 (snimljeno 11).

Svi ovi objekti su za naše pojmove nevjerojatno lako pristupačni. Najveća duljina od neke ceste do speleološkog objekta ne iznosi više od 300 m. Zbog toga i nije čudo da je u zemlji s tako malo objekata mnogo spilja uredeno za turistički posjet. U Belgiji ima ukupno 14 spilja koje su lijepo osvijetljene, u kojima su uređeni putevi i kroz koje vodiči vode znatiželjne turiste. Sve su jako posjećene tako se zaista isplatio urediti i prateće objekte ispred ulaza (parkirališta, restorani, prodavaonice suvenira).

Najljepša od svih je spilja Han-sur-Lesse pokraj mjesta Rochefort. Dužina svih kanala ove veoma komplicirane pećine s više nivoa, labirintom kanala i podzemnjim tokom rijeke Lesse, iznosi nekoliko kilometara. U velikim čamcima za dvadesetak ljudi posjetioc se mogu provesti par kilometara po mirnom toku bistre rijeke Lesse i istovremeno se diviti brojnim spiljskim ukrasima.

Ostale spilje koje je vrijedno posjetiti su: »Grotte de Rochefort« kroz koju također teče rjeđica i posjetioc se voze u malim čamcima, zatim »Grotte de Hotton« i »Grotte de Remouchamps« s lijepim sigama.

Na priloženoj karti su označene i ostale turistički uređene spilje. Zvjezdice znače: *** izvanredno lijepo, ** lijepo, * ništa osobito. Gotovo za svaku uređenu spilju postoje turistički prospekti.

U Belgiji se speleologijom bavi relativno mnogo ljudi. Zanimanje za speleologiju nije ograničeno samo na mlade ljude već se među aktivnim speleolozima nalazi i mnogo sijedih glava. Osim speleologa koji su učlanjeni u speleološke klubove, tako procjenjuju sami Belgijanci, ima najmanje još toliko ljudi koji zalaže u spilje a nisu članovi nikakvih klubova. Sada je u Belgiji registrirano oko 1350 članova u 71 speleološkom klubu.

Postoje tri organizacije koje imaju donekle funkciju belgijskog speleološkog saveza ali nisu međusobno organizaciono povezane:

1. Speleološki savez Belgije (Fédération Spéléologique de Belgique) sa sjedištem u Bruxellesu, koji okuplja 34 speleološka kluba iz raznih dijelova Belgije s oko 600 članova.

2. Nacionalni savez za speleologiju i alpinizam (Fédération National de Spéléologie et d'Alpinisme) sa sjedištem u Liege-u, u koji je učlanjeno 25 klubova iz Liege-a i okolice s oko 450 članova.

3. Belgijski komitet za speleologiju (Le Comité Belge de Spéléologie) sa sjedištem također u Bruxellesu. Tu je okupljeno 12 klubova s oko 300 članova, uglavnom samo iz Bruxellesa.

Prema broju članova i prema ostvarenoj aktivnosti najjači je Speleološki savez Belgije. Izdaje dva časopisa: Bulletin d'Information de la Fédération Spéléologique de Belgique i »Speleo-Flash«. Osim ovih u Belgiji izlazi i speleološki časopis »L'Électron«.

Najviše neorganiziranih speleologa ima iz okolice spilja. Kako u Belgiji većih planina nema, to je izletništvo usmjereno ili na kampiranje uz rijeke i potoke, ili na penjanje po malobrojnim stijenama (visine do 50 m) ili na odlazak u spilje.

S obzirom na veliki broj posjetilaca, a malo broj spilja, u nekim od njih provode se pravili rudarski radovi da bi se doprlo u dublje dijelove. Proširuju uske pukotine, zavlače se u svaku rupu, otkopavaju zatrpanje jame, plove po podzemnim tokovima voda, rone u sifonima.

Budući da se većina spilja nalazi u kanjonskim rijekama i potoka i to uglavnom u istoj razini, to je česta pojava da se spilja iznenada napuni podzemnom vodom, odnosno da potok ili rječica ponire u spilju ili da iz nje poteče voda. To predstavlja veliku opasnost i zato su često potrebne intervencije spašavanja.

U Belgiji se o spašavanju iz spilja brine Speleološka služba spašavanja (SSS), posebna organizacija koja regrutira svoje članove iz redova speleologa i to kako članova klubova tako i nečlanova. Da bi netko postao članom SSS mora proći određene tečajeve, imati određeni staž i položiti ispit.

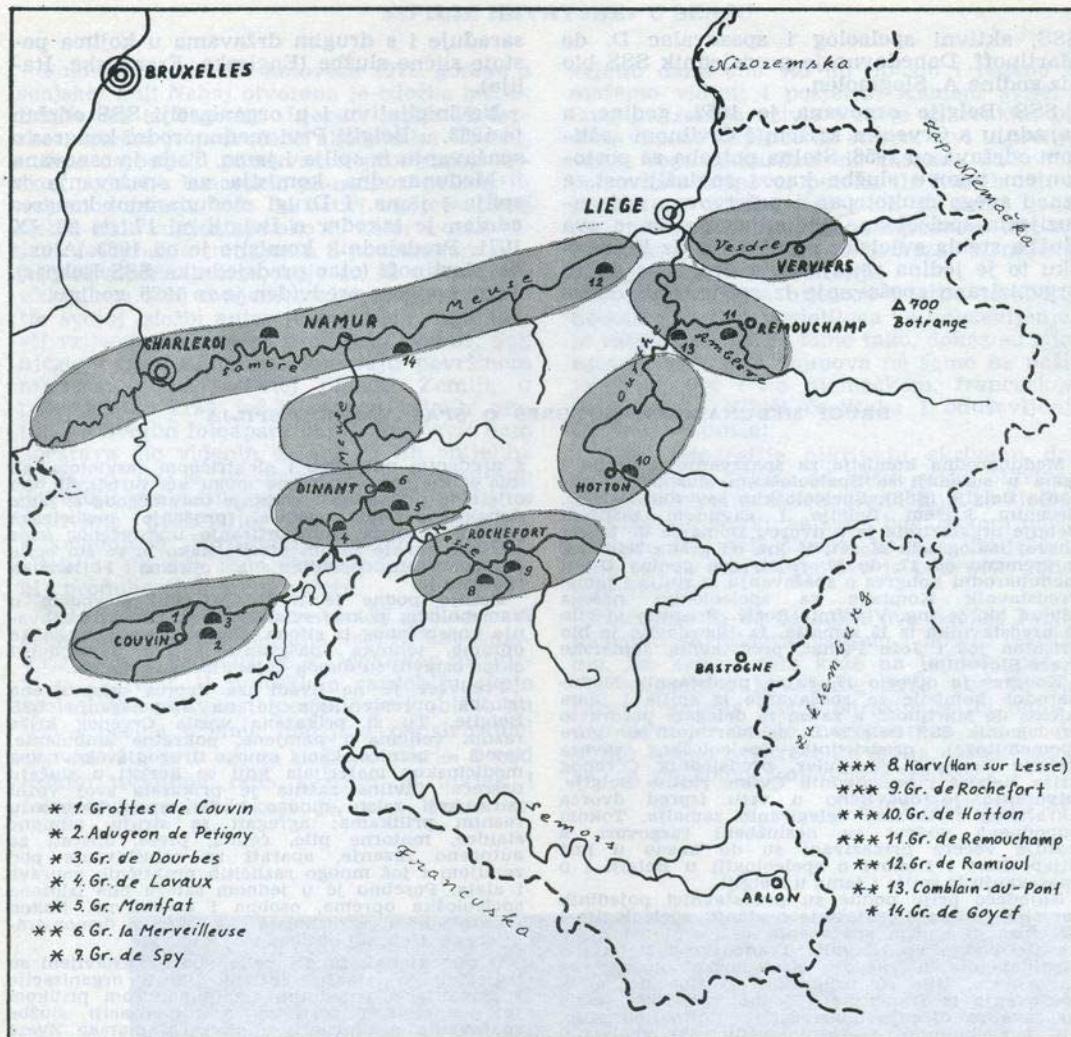
U organizaciji postoje specijalnosti za pružanje medicinske pomoći, za transport i za vezu. Svaka od tih grupa usavršila je svoju

opremu i tehniku rada. Kao cjelina organizacija funkcioniра odlično. Zbog potrebe dobivanja finansijske i materijalne pomoći SSS je povezana sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Civilnom zaštitom i Crvenim križom Belgije. Civilna zaštita daje na raspolaganje svu moguću opremu koja u određenoj situaciji može pomoći (kamioni, radio-stanice, telefoni, pumpe, agregati, buldožeri, kompresori, motorne pile, čekići, preše, uredaji za osluškiwanje pod zemljom, sav mogući ručni alat itd), a Crveni križ ambulantna kola (dipovi i kamioni), pokretne ambulante i sav medicinski materijal. Osim toga sistem dojave nesreće, odnosno traženje pomoći vrši se preko Crvenog križa.

Kada se u Belgiji nazove telefonom broj 900 javlja se Centrala Crvenog križa u Bruxellesu (dispečerski centar). Ako se nesreća dogodila u spilji i potrebna je intervencija SSS, dispečer vijest prenese odmah na dežurnog SSS koji po potrebi alarmira određenu grupu i odredi potrebnu opremu. U Belgiji postoje 3 grupe (3 centra) gdje su stacionirani speleološki spasavaoci. Prva se nalazi u Bruxellesu i sada broji oko 30 članova, druga u Liège-u oko 40 članova i treća u Charleroi-u sa 20 članova. Grupe u Liège-u i Charleroi-u zovu se »Grupe za prvu intervenciju« (GPI) i raspolažu s osnovnim materijalom s kojim mogu brzo i lako doći do mjesta nesreće i obaviti prve radeve oko spašavanja. Grupa u Bruxellesu je »Bazna grupa« i raspolaže s teškom opremom i stiže na mjesto nesreće obično zadnja. Kad je vijest stigla u GPI sakupi se telefonom ili kolima policije spasavaoci i kolima Crvenog križa odvezu na mjesto nesreće. Radnjom ili telefonom dogovara se o daljim akcijama.

Kako ta služba perfektno funkcioniра počakuje i primjer koji se kao anegdota prepičava među belgijskim speleolozima. Trojica speleologa htjela su ići preko vikenda u jednu spilju za koju su znali da ima vodenih tokova.

Budući da je u petak i subotu padala kiša odustali su, jer bi voda iz obližnjeg potoka mogla ponirati u spilju. Kiša je u nedjelju prestala pa su se trojica speleologa, inače studenti, dogovorili da odu spilju u ponedjeljak. Doputovali su predvečer i vidjeli da voda još uvijek teče u spilju. Kako im se nije dalo natrag neobavljenja posla, a vremena su imali, otišli su u obližnje selo u kino. Opremu su ostavili u ulaznoj dvorani spilje. Kad je predstava u kinu završila i kad su se vratili do spilje, imali su tu šta vidjeti: buldožeri su pravili nasip da voda ne ponire u spilju, pumpe su već crpile vodu iz ulazne dvorane, a ekipa ronilaca upravo je stigla. Članovi SSS pripremali su se da pod svaku cijenu prodru u spilju. Ova trojica, čim su shvatili da se radi o nekoj nesreći, kao pravi speleolozi odmah su se javili šefu ekipe i stavili na raspolaganje radi eventualne pomoći. Od njega su tada saznali da su u stvari oni krivci za ovu uzbunu. Šta je bilo? Jedan je mještанин na ulazu u spilju opazio opremu i zaklju-

čio da su u njoj još od petka speleolozi kojima je voda sprječila izlazak i zato je alarmirao SSS. Služba je bila efikasna: u roku od 2 sata bila je na licu mesta i započela spašavanje.

Belgijanci se hvale da im treba najviše četiri sata da poziva pa do akcije. A intervencija ima mnogo. Najveća akcija spašavanja odigrala se prošle godine u jednoj spilji pokraj Rocheforta. Pet speleologa bilo je blokirano naglim dolaskom vode. Osam dana borilo se oko pedesetak spasilaca s vodenom bujicom u želji da se probiju do petorice već iznemoglih speleologa i da ih žive izvuku. Pokrenut je bio čitav aparat: speleolozi — spasavaoci, Crveni križ i Civilna zaštita. Tada se u belgijskoj štampi mnogo pisalo o ogromnim troškovima, o nadljudskim naporima cijele ekipe, te o speleologiji uopće.

No ekipa za spašavanje nije uvjek u mogućnosti da učini ono što bi se možda željelo.

Ove godine u kolovozu jednog je speleologa odnjeliha iznenadna podzemna bujica i još polovinom rujna ekipa SSS nije uspjela naći tijelo unesrećenog.

Prilikom svake akcije SSS-a sakupi se kod ulaza mnogo znatiželjnika. Da bi se lakše znalo tko je u akciji spašavanja a tko znatiželjnik, svi članovi SSS-a imaju posebne uniforme. To mnogo koristi i policiji u održavanju reda. Uniforma je sivo-crna, po kroju slična vojničkoj uniformi belgijske armije, sa crnom beretkom. Na svakoj se nalazi oznaka (čin), po kojoj se znade tko je voda ekipe, tko radi opće poslove, tko se brine o transportu, tko pruža medicinsku pomoć, a tko se brine o vezi. Kod ulaza u spilju na uniformu se navlače kombinezoni. Oznake i činovi nalaze se i na kacigama, koje su raznobojne, boja ima svoje značenje. Osim toga svaki spasilac ima na uočljivom mjestu na bluzi i na kacigi ispisani broj. Broj 1. nosi sadašnji predsjednik

SSS, aktivni speleolog i spasavalac D. de Martinoff. Donedavno je predsjednik SSS bio niz godina A. Slogmolen.

SSS Belgije osnovana je 1952. godine, a suradnju s Crvenim križem i Civilnom zaštitom održava od 1956. Stalna potreba za postojanjem takove službe kao i snalažljivost, a iznad svega mukotrpan i požrtvovan rad entuzijasta-speleologa, pridonijeli su da je ova služba stekla svjetsku reputaciju. Uz Francusku to je jedina zemlja koja ima tako dobro organizirano spašavanje iz spilja. SSS dobro

sarađuje i s drugim državama u kojima postoje slične službe (Engleska, Francuska, Italija).

Na inicijativu i u organizaciji SSS održan je 1963. u Belgiji Prvi međunarodni kongres o spašavanju iz spilja i jama. Tada je osnovana i Međunarodna komisija za spašavanje iz spilja i jama. I Drugi međunarodni kongres održan je također u Belgiji od 17. do 20. IX 1971. Predsjednik komisije je od 1963. Alexis de Martinoff (otac predsjednika SSS Belgije). Treći kongres predviđen je za 1975. godinu.

DRUGI MEĐUNARODNI KONGRES O SPAŠAVANJU IZ SPILJA

Međunarodna komisija za spašavanje iz spilja i jama u suradnji sa Speleološkom službom spašavanja Belgije (SSS), Speleološkim savezom Belgije, Crvenim križem Belgije i Civilnom zaštitom Belgije organizirala je u dvorcu Domaine de Mozel pokraj malog sela Mozel, 15 km od grada Namura, u vremenu od 17. do 20. rujna ove godine Drugi međunarodni kongres o spašavanju iz spilja i jama. Predstavnik Komisije za speleologiju našega saveza bio je ing. Vladimir Božić. Prisutno je bilo 45 predstavnika iz 15 zemalja. Iz Jugoslavije je bio prisutan još i Jože Pernat, predstavnik Jamarske zvezde Slovenije.

Kongres je otvorio 17. rujna predstavnik Međunarodne komisije za spašavanje iz spilja i jama Alexis de Martinoff, a zatim je delegate pozdravio predsjednik SSS Belgije D. de Martinoff (sin gore spomenutoga), predsjednik Speleološkog saveza Belgije Fernand Varouquier, predsjednik Crvenog križa Belgije i predsjednik Cvilne zaštite Belgije. Otvorene je obavljeno u vrtu ispred dvorca ukrašenoj zastavama delegiranih zemalja. Tokom popodneva vodenim su neslužbeni razgovori, a poslije većere prikazivani su do kasno u noć dijapočitivi i filmovi o speleologiji u Belgiji i o spašavanju iz spilja i jama u Belgiji.

Slijedeće prije podne su predstavnici pojedinih zemalja podnosići izvještaje o stanju speleologije i organizaciji službe spašavanja u svojoj zemlji, a poslije podne predstavnici Francuske i Belgije o dostignućima u razvoju speleološke opreme za spašavanje. Bila su prikazana tri tipa nosila za spašavanje (2 francuski i jedno belgijsko), mala naprava za dizanje unesrećenog (nešto kao vitič, ali bez bubnja) i razni medicinski materijal (specijalni pokrivač za unesrećenog, lagani elementi za imobilizaciju i drugo). Nakon većere opet su prikazivani dijapočitivi i filmovi, a kasno na većer svi su išli razgledati spilju Grotte de Goyet, uređenu za turistički posjet.

19. IX prije podne su članovi SSS Belgije izvršili demonstraciju svoje organizacije, opreme i tehnike spašavanja. Spilja Grotte de Goyet je mali objekat

s uredenim putevima i električnom rasvjetom, ali ima i dijelova u koje ne mogu ući turisti. U tom dijelu je prikazano izvlačenje unesrećenog iz jame duboke desetak metara, pružanje medicinske pomoći i zatim transportiranje unesrećenog kroz spiljske kanale raznih profila kako bi se što bolje demonstrirala primijenjena oprema i tehnika spašavanja.

Poslije podne je u jednoj jami s vodom u kamenolomu pokraj sela Goyet prikazano spašavanje unesrećenog iz sifona. Demonstracija ronilačke opreme, tehnika spašavanja, kao i uvježbanost ekipe ostavili su dubok dojam na sve prisutne.

Predvečer je na livadi iza dvorca organizirana izložba opreme koja je na raspolaganju SSS Belgije. Tu si prikazana vozila Crvenog križa raznih veličina i namjene, pokretne ambulante, šatori — bolnice, kao mnogo drugog svakovrsnog medicinskog materijala koji se koristi u slučaju nesreće. Civilna zaštita je prikazala svoj vojni park koji zaista mnogo koristi spasavaocima u raznim prilikama; agregati za struju, pumpne stанице, motorne pile, čekići, preše, aparati za autogeno rezanje, aparati za osluškiwanje pod zemljom i još mnogo različitih praktičnih naprava i alata. Posebno je u jednom šatoru bila izložena speleološka oprema, osobna i kolektivna. Nakon većere vodila se diskusija o izvedenim demonstracijama i izloženoj opremi.

U ponedjeljak 20. IX prije podne nastavljeni su izvještaji o stanju speleologije i organizacije spašavanja u pojedinim zemljama. Tom prilikom je podnešen i izvještaj o organizaciji službe spašavanja u Sloveniji u okviru Jamarske Zvezde Slovenije i o organizaciji spašavanja iz spilja i jama u okviru Planinarske organizacije u Jugoslaviji. Poslije podne je bilo posvećeno preventivni. Iznesena su mnoga dobra iskustva. Predvečer je održano zasjedanje međunarodne komisije za spašavanje iz spilja i jama i donešena je rezolucija, nakon koje je završen službeni dio kongresa.

Ing. Vladimir Božić

GOSPODSKA PEĆINA NAJDUŽA U DALMACIJI

Prvi puta susrećemo se s opisom ove pećine u djelu A. Fortisa »Put po Dalmaciju« (odlomak o podzemnom putovanju) iz god. 1755. Osvrt i prijevod spomenutog djela od autora I. Lovrića izdala je i JAZU u Zagrebu. Potaknuti Lovrićevim bilješkama, koje govore o većem broju speleoloških objekata na Cetinskom polju, poduzeli su u svibnju 1970. god. članovi Speleološkog odsjeka PD »Željezničar« iz Zagreba rekonosciranje terena oko izvora rijeke Cetine.*

Kad čovjek doputuje u selo Cetinci i započne razgovor o pećinama odmah ga seljani upućuju i rado odvode do Gospodske pećine. Pećina se smjestila oko 700 m sjeverno od glavnog izvora, na lijevoj strani kanjona nekadašnjeg toka Cetine. Prošavši glavnim kanalom zamjetili smo da se

pred nama prostire kompleksan speleološki objekt s podzemnim tokom. Naredne godine u nekoliko navrata vršena su sistematska speleološka istraživanja, te je prikupljen velik broj značajnih podataka. Analizirajući snimljene topografske nacrte ustanovljeno je da je ukupna dužina istraženih hodnika u Gospodskoj pećini iznosi 1004 metara.

Iako speleološka istraživanja Gospodske pećine nisu dovršena, ona ipak s punim pravom zahvaljujući svojoj dužini, zauzima prvo mjesto između poznatih, istraženih speleoloških objekata na području Dalmatinskog krša.

*(Do sada je, postojala skica ove pećine u dužini od 250 m od M. Margetića (g. 1923).

Branko Jalžić
SO PD »Željezničar« Zagreb

»SPILJE HRVATSKE« U SENJU

Polovinom mjeseca kolovoza 1971. godine u senjskoj kuli Nehaj otvorena je izložba inž. S. Božićevića iz Zagreba »Ljepote spilja Hrvatske«. Izložba je posvećena akademiku Gušiću, našem najboljem poznavaocu prostranog krškog područja Dinarskih planina. U prizemlju velebnog zdanja više od četiri stoljeća stare Nehaj-kule izloženo je oko 40 kolor i crno-bijelih fotografija snimljenih u podzemnom svjetlu hrvatskih pećina, koje su se vrlo dobro uklopile u ovaj monumentalni ambijent. Motto svojoj izložbi autor je dao ovim riječima: »U vrijeme dok čovjek prodire u svemir, dok njegove noge nesigurno koračaju površinom mjeseca — na rođenoj planeti Zemlji, u prostranstvu krša, još je mnogo 'bijelih' mrlja...« Svojim fotoaparatom S. Božićević nam dočarava dio viđenih detalja iz tih »bijelih« mrlja. A da je to dočaravanje i uspješno dokazuju prekrasne umjetničke fotografije s motivima podzemlja, kao npr. »Orgulja«, »Okamenjena Hirošima«, »Koraljni nakit«, »Baklja« i druge, koje ujedno odaju profinjeni i produhovljeni ukus autora.

Inž. Srećko Božićević već se 20 godina bavi speleološkim istraživanjima, isprva kao amater, a kasnije kao službenik Geološkog instituta u Zagrebu. U proteklom razdoblju svoje speleološke aktivnosti posjetio je i obišao na tisuće pećina i jama marljivo registrirajući sve ono što je u njima našao i otkrio. I pod teškim uvjetima rada s njim je uvijek i fotografski aparat koji je, eto, donio na

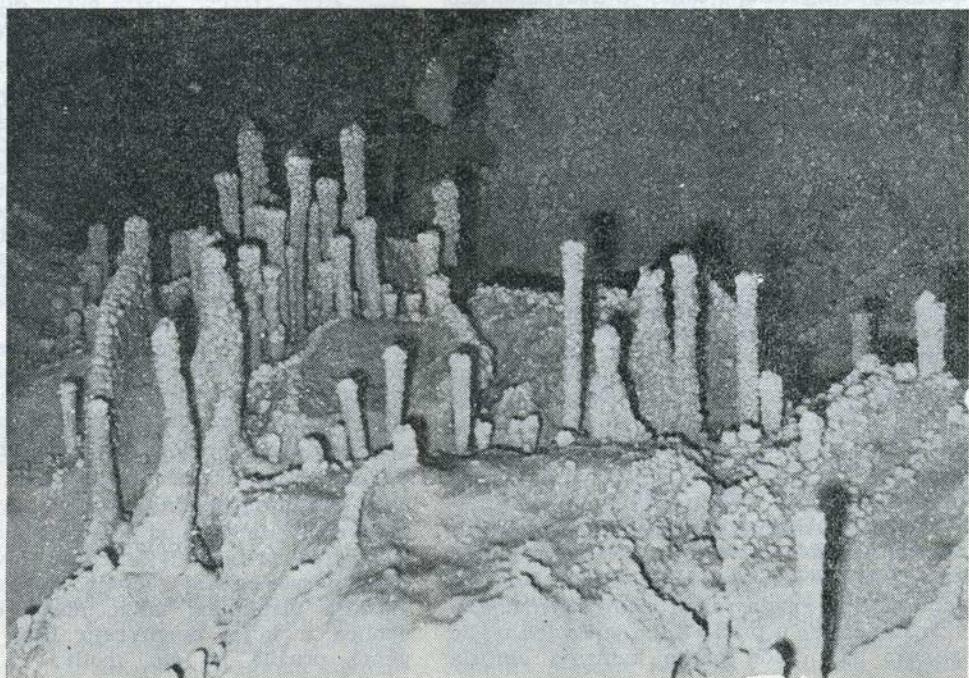
svjetlo dana ono što mi obično i lagano ne možemo vidjeti i posjetiti. Kameni svijet u tami podzemlja »živi« i raste sa svakim padom vodene kapljice sa stropa, živi u prelijevanju vode od kaskade do kaskade, od žubora podzemnih slapova, potoka ili čitavih rijeka. Autor ove izložbe dao nam je samo jedan mali dio ljepota koje je on ugledao u toj tami podzemlja, ali nam ih je prikazao iz najljepših uglova za fotografiranje.

U protekla dva mjeseca izložbu je vidjelo nekoliko stotina posjetilaca i s oduševljenjem je razgledalo. Da je tome tako, dokaz su riječi upisane u knjigu dojmova ne samo na našim jezicima, već i na njemačkom, francuskom, poljskom... Riječi čestitaka i oduševljenja. Citiram nasumce:

»Ove fotografije otkrivaju skrivenu draž onoga što je daleko od naših očiju, otkrivaju predjeli i pejzaže nekog sna koji se sledio i zaustavio u obliku sa svim bogatstvom mašteta. Trebalo je imati živaca, volje i umijeća pa nam sve to otkriti, jer ovo je područje duha i umjetnosti.«

Nadajmo se da će autor ove izložbe i dalje nastaviti sa fotografiranjem i novim izložbama, jer kako i sam kaže na jednom panou: »U podzemlju hrvatskog krša sve je više titravih svjetla naših istraživača. Iz dana u dan sve je manje nepoznanica ali je još uvijek ostalo neistraženih spilja, jama i ponora i za speleologe koji dolaze iza nas...«

Ante Barićević, Senj

Planinarske marginalije

VLADO OŠTRIĆ

ZAGREB

XXXVI. IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ I KLEK

Listajući zbornik radova »Ivana Brlić-Mažuranić« što ga je izdala zagrebačka »Mladost« god 1970, a sadrži 19 zanimljivih interpretacija života i djela »hrvatskog Andersena« (Ogulin 1874 — Zagreb 1938), te bibliografije, posebno sam zapazio, iz čitaocima »Naših planina razumljivih razloga, prilog Ivane Vele-Beuc »Klek u priči Ivane Brlić-Mažuranić« (187-197). O njemu bih da zabilježim koju i zbog Ivane Brlić-Mažuranić koja je, rekao bih, dio mnogo kojeg hrvatskog djetinjstva i zbog Kleka koji je dio mnogog hrvatskog planinarskog živovanja.

Privući će nas već uvodna, ujedno i zaključna, temom potvrđena konstatacija: »Planina kao osobitost pejzaža je velika i duboka inspiracija piscu i pjesnika«. Za to je dana pregršt primjera (s oznakama izvora): J. J. Rousseau, A. B. Šimić, A. G. Matoš, Ivo Andrić (Rzavski bregovi), Goethe (granitna gromada Brocken u Harzu, važna, možda, za shvaćanje Fausta, »jer je toliko važno jedinstvo te planine sa duhom samog Goetheovog djela«), Krleža (lirske doživljaj Motajice iz posavske ravnice), pa autorica zaključuje: »Oblik tla je, dakle, duboka i istinska inspiracija

Sama Ivana Brlić-Mažuranić rođena je pod Klekom, u Ogulinu, i tamo je dva puta, kao devojčica, neko vrijeme živjela. I Vela-Beuc ukratko opisuje Klek (spominje da postoje još dva Kleka u Bosni — o jednome je, dodajem, zanimljivo pisao H. Čaušević u »Našim planinama«, 1965, br. 5 — 6, 103 — 106 pa razmišlja malko nevezano i neobavezno, i o njegovom imenu (klecati, tj. zvoniti; Grossglockner = Veliki Klek; Klek je vrh u Velikoj Kapeli; Klek — klekov bor, klekovina; iskrivljeni klekov bor — iskrivljeni oblik Kleka). O Kleku kao jakom dojmu i pobudi za maštanja govorii, autobiografski, sama Ivana Brlić-Mažuranić: »Čudnovati i napadni oblici Kleka i romantičnost Dobre pružali su mojoj mašti toliko hrane da sam daleko u noć prevraćala u mislima najčudnovatije slike i fantastične mogućnosti: što li se sve odigrava u dubokoj noći oko Kleka«. Zbog toga I. Vela-Beuc nastoji prepoznati — služeći se putopisima o ogulinskoj okolini — u njenim pričama mješta koja su mogla biti inspirirana upravo Klekom: vrh od jedne stijene po kojoj se penje kao po krovu (po riječima Lj. Vukotinovića) — »litica visoka do oblaka« u »Šumi Striborovoju«; zaravnak pod vrhom, ugodno odmorište — »mala ravan među stijenama, a vrlo kamenita« u priči »Kako je Potjeh tražio istinu«; brza voda preko kamenja obrasla

mahovinom — vododerina niz koju se bjesovi vrtoglavog klizu (u istoj priči); ponor Dobre (opisan Šenoinim riječima) — pećina babe Poludnice u priči »Jagor«; nabujala Dobra — voda Zlovoda u priči »Regoč«. No Klek je k tome, kako I. Vela-Beuc kaže, »planina koja osim svog stvarnog prirodnog volumena ima i nestvarnu fantastičnu aureolu«, zbog brojnih vjerovanja o njemu: Klek je div ili obitavalište diva (Klek i Klečice — glava i noge), ročište vještice, div što se skamenio bježeći pred bogom Perunom. Sličnih je priča i kod drugih naroda: Iotunhjelma u Norveškoj, Krkonose u Češkoj (divovi Krakonoš, Ribecal). Klek-div inspiracija je, kako izgleda, za diva Regoča što boravi u planini. I neobični oblik Kleka utjecao je na vjerovanja o njemu, kako je to u drugih naroda u vezi s planinama, vrhovima, stijenama čudnih oblika: Blocksbberg u Harzu, Monserat u Španjolskoj, već spomenuti Brocken, Haršanj u Mađarskoj (Baranja). Tako je i Klek opletten pričama o vješticama. Valvasor ga spominje i kao Vještici brije, a i Šenoa je pod jakim dojmom priča o klekovskim vješticama i vilenjacima, makar izriče po koju duhovitu o tim licima iz narodnog bajoslovija. Anti Kovačiću i Matošu Klek je »mutan« zbog prirodnih sila oko njega. »Citava se ta neobična i zastrašujuća atmosfera nalazi u priči u Šuma Striborova«, upozorava I. Vela-Beuc, pa ukazuje na primjere: tako je strašni Kitež — grad iz ruskog folklora i glazbe (Rimski Korsakov), pa motiv o planini sastajalištu zlih sila (Musorgski), postao, pod utjecajem dojmova o Kleku, Kitež planina puna strahota, u priči »Bratac Jaglenac i sestra Rutvica«. Motiv vile-zatočnice i osvetnice, što huji, vještici nalik, kroz vihore, oblake i munje, asocira na oluje oko Kleka i djetinski strah u olujnim noćima, dok mašta buduće književnike zamišlja što se zbiva oko Kleka. Klek je, neobičan i bajoslovan, prisutan u finom tkivu »Priča iz davnine«, uvjerava nas autorica, a planinara, rekao bih, i ne treba mnogo uvjeravati misao koja slijedi, da je »planina... velika i duboka inspiracija... pisaca i pjesnika«.

S tom uvodnom mišlju autorica i zaključuje svoju radnju, s pravom, jer ju na primjeru I. Brlić-Mažuranić, može se prosuditi, i potvrduje. Doživljaji planina zaista su bogato vrelo inspiracije i za ljude od pera i za ljude akcije. Iz tog će vrela najviše crpsti čovjek koji spaja misao, osjećaj i akciju. Slikovita i hrvatskim planinama toliko bliska ogulinska okolina u kojoj dominiraju Klek i Đulin ponor pružila je, eto, motiva za osobene

elemente »Priča iz davnine« I. Brlić-Mažuranić i dala poticaja za zanimljivu komparativističku radnju I. Vele-Beuc.

XXXVII. MOSOR U »POLJICKOM ZBORNIKU«

Za noviju hrvatsku izdavačku djelatnost u sferi kulture karakteristična je pojava brojnih lokalnih i regionalnih zbornika i časopisa. Nije lako ni nabrojiti sva takva izdanja, a u tisku ili u pripremi su još neka. U tim izdanjima ima i planinarskih ili planinarima bliskih tema, pa je ponešto od toga već zabilježeno u »Našim planinama« (Planinarske teme u Karlovačkom zborniku, 1968, broj 3 — 4, 81 — 82, Velebitske teme u Senjskom zborniku, 1968, broj 9 — 10, 234 — 236; Bilješke o novom časopisu »Hrvatsko zagorje«, 1970, broj 1 — 2, 13 — 14). Ovdje valja zabilježiti prinos planinarskom interesu za Mosor što ga može pružiti »Poljički zbornik«, u svom prvom svesku što ga je »Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana — Prik« izdalo u Zagrebu god. 1968 (1971. izšao je i drugi svezak s obilnim kulturnopovijesnim sadržajem).

Već u predgovoru književnika Jure Kaštlanu naći ćemo prisnih motiva s gledišta čitaoca koji je planinar: »More, rijeka Cetina i Mosor planina određuju geografsku strukturu Poljica«. Pa dalje: »Ime Poljica označava: mala polja, poljica, zemlju u škrapama, prodljija, predbrežja, prisoje, pristranke, gruna i humke — životne izvore u kamenoj goleti i ljuti. — Mosor je gordost Poljičana — Zlatno brdo — Mosor — mons aureus, imenom bi navodilo na zlatne naslage ili na zlatnu boju zrelog žita i ozimice koja se u prvašnje doba sijala, ali je uvjerljiva pretpostavka da je naziv ilirski i znači: planina. — Gole litice, visoke urvine i gudure, špilje i vrtalice, sunčani svijetli visovi i vidikovci, čuvaju neprekinitu i dičnu legendu Poljica. Legendu borbe protiv tuđina i osvajača. Legendu Mile Gojsalića i Titovih partizana.«

U tom su svesku »Poljica (geografska studija)« geografa Ive Rubića (7 — 31). Već prve rečenice uvode nas u izrazitu planinsku sredinu tog osobenog južnohrvatskog kraja: »Poljica se prostiru jugoistočno od Splita, oko Mosora, koji se kao njihova kičma proteže u dužini od 27 km. Najviši je vrh na zapadu Ljuti kamen (1340 m) a na istoku Sv. Jure (1318 m). S juga se pružaju dva planinska ogranka: Sridivica ili Markovača (oko 12 km dužine od Graca do Sitnoga, visoka do 550 m), te Vršina (od Omiša do Žrnovnice u dužini od 17 km, s najvišim vrhom 594 m). Ogranak što ga je autor označio kao Vršinu, dobio je, dodajmo, u »Našim planinama« (1958, broj 2, 167 — 169) svoj opis iz pera Ž. Poljaka. On ga je nazvao Poljička planina.

Za sam Mosor nemamo potpunog planinarskog opisa ni vodiča u kakvom novijem posebnom izdanju. Vrijedni su prilozi u spomenici »Planinarsko društvo 'Mosor' — Split 1926 — 1951«. Z. Smerke je sakupio dotada-

šnje opise penjačkih smjerova (Alpinistički vodič, Zagreb 1963, 77 — 84), izdana je grebenska planinarska karta srednjodalmatinskih planina (Grebenska karta Kozjak — Mosor — Biokovo, 1:50.000, PD »Mosor Split, 1968), a u »Našim planinama« ima članaka i vijesti o Mosoru (u prvom redu: Ž. Poljak, Mosor, NP 1958, br. 1, 4 — 17 — opis, vodič, karta, slike, bibliografija). Korisno je pregledati Rubičevu studiju. Autor pripominje da Mosor pripada planinskom nizu Cukali-Tarabos-Rumija-Sutorman-Lovčen-Rilić-Biokovo-Omiška Dinara-Mosor-Kozjak-Trtar. Dakle, nizu od Drima do Krke. Taj je niz, uz Orjen, dodajem, po svojoj tjesnoj vezi s morem za južnu polovinu istočne jadranske obale ono što je za sjevernu Velebit (od Malog Alana na SZ) s planinskom međom Gorskih kotara i Primorja i s Učkom, dakako s planinarskog gledišta.

Morfološki Mosor se dijeli na sjeverni i južni dio. Oni su razmeđeni glavnim bilom Mosora, dugim 23 km čije vrhove autor i nabrala. Posebno je opisan sjeverni, posebno južni dio. Ti su opisi planinaru i najzanimljiviji jer predočuju izgled kraja. Zanimljiva je opaska da je pećina Šupljina možda veća i ljepša od Vranjače. Najviši dio Mosora, s vrhovima Plišivac, Ljubljan, Javorška, Mosor, Ljuti kamen (Veliki kabal, 1340 m), dug je oko 5 km. »To su — kaže autor — »najviše visine planine Mosora, odakle puca pogled na cijelu srednju Dalmaciju. Odatle se vide otoci Palagruža, Jabuka, Svetac, Biševo, Vis, Hvar, Korčula, Brač, Šolta, Drvenik, Čiovo, zatim Dinara u dužini oko 100 km, Zavelina, Biokovo, Omiška Dinara, poluotok Pelješac i čitava srednjedalmatinska Zagora. Tu se na visinama od 1000 m može nagledati s visokih zrenika kraških pejzaža i mogu se vidjeti svakolika Poljica.«

Oblici na grebenu nisu oštiri kao u Alpama, nego zaobljeni (kupolasti i slični oblici), pa planinari znaju, dodajem, da je hodanje po tom golum i stjenovitom grebenu upravo jedinstveno i ugodno. Rijedak je tako markantan vapnenački greben po kojem se može tako ugodno penjački šetati. Ti oblici predstavljaju i određeni geomorfološki znanstveni pojam. No odmah ispod glavnog bila nalazi se pravi ljuti krš. Južni dio ima razvedeniji reljef od sjevernog, pa planinske staze obiluju raznovrsnim i specifičnim reljefnim oblicima i prijelazima. Teresa Ljuvača osobito je važna za planinare. U toj su zoni obje planinske kuće. Osobito je karakteristična zona oko planinarskog doma, jer тамо ima zemlje, vode i zelenila. Za planinare je važna i teresa Dubrave i Sitnoga, te karakteristični gorski ogranak Sridivica, pa udolina Žrnovnice, Vilara i Bila. Ta udolina, pa Dubrava — Sitno, Ljuvač i središnje bilo čine planinarski najzanimljivije i najpoznatije područje Mosora. Podgorje i zaravan istočnog Mosora su po strani, s one strane markantnog, stožastog i stjenovitog, relativno osamljenog (osim grebena što ga spaja sa središnjim bilom) vrha Sv. Jure (Kozik, 1318 m) koji je, po svom položaju na Mosoru, nalik Sv. brdu na južnom

Velebitu. Pa i onaj dubinski pogled s vrha na sutjesku Cetine, prema ušću, nalikuje, po analogiji položaja, pogledu sa Sv. brda u Paklenice. Sedma je geomorfološka jedinica na južnom Mosoru »Gora Perun, južno podgorje i primorje Vrštine«, odnosno Poljička planina.

Autor dalje opisuje klimu i hidrografiju Poljica. Zanimljiv je opis toka Cetine, od izvora do ušća, s obrazloženjima o skupljanju vode za Cetinom izvor, te o nastanku njenog probojnog ušća, te odnosu Cetine i mora u prošlosti. Opisavši biljni i životinjski svijet, autor prelazi na mikroregionalni prikaz (gornja ili zagorska, srednja i primorska Poljica). Poglavlje o stanovništvu Poljica sadrži i povijesni osvrt. I tu je istaknuto značenje Mosora: »Poljica su kao geografsko-politička regija

ja mali prostor, komu je jezgra Mosor i njegovi ogranci. Mosor je nekada služio kao utočište Poljičanima, kad su pred Turcima i u prošlom ratu bježali u zbjegove. Naselja sežu do visine od 600 m. Od 600 do 1300 m je subekumena, gdje povremene stanovnike dovodi ljetna ispaša stoke i, dodajmo, planinarski interes za ovu goru koja je, reklo bi se, Splićanima ono što je Sarajlijama Treskavica, Bjelašnica, Romanijska, a Ljubljanačanima Kamniške Alpe: prostrana i visoka planina na domaku velikog grada. No za svakog hrvatskog planinara Mosor je, k tome, zajedno s Klisom i Kozjakom, te primorjem od Trogira do Omiša, reljefna osnovica kraja u kojemu se osobito zanimljivo spajaju Priroda i Povijest.

Orijentacijski sport

IX SAVEZNO ORIENTACIJSKO NATJECANJE PLANINARSKOG SAVEZA JUGOSLAVIJE

U subotu i nedjelju dne 9. i 10. X 1971. g. na Pokljuki (SR Slovenija) održano je Savezno orijentacijsko natjecanje PSJ.

Na natjecanju je sudjelovalo ukupno 19 ekipa (svaki republički savez sa tri ekipe i ekipa Vojvodine), te četiri ekipe izvan konkurenčije (dvije ekipe JNA i dvije PS Slovenije).

Natjecanje je bilo dvodnevno sa startom i ciljem prvog i drugog dana na Rudnom polju. Dužina staze prvog dana iznosila je cca 12 km zračne linije sa šest kontrolnih točaka, a trebalo ju je proći za 4,30 sata. Drugi dan dužina staze iznosila je oko 8 km zračne linije sa četiri kontrolne točke, a trebalo ju je proći za 3 sata. Pokljuka je idealan teren za održavanje orijentacijskih natjecanja (visoravan s manjim i većim visinskim razlikama pokrivena gustom crnogoričnom šumom), a problem su jedino karte specijalke, koje su dosta neprecizne, jer na pojedinim mjestima ne odgovaraju terenu, a nisu ucrtane ceste ni putevi novijeg datuma. Plasman ekipa:

1. PD »Jahorina I« Sarajevo
2. PD »Jahorina II« Sarajevo
3. PD »Zagreb matica« Zagreb
4. PD »Javorak I« Nikšić
5. PD »Sljeme« Zagreb
6. PD »Javorak III« Nikšić
7. PD »21. maj« Beograd
8. PD »Radovljica« Radovljica
9. PD »Vihor« Zagreb
10. PD »Sežana« Sežana

Ostale ekipe nisu ušle u plasman, zbog prekoračenja zadano vremena. Za najuspješniji republički savez proglašen je PSH, jer su od svih republičkih saveza, jedino sve tri ekipe PSH ušle u plasman.

Poglavlje za sebe je Pravilnik za natjecanja. Tokom svakog natjecanja konstatira se da je loš i da ga treba mijenjati, ponešto se između dva natjecanja izmjeni, no uvijek i dalje ostaje loš pravilnik. Zbog nekih nedovoljno definiranih odredaba pravilnika, te mijenjanja odredaba u toku samog natjecanja, dolazi do niza nesuglasica, koje nažalost štete ovaj vrlo pozitivnoj i korisnoj aktivnosti na nivou PSJ.

TROFEJ »PLATAK« 1971.

U nedjelju 13. listopada održano je tradicionalno orijentaciono natjecanje »Trofej Platak« sa startom i ciljem pred planinarskim domom na Platku. Vrijeme je idealno poslužilo natjecateljima na

pruzi srednje težine, ali je ona po svojem općem položaju bila više brzinska nego li orijentaciona, pa je od natjecatelja tražila više trčanja, a manje znanja orijentacije.

Ukupno je startalo 29 muških i 11 ženskih ekipa sa slijedećim rezultatima. Muški natjecatelji: prvo mjesto osvojila je ekipa PD »Zagreb-Matica« u sastavu inž. Zlatko Smerke, Milko Graševac i Ivica Graševac. Vrijeme: 2 sata i 20 minuta. Drugo mjesto dijele ekipe PD »Vihor«, Zagreb pod vodstvom Židana i PD »Sljeme«, Zagreb, pod vodstvom Pulka. Naime, obje su ekipe postigle isto vrijeme: 2 sata i 37 minuta, pa treće mjesto nije proglašeno.

U konkurenčiji žena prvo je mjesto zauzela ekipa PD »Tuhobić« iz Rijeke, drugo Posada »7 sekretara SKOJ-a« iz Pule (izvidači), a treće XVII samostalna izvidačka četa »Javor« iz Zagreba.

Dr. I. L.

PRVENSTVO PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKOG

Natjecanje »Trofej Platak« ujedno je poslužilo da se ustanovi i prvak PS Hrvatske u orijentaciji za 1971. Prema postignutim rezultatima na Platak 3. listopada prvakom PS Hrvatske proglašena je ekipa PD »Zagreb-Matica«. Slijede ekipe PD »Vihor« i PD »Sljeme« iz Zagreba. Ove tri ekipe zastupale su PS Hrvatske na orijentacionom prvenstvu Jugoslavije 10. listopada 1971. na Pokljuki u organizaciji Planinarskog saveza Slovenije.

Dr. I. L.

POJEDINAČNO PRVENSTVO ZAGREBA 1971.

U organizaciji PDS »Velebit« iz Zagreba održano je 14. studenog pojedinačno prvenstvo Zagreba u orijentaciji sa startom kod Novih Dvora i ciljem kod dvorca Januševac u blizini Brdovca. Muški su se natjecali na stazi dugoj 12 km sa 6 KT, a žene na stazi dugoj 7 km sa 3 KT. Nastupilo je 36 muških i 6 ženskih natjecatelja. Od prvih se plasiralo 19, a od drugih pet. Među muškima prvo mjesto je zauzeo Ivica Mesić (PD »Vihor«), drugo Zlatko Smerke (PD »Zagreb-Matica«), a treće Alfred Židan (PD »Vihor«). Među ženama je pobijedila Marta Malinar (PDS »Velebit«), druga je bila Mirjana Zbiljski (PD »Sljeme«), a treća Barica Kolenić (PD »Sljeme«). U muškoj konkurenčiji sudjelovali su članovi 7 zagrebačkih društava.

Dr. I. L.

KAKO SAM DOŽIVIO SAVEZNO PRVENSTVO U ORIJENTACIJI

Na republičkom orijentacionom takmičenju tri su se ekipe PD »Jahorina« iz Sarajeva plasirale za savezno orijentacijsko prvenstvo. Ovaj uspjeh svakako je bio veliki događaj za moje društvo. Međutim, kada su te ekipe trebale da oputuju, jedan od članova nije mogao otići i izbor je pao na mene.

Putovanje od Sarajeva prošlo je u uobičajenoj planinarskoj atmosferi uz pjesmu i šalu. Po dolasku na odredište bili smo smješteni u vojničke zgrade. Navečer su vođe ekipa izvukle startne brojeve. Bio sam u sastavu ekipe koja je imala startni broj 14.

Uskoro smo legli, ali misao na sutrašnji dan kod mene je stvorila posebno uzbudjenje. Ovo je imalo i svoga razloga, jer se nisam osjećao kondiciono dovoljno spremen kao ostali moji drugovi u ekipi. Imao sam nemiran san, ali, za čudo, to sam primijetio i na ostalim drugovima. Stalno su se vrtili u svojim posteljama, a poneki je u snu i »naglas« proživljavao sutrašnje takmičenje.

Ujutro smo se skoro svi digli prije vremena. Provjerili smo još jedanput svoju opremu kako komisija ne bi imala primjedaba.

Dobili smo zadatak, koji je bio dosta komplikovan, ali smo ga uspješno i brzo riješili, te smo cekali na naš start. Napokon krećemo. Drugovi nas bodre mašući i sa poklikom »sretno«.

Trčimo prvo kroz šumu, a zatim izlazimo na proplanak. Tu pronalazimo prvu kontrolnu tačku, a istovremeno zatičemo nekoliko ekipa koje su pošle prije nas. Ostale kontrolne tačke pronašli smo bez većih poteškoća i ulazimo na cilj. S obzirom da smo došli

mnogo ranije od ostalih ekipa, prisutni su nam čestitali na dosadašnjem uspjehu.

Uzbudjenje kod članova moje ekipa bilo je razumljivo, jer je trebalo sačuvati ovu prednost i sutra savladati ostale zadatke bez grešaka. Osim moje ekipa i druga je naša ekipa postigla najbolje vrijeme. Članovi svih naših ekipa okupili su se poslije večere i razgovarali o današnjim i sutrašnjim zadacima, kao i mogućnostima da zadržimo postignute uspjehe. Poslije razgovora povukli smo se na počinak. Još jedna noć prošla je rastrgana, jedva sam čekao da svane zora.

Startovali smo obrnutim redom od pretodnog dana. Sa starta smo krenuli šesti. Opet trčanje, penjanje i spuštanje. Uskoro osjećam zamor. Do četvrte kontrolne tačke izdržao sam uz drugove. Tu je pisalo: »Do cilja 20 minuta«. Polazimo, trčimo, ali ja sam pri kraju svojih snaga. Zaostajem iza svojih drugova, a oni me bodre da još malo izdržim. Osjećam da ih ne mogu stići. Približavamo se cilju, a ja sve više zaostajem. Odjednom čujem neke glasove: »Naprijed, naprijed!«. To mi daje ponovno snage i sa posljednjim naporom ulazim i ja u cilj. Oko mene su drugovi iz moje ekipa, čestitaju mi, a ja sam presestan što sam pridonio da naša ekipa bude prva.

Kasnije, kada smo primali zlatnu medalju, a druga naša ekipa srebrenu medalju, u meni se stvorio tako ugodan osjećaj, da ga neću nikada zaboraviti.

MUHAMED HADŽIABDIĆ
PD »Jahorina»

PLANINARENJE — MELEM ZA RAZNE VRSTE DUŠEVNIH RANA

Poznato je da je zdravo hodati po planinama, tjelesno zdravo. Jest, prizanjem. Ali zar duševno zdravlje nije često i važnije od tjelesnog? Ne mislim na ono, kako kažu: »Hodaš šumom, zelenilo ti odmara oči, pa tako dolazi do smirenja duše...«

Ne mislim tako. Mnogo više znači onaj mir, udaljenost od svijeta i briga koje on izaziva. Hodaš, na primjer, danima po nekoj transverzali, a čitav svijet se svodi na tebe i drugove koji su s tobom. Nitko drugi ne postoji i sve se drugo zaboravlja, naročito ako se želi zaboraviti.

Što uopće znamo u planini o svjetskim događajima. Ništa. A onda, kad se četvrti ili peti dan vratiš kući, naprsto se čudiš koliko se toga promjenilo: počeli su novi ratovi, stari prestadoše, svijetom drmaju potresi itd,

a ti si naprsto preskočio nekoliko dana u povijesti čovječanstva. I dok lagano listaš novine, misli ti i dalje kruže planinom. Mislima se opet prenosiš u planinarski dom i ugodno raspoloženje kad uz poneku »zalatalu litrenku« zaboravljaš umor i brige i zapjevaš uz gitaru onu poznatu pjesmu:

Imao sam ljubavi dvije,

Planine, planine i tebe.

A onda si otišla od mene ti

I ostale su samo planine, planine...

Da, preporučam svima planine kao najbolji melem i za ljubavne rane. Tuge nestaje, pa ako baš i nismo radosni, a ono barem postajemo ravnodušni.

Vjerujte mi i pokušajte...

KRUNOSLAV MILAS
PD »Zagreb-Matica«

PRVENSTVENI USPONI NA DURMITORU

U vremenu od 17. do 31. srpnja 1971. održan je na Durmitoru alpinistički logor Planinarskog saveza Hrvatske. Organizator logora bio je AO PD »Željezničar« iz Zagreba, a pomogli su ga Komisija za alpinizam PSH, Planinarski odbor Zagreba i mještani Žabljaka pod Durmitorom.

U logoru je stalno sudjelovalo 36 penjača, od čega 26 iz AO PDŽ i 10 članova iz AO PDS »Velebit« iz Zagreba.

Osim toga kroz logor je prošlo još 14 članova društava »Velebit«, »Zagreb« i »Željezničar« iz Zagreba, »Brskovo« iz Mojkovca (Crna Gora), Turist klub iz Varšave (Poljska), »Famos«, »Željezničar« i »Pogorelica — Kiseljak« iz Sarajeva. U logoru su se zadržavali od 2 do 9 dana.

Logor se sastojao od 16 stalnih šatora, od kojih je jedan služio kao skladište. Vodstvo logora bilo je povjereno alpinistu Josipu Leskovšku, a tehničku stranu vodio je alpinist Vedran Bubanj. Među penjačima bilo je još 4 člana s naslovom alpinist, dok su ostali bili pripravnici.

Svrha logora je bila u prvom redu da srednji i mladi naraštaj upozna jedan od najvećih planinskih masiva Crne Gore i Jugoslavije, a tek onda da penje. Svi penjači (stalni i neki od prolaznih) bili su prvi puta na Durmitoru, osim vođe logora.

O uspjehu logora najbolje govore brojčani podaci: ispenjano je 11 prvenstvenih smjera (27 čovjek-smjer), jedno prvo ponavljanje (2 čovjek-smjer) i 14 vrhova (175 čovjek-vrh). Treba naglasiti da je većina penjača pripadala mlađem naraštaju, koji je tek ove godine završio alpinističku školu, također u organizaciji PDŽ. Naročito treba istaknuti članice koje su ravnopravno s muškim penjačima penjale prvenstvene uspone. Nažalost, tri dana su propala zbog nevremena, a jedan kod selidbe logora s južne na sjevernu stranu Crnog jezera.

Izvedeni su usponi na ove durmitorske vrhove: Savin kuk, Žuta greda, Meded, Terzjin bogaz, Šljeme, Bandijerna, Minin bogaz, Bobotov kuk, Čvorov bogaz, Obla glava, Mala i Velika Rbatina, Crvena greda i Čurovac.

Izvedeni su ovi prvenstveni usponi: 21. srpnja Vedran Bubanj i Iskra Devčić smjer »Iks« u Savinom kuku III stupnja, a Josip Leskovšek i Angelo Lozej žlijeb SZ grebena u Mededu II-III stupnja; 23. srpnja u Šljemenu smjer »Iznenađujuća« IV stupnja V. Bubanj i Krešo Sirovec, a grebenski prelaz II stupnja sa Šljemenu na Bandijernu J. Leskovšek, sam, te V. Bubanj, K. Sirovec, A. Lozej i Živko Arsovski; u Savinom kuku »Persinov smjer« III stupnja Miroslav Kadić, Nataša Bakalović, Slavko Godec i Višnja Petrović; 24. srpnja u Savinom kuku smjer »Bračna«

III stupnja Željko Jelinić i Jelka Travorić; 26. srpnja V. Bubanj i I. Devčić u Terzijinom bogazu smjer »Nepoznati« III-IV stupnja, a J. Leskovšek, Stefan Kierznowski i Ž. Arsovski grebenski prelaz s Male na Veliku Rbatinu II stupnja; 27. srpnja SZ centralni sipari II-III stupnja u Mededu J. Travorić i Sonja Barišić, a Ž. Jelinić S. Maggi II stupnja, sam, u Crvenim gredama; 28. srpnja V. Bubanj i I. Devčić prvo ponavljanje smjera »Nepoznati« III-IV stupnja u Terzijinom bogazu, a Ž. Jelinić i S. Godec »Oružarski smjer« III stupnja u Crvenim gredama.

Za vrijeme logorovanja posjećen je kanjon Tare, Ledena i Titova pećina, te 12 durmitorskih jezera.

Masiv Durmitora sa svojim vrhovima, stijenama, pećinama i jezerima pravi je eldorado za planinare i alpiniste. Ima mnogo vrhova preko 2000 metara i stijena od II do VI stupnja težine. Treba samo imati na umu, da su prilazi prilično udaljeni, a što je najbitnije, da su stijene vrlo kršljive.

Oni koji još nisu bili na Durmitoru, a žele ga posjetiti, mogu u PD »Javorak« u Nikšiću, Trg Soke Petrović b. b. nabaviti (i poštom) karte specijalke, Vodič »Durmitor« od Miloša Bojanovića, turistički vodič »Durmitor« od ing. A. Krstića (potonje se može dobiti i u Turist-birou u Žabljaku).

Durmitorski logor održan je ujedno kao završni dio alpinističke škole AO PD »Željezničar« iz Zagreba i kao doprinos društva u okviru proslave 100. godišnjice osnutka planinarske organizacije u Hrvatskoj.

Josip Leskovšek

GREBENSKI PRIJELAZ SA MALE NA VELIKU RBATINU

Prvi penjači: Josip Leskovšek Zivko Arsovski članovi AO PD »Željezničar«, Zagreb i Stefan Kierznowski, član Turist-kluba iz Varšave (Poljska), dne 26.VII.1971. godine.

Pristup * Markiranim putem desne obale Crnog jezera, zatim uz Mlinški potok do raskršća (desno vodi put za Zmijinje jezero), a onda lijevo do katuina Lokvice. Dalje desnim putem ispod Cvoročog bogaza u Biljegov dô, te lijevom stranom (desno vodi put za Ledenu pećinu) do ispod Male Rbatine. (Dalje vodi put u Valoviti dô i za Bobotov kuk.) Zatim ravno gore travom obraslim terenom na greben. Put traje oko 3 do 4 sata.

Uzak * Sa grebena u strmu nagnutu stijenu (koja spaja Malu i Veliku Rbatinu, a visi prema Biljegovom dolu, dok se sa druge strane ruši u amfiteatar Velike Rbatine i Kobilje Glave).

Opis * Po desnoj strani stjenovitog grebena pažljivo napredovati zbog velike kršljivosti do pred kraj, kada treba prijeći na lijevu stranu, te oprezno napredovati dalje u pognutom stavu ispod previsne stijene; zatim ravno gore na vrh.

Silaz * Sa vrha po padini do velike spilje u krajnjoj glavi Velike Rbatine, zaobići je i spustiti se u Valoviti dô, te zatim natrag prema Crnom jezeru (4 sata).

Ocjena: Visinska razlika oko 60 m, duljina 80 m, a težina II. Trajanje uspona 0'45 sata.

Peršinov smjer

»PERŠINOV SMJER« U SZ STIJEINI SAVINOG KUKA

Prvi penjali: Miroslav Kadić — Nataša Bakalović, Slavko Godec — Višnja Petrović 23. 7. 1971, AO PD »Željezničar« Zagreb, 23. 7. 1971.

Pristup: Markiranim putem od Crnog jezera za Meded, te lijevo prema velikoj spilji u Savinom kuku (sat i po).

Opis: Uzak u smjer je u prvom rebru desno od spilje. Po njemu gore do travnate gredine. Od gredine ravno gore karakterističnom desnom pukotinom (tri dužine) do vertikalnog žlijeba koji vodi na greben (slika gore).

Ocjena: II, III; vrijeme penjanja 5 h; visina smjera 280 m.

Silaz: Markiranim putem sa vrha Savinog kuka na Crno jezero.

GREBENSKI PRIJELAZ SA SLJEMENA NA BANDIJERNU

Prvi penjači: Josip Leskovšek — sam i navezi: Angelo Lozej i Živko Arsovski, te Vedran Buban i Krešo Sirovec, svi članovi AO PD »Željezničar« — Zagreb, a Sirovec Krešo član AO PDS »Velebit« — Zagreb, Penjali 23. VII 1971. godine.

Pristup: Markiranim putem od Crnog jezera do Motičkog Gaja, dalje uspon sa Savin kuk i onda prijelaz na Sljeme. Zatim preko vrha po grebenu (šij) do krajnjeg vrha Sljemena. Put traje cca 7 sati. Oko 50 m ispod vrha prelazi se na drugu stranu grebena.

Opis: Silaz niz procijep oko 25 m, zatim desno po kršljivoj kosoj padini prijeći pod veliku gromadu, gdje se zaobiđe desno iza nje, a zatim niz žlijeb. Zaobići snježište do prelaza u lijevo, uz mali silaz, a onda prijelaz na travnatu udolinu, te na lijevoj strani opet preko stijene i onda prijeći do padine u desno, gdje se silazi. Onda se opet uspinje i prijeći stijena do sipara (upotreba užeta!), a onda ravno gore na vrh Bandijerne.

Silaz: Sa vrha na sedlo između Bandijerne i Zupca, te desno u Lokve i dalje do Crnog jezera (4 sata).

Ocjena: Visinska razlika oko 120 m, duljina oko 300 m, težina II — III, trajanje uspona (prijelaza) 1.30 sata.

»BRAČNI SMJER« U SAVINOM KUKU

Prvi penjali Željko Jelinić i Jelka Travorić, AO PD »Željezničar«, Zagreb, 24. srpnja 1971.

Opis. Markiranom stazom do Savinog kuka, od prvog snježišta po žlijebu do prvog malog previsa, zatim desno po pukotini. Po njoj ravno gore do račvanja, lijevo dolje (3 m), a zatim po pločastoj stijeni d. gore. Povratak niz hrbat Savinog kuka.

Ocjena: III-IV, vrijeme penjanja 2—3 sata.

SMJER »KAKO VAM DRAGO« U SI CENTRALNOM SIPARU MEDEDA

Prve penjale Sonja Barišić i Jelka Travorić, AO PD »Željezničar« Zagreb, 27. srpnja 1971.

Pristup. Markiranom stazom od kuće Sumskog gospodarstva, te šumskim putem na greben, po njemu kratko do sipara i do snježišta, do početka smjera.

Opis. Uzak u smjer počinje na kraju snježišta sa d. strane (s obje strane nalazi se klekovina), zatim ravno gore do početka livade sa siparom. Po livadi ravno gore u stijenu. Penje se stalno u lijevo do prvog snježišta. Na njemu se prelazi na d. stranu stijene. Nakon svladavanja dva previsa stiže se do travnatog terena i smjer završava na sedlu. Povratak kosiom do markiranog puta.

Ocjena: II-III, dužina 300-350 m, trajanje uspona sat i po. Stijena je veoma kršljiva a trava skliska.

SMJER KROZ ŽLIJEB SZ GREBENA NA MEDEDU.

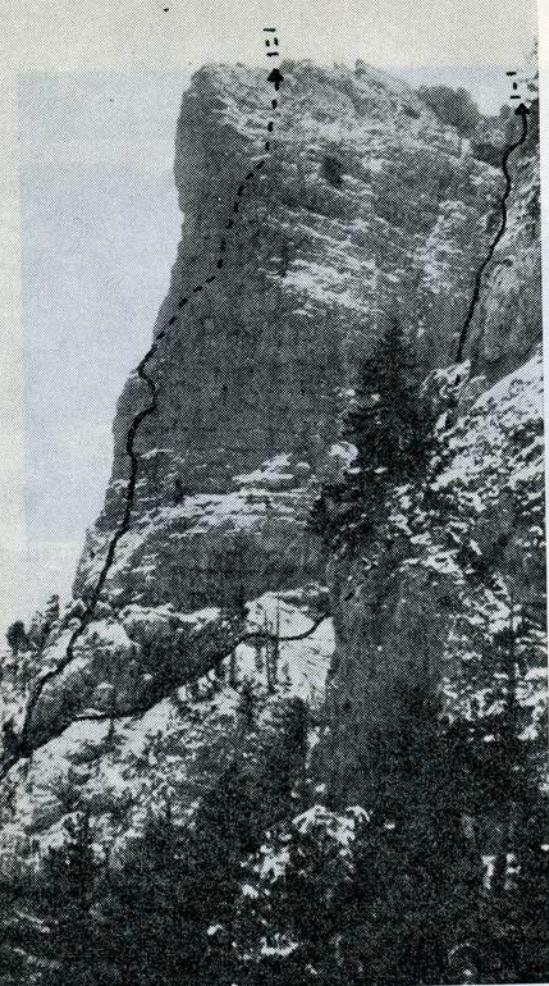
Prvi penjali Josip Leskovšek i Angelo Lozej, članovi AO PD »Željezničar«, Zagreb, 21. VII 1871.

Pristup: Markiranom putem od S strane Crnog jezera u pravcu katuna Lokvice oko 1 sat, a zatim skrenuti sa puta lijevo, te dalje u pravcu sipara pod stijenom još oko 1 sat. U žlijeb se ulazi sa sipara lijevo ispod gornjeg snježišta.

Opis: Kroz žlijeb preko sistema previsa (koji se mogu zaobići) na greben i po njemu na vrh. Upotreba klinova nesigurna zbog velike kršljivosti stijene.

Silaz: Sa vrha u pravcu Zute Grede niz kršljivi greben (nemarkirano), a zatim markiranom stazom u Veliku Karlicu, te dalje silazak do Crnog jezera (2.30 sata).

Ocjena: Visina stijene oko 300 m. Težina II — III. Trajanje uspona 1.30 do 2 sata.

Varijanta smjera »Dragman-Brezovečki«
u Velikom kuku na Čvrsnici

»TRAVERZA VRIJESKOVE PLOČICE«

Prvi penjali Borislav Aleraj i Branko Šeparović, AO »Velebit«, 24. X 1971.

Pristup * Odmah od planinarskog doma po nemirkanom JZ grebenu Potkleka do malog sedla pod samim desnim krajem JZ stijene (15 min).

Opis * Sa sedla lijevo po vodoravnoj polici do pod izrazitu, kosu žljebinu. Po njoj do kraja. Odavde lijevo po širokoj vodoravnoj polici do velike prislonjene ljske u »Vrijeskovu pločicu«. Po smjeru »Vrijeskova pločica« na zaravnjeni gornji dio ljske. (...) U kamin i po njemu nekoliko metara. Sada priječnica lijevo van na ljsku i kroz kratki žljeb na njen gornji, zaravnjeni dio. VI, A²...». Odatle ne na sami vrh ljske, nego provlačenjem kroz uski prolaz između ljske i stijene na lijevi kraj ljske. Dalje se treba spustiti vertikalno dolje na policu i po njoj izaći lijevo, na rub stijene.

Ocjena: III (s dijelom VI, A² koji je zajednički sa smjerom »Vrijeskova pločica«). Dužina smjera 160 m. Vrijeme penjanja prvič 2 sata.

Silaz * Smjer završava u neposrednoj blizini poznatog sedla na vrhu Klekovog sipara. Odatle markiranim putem u dom (15 min).

Borislav Aleraj

VARIJANTA SMJERA »DRAGMAN-BREZOVEC-KI« U VELIKOM KUKU NA ČVRSNICI

Prvi penjali Faruk Zahirović i Muhamed Šišić, AO »Sarajevo«, 26. VII 1970. godine.

Pristup * Dolinom Grabovice i koritom Suhe rijeke pod stijenu Velikog kuka. Po smjeru »Dragman-Brezovečki« na sedlo (Kljuna) u gornjem dijelu stijene (8 sati penjanja). Ovdje bivak.

Opis varijante. Sa sedla bridom pod okomitu razvedenu ploču dvije dužine užeta (IV, klinovi). Dalje ravno gore jednu dužinu do višećeg stajališta (VI, klinovi). Odavde gore na brid pola dužine do dobrog stajališta (V). Dalje lijevo priječnicom 10 m, a zatim ravno gore pola dužine po opasnoj i veoma kršljivoj stijeni do slabog stajališta (V, ostali klinovi slabci). Jednu dužinu gore po razvedenom terenu (V) do karakteristične pukotine sa slabim stajalištem. Pukotinom (polukaminom) jednu i po dužine bez dobrih pukotina (VI, klinovi) do žljebine s dobrim stajalištem. Još jednu dužinu na greben i po njemu 2 dužine na vrh stijene.

Ocjena varijante: VI, dužina 300 m, trajanje 10 sati (čitav smjer 18 sati). Eksponirano, kršljivo, sa slabim osiguravalištima i klinovima, potrebna sva oprema za VI stupanj.

Povratak * Rubom stijene prema sjeveru do doma na Vilincu, sat i po hoda.

Faruk Zahirović

»VRIJESKOVA PLOČICA« U JZ STIJENI POTKLEKA

Prvi penjali Borislav Aleraj i Branko Šeparović, AO »Velebit«, 30. VIII 1971.

Pristup * Od planinarskog doma markiranim putem za vrh Kleka do malog prijevoja gdje se put nešto spušta i skreće u desno (5 min). Odavde po strmoj travi, gustišu i stijenama, tražeći lakši put, gore pod markantnu stometarsku stijenu Potkleka (10 min). Smjer počinje u lijevom dijelu stijene.

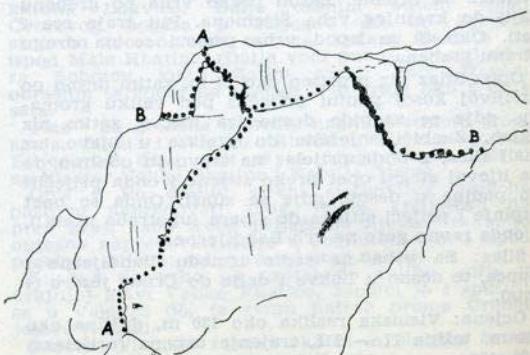
Opis * Po nešto prevjesnoj pukotini (V, A²) i preko malog prevjesa (VI, A³) na usku polici. Odavde priječnica desno (VI) do pod prevjesni, kršljivi žljeb. Po njemu (VI, A³) pod istaknuti kamen (osig.). Dalje penjati desno van, oko kamena i po strmoj, obrasloj polici (»rampi«) (III) na široku, vodoravnu polici (osig.). Lijevo je velika, prislonjena ljska, koja sa stijenom čini uski, prevjesni kamen. U kamen i po njemu nekoliko metara. Sada priječnica lijevo, van na ljsku i kroz kratki žljeb na njezin zaravnjeni, gornji dio (VI, A²). Po njemu lijevo i gore na sami vrh ljske i odatle preko kratkog trbušastog prevjesa (VI, A³) na greben.

Ocjena: V, VI, A²-A³ s jednom dužinom III. Visina stijene 100 m. Vrijeme čistog penjanja prvič penjača 8 sati. Ostavljeno 10 klinova. Za ponavljanje se preporuča, uz obične, ponjeti i jedan »U« klin.

Silaz * Grebenom lijevo i dolje na sedlo. Odatle markiranim putem u dom (20 min).

Borislav Aleraj

A »Vrijeskova pločica«
B Varijanta »Vrijeskove pločice«

RAD KOORDINACIONE KOMISIJE GSS PSJ

U Soičevoj kući podno Lipovca u Samoborskom gorju održan je 14. listopada koordinacioni sastanak Gorske službe spasavanja PS Jugoslavije kojem su prisustvovali svи predsjednici republičkih komisija GSS-a te predsjednik PS Hrvatske i predsjednik PD »Japetić« kao domaćin. Savezni seminar i ispit za instruktore te savezni zbor instruktora održat će se 1972. u Sloveniji, dok će se zbor ljeđenika GSS-a održati u Hrvatskoj. Razmatrano je nadalje sudjelovanje GSS-a na Zagrebačkom proljetnom velesajmu izložbom opreme za spasavanje. Predsjednik PS Hrvatske zatražio je da se u podjelu sredstava Jugoslavenske lutrije uključi i GSS. Kako se neka specijalna oprema za GSS ne može nabaviti u Jugoslaviji zatraženo je da se omogući uvoz takve opreme. Uspostavljena je i potkomisija koja treba da provede ujednačenje opreme GSS za cijelu Jugoslaviju.

Dr. I. L.

ODLIKOVAN IVICA SUDNIK

Trofej fizičke kulture Hrvatske ja najviše sportsko odlikovanje koje podjeljuje Savez za fizičku kulturu Hrvatske najzaslužnijim sportskim radnicima. Ove godine dodijeljeno je ovo odlikovanje petorici najzaslužnijih sportskih radnika među kojima je i Ivica Sudnik, planinar i sportski radnik iz Samobora. Sudnik je dugogodišnji predsjednik PD »Japetić« u Samoboru, član je IO PS Hrvatske i predsjednik Komisije za povijest planinarstva PS Hrvatske. Ovo visoko odlikovanje dobio je do sada svega tri planinara: dr. Ivo Lipovčić (1963 g.), dr. Kamilu Firinger iz Osijeka (1970 g.) i sada Sudnik Ivica.

Svečana predaja trofea bila je u četvrtak 25. studenog 1971.

Dr. I. L.

PRIPREMA SE BALKANIJADA ZA ALPINIZAM I ORIENTACIJU

Inicijativom PS Bugarske u Sofiji je održan sastanak izaslanika bugarskog, rumunjskog i jugoslavenskog planinarskog saveza na kojem je iznesen plan o priredbi Balkanijade za alpinizam i orijentaciju. Kao predstavnik PS Jugoslavije sastanku je prisustvovao tajnik PS Hrvatske Nikola Aleksić. O prihvatu ovog interesantnog prijedloga odluku će s naše strane donijeti PS Jugoslavije nakon konzultacije republičkih planinarskih saveza. Ovom sastanku, akoprem su bili pozvani, nisu prisustvovali predstavnici grčkog, turskog i albanskog saveza.

Dr. I. L.

SKUPŠTINA UIAA

U Zakopanima u Poljskoj održano je 16. i 17. listopada 1971. zasjedanje generalne skupštine Međunarodne alpinističke organizacije (UIAA). Jugoslaviju su predstavljali Božo Škerl, potpredsjednik PS Jugoslavije i predsjednik PS Hrvatske te Jelica Marić, predsjednik Komisije za međunarodne veze PS Jugoslavije. Predstavnici Jugoslavije stavlili su prijedlog da se povodom proslave 100-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj i u Jugoslaviji jedna generalna skupština UIAA održi u Jugoslaviji. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen kao priznanje za stogodišnji rad na polju planinarstva.

Dr. I. L.

XI SLET PLANINARA ŽELJEZNIČARA JUGO-SLAVIJE

Još 1960. godine zaključila su planinarska društva željezničara Jugoslavije da će se jednom godišnje sastajati. Odlučeno je da to bude o Danu borca kad većina odraslih ima godišnje odmore a omladina i djeca školske praznike. Po drugi put u proteklih 10 godina postojanja tih sletova PD »Željezničar« Zagreb bilo je organizator sleta. Godine 1964., u Velikoj Paklenici i ostalim dijelovima južnog Velebita vodilo je kao domaćin kroz krš Velebita, nacionalnim parkom, u dubine spilja i priredilo alpinističke vježbe. Izleti u kanjon Zrmanje, starodrevni hrvatski Nin, posjet Zadru i društvenom kampu na Puntamiki dojmili su se svih. Ovog puta je bio izabran za slet drugi kraj – pitom, brežuljkast, s prelijepim livadama, raštrkanim gorskim selima, mogućnošću obilaska dviju transverzala. To je bio masiv Japetića, granica Samoborskog i Zumberačkog gorja.

Iako je to bio slet manjih razmjera, ipak je za njegovo održavanje bilo potrebno učiniti mnogo predrađenja. Obnovljene su markacije, izradena je skica za plakat i značku, napravljeni transparenti, table i oznake za sletski teren, izdana dva biltena – jedan informativni nekoliko tjedana prije sleta kao i drugi za sam slet, šivani brojevi za natjecatelje, angažirana RTV, podignuta tribina s jarbolom, nadstrešnice za stolovima i klupama za kuhinju, buffet, propagandu, zatim umivaonici, nekoliko kabina s WC i umivaonicima, 16 šatora; dovezeno je sijeno, živežne namirnice, razna pića i ostali sitni artikli potrebni za održavanje sleta. Još su bile u toku posljednje pripreme, a već su počele dolaziti prve skupine na čelu s vodičima.

Slet je otvoren 3. VII. u 12 sati. Bili su prisutni članovi PDZ-a Beograda, Maribora, Niša, Sarajeva, Skoplja, Vršca i Zagreba. Nakon pozdravnog govora predsjednika PDZ Zagreb Luje Stanića, odsvirana je himna i dignuta sletska zastava. Na orientacijskom natjecanju sudjelovalo je 7 ekipa odraslih članova i 7 ekipa pionira. U natjecanju gadanja zračnom puškom 18 ekipa, u natezanju užeta 3 ekipa.

Na Dan borca skupine izletnika pošle su u raznim smjerovima po Samoborskem i Zumberačkom gorju. Usput su posjetile dom na Žitnici, Soičevu kuću te društveni dom PDZ Zagreb na Oštrcu. Neki članovi uspjeli su završiti obilazak transverzala.

U okviru sleta održana je i svečana sjednica gdje je utvrđeno da će XII slet organizirati PDZ Ljubljana, XIII PDZ Sarajevo, a XIV slet ponovo PDZ Zagreb u sklopu proslave 100. godišnjice hrvatskog planinarstva i sleta planinara Jugoslavije na Platku.

Uveće bile su logorske vatre uz mnogo pjesama, plesa, smijeha i zabave. Neumorno su se izmjenjivali svirači s tribine i oni oko logorske vatre. Pjesma se orila među šatorima i kod nadstrešnica. Nakon službenog otvorenja privukla je skoro sve članove podjela diploma, darova i proglašenje pobjednika. PDZ Vršac primio je prelazni pehar s diplomom za najmasovnije i najuspješnije sudjelovanje u sletskim natjecanjima. Osobitu pažnju privuklo je prikazivanje dijapositiva Josipa Lončarića i ing. Vladimira Božića.

Na sletu je u dane praznika, osim članova PD »Željezničar« bilo preko 350 planinara iz Samobora, Jastrebarskog i Zagreba. Svi su lijepe primljeni i pridružili su se izletničkim akcijama ili bilo kojem obliku društvenosti. Među predstavnicima zapaženi su potpredsjednik PSH dr. Zeljko Poljak, predstavnici nekih željezničkih kolektiva, Zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba, skupštine Jastrebarskog i drugih planinarskih društava.

Dom zdravlja željezničara iz Zagreba dao je dežurnog ljeđenika, garnizon JA iz Jastrebarskog opskrbu vodom, Školski vojno-tehnički centar u Zagrebu uz pomoć pukovnika Bože Škerla poljsku kuhinju, šatore, deke, rasvjetni agregat, pomoć u ljudstvu, kamione za transport i vuču opreme. Pomoć su pružili još i Servis za nabavke ZTP-a, Sekcija za popravak kola ZTP-a, tvornica željezničkih vozila »Janko Gredeš«, Pogon za gradnju signalnih i telekomunikacionih uredaja ZTP-a Zagreb i Planinarski savez Hrvatske.

Zorka Šafar

II PLENARNI SASTANAK PLANINARA PTT-RADNIKA IZ BJELOVARA, ZAGREBA, KRIZEVACA I VARAŽDINA

U domu na Kalniku održan je 6. studenog Drugi plenarni sastanak članova uprave PD »Sljeme« iz Zagreba sa članovima uprave planinarskih ogranka tog društva iz Bjelovara, Križevaca i Varaždina. Takovi sastanci održavaju se u onim godinama kada nema društvene skupštine (po statutu skupština se održava svake druge godine). Svrha je sastanaka povezivanje matičnog društva s ogranicima. Na sastanku se daju izvještaji o proteklim akcijama i određuju zadaci u okviru godišnjeg plana.

Sastanak je otvorio predsjednik društva Vlado Ožbolić, nakon čega su predstavnici ogranka i matičnog društva podnijeli izvještaje. U ime ogranka u Križevcima govorio je Franjo Flajšpan st., ogranka u Varaždinu Mijo Flajšman, a u ime ogranka u Bjelovaru Marijan Rivošek. Među uspjesima istaknuto je održavanje brojnih izleta, planinarskih sastanaka, predavanja, sudjelovanja u planinarskim akcijama kao što su sletovi, orijentacijska natjecanja i tečajevi. Minutom šutnje odana je počast pokojnom predsjedniku ogranka Bjelovar Kreši Kurjakoviću čiji gubitak je ograničio teško podnije.

U ime matičnog društva podnijeo je opširni izvještaj tajnik Marko Mateček i istaknuo da je zahvaljujući velikoj požrtvovnosti članova društva, a naročito uprave, bio proveden čitav niz uspješnih akcija, među ostalim XIX slet planinara PTT-radnika Jugoslavije, Partizanski marš u Gorskom kotaru, natjecanje »Vugrovec '71« te posebno natjecanje u okviru 30. obljetnice ustanka. Na orijentacijskim natjecanjima članovi su osvojili 3 puta prvo mjesto. Učlanjeno je dosta novih omladinaca.

Nakon diskusije zaključeno je da će posebna komisija utvrditi kalendar godišnjih skupština i zajedničkih izleta. Poslije sastanka održana je planinarska zabava, a slijedeći dan su članovi obišli Kalnik i mineralni izvor Apatovac.

I. P.

PRVA REDOVNA SKUPŠTINA PD »VIHOR«

U prostorijama »Žitokombinata« u Zagrebu održana je u srijedu 17. studenoga 1971. prva redovna skupština PD »Vihor«. Skupštini su prisustvovali predsjednici PSH Božo Škerl, potpredsjednik PSH dr. Zeljko Poljak, pom. direktora »Žitokombinata« Janko Malković, potpredsjednici POZ-a Josip Ryslavý, nekoliko delegata zagrebačkih društava, te veći broj članova. Nakon uvodnog pozdravnog govoru Freda Židana i Željka Kanture, pročitani su izvještaji.

PD »Vihor« uspjelo se u ove dvije godine probiti u vrh zagrebačkih društava. Iako ima tek 120 članova uspjelo je napraviti mnogo kvalitetnih akcija i izleta. Među ostalima osvojen je vrh Ararata, napravljeni su usponi na Mont Blanc, Matterhorn, Erdžies, Grossglockner, nekoliko vrhova preko 2500 m u Italiji (Jof di Montasio, Jof Fuart, Cima Castrein, Cima Verde), a 18 alpskih vrhova osvojila je Švicarska sekcija društva, koja broji dvadesetak članova. Dva puta su članovi bili na maršu »Tragom 26 smrznutih partizana« i na pohodu zagrebačkih planinara u »Končarev kraj«. Povjerenim im je organizacija »Pohoda planinara omladinaca PSJ« od Jasena do Petehovca. Nekoliko puta su odilazili na radne akcije na Velebitu. Svake druge srijede održavaju se sastanci. Sudjelovali su na 17 ekspedicijama i 7 pojediničnim orijentacijskim natjecanjima i osvojili 7 četvrtih, 7 trećih, 5 drugih i 8 prvih mesta. Prošle je godine ekipa društva bila najbolja u SR Hrvatskoj, a ove godine druga na republičkom natjecanju. Članovi društva aktivno su uključeni u rad organa PSH i POZ-a, a mnogi suraduju u časopisu »Naše planine«.

Na kraju skupštine odana su priznanja pojedinicima i organizacijama koje su se istaknule u radu i pomoći društvu. Poduzeću »Žitokombinat«, PSH i POZ-u uručene su zahvalnice, a najaktivnijim članovima pismena priznanja. Skupština je završena projekcijom dijapo-positiva i malom zakuskom. Za predsjednika je ponovno izabran Fred Židan.

Ivica Mesić

APSD »BUKOVIK« U SARAJEVU

Akademsko planinarsko-smučarsko društvo »Bukovik« u Sarajevu postoji već dvadeset godina. Da bi što uspješnije proslavilo ovaj značajni jubilej, upravni odbor je angažovao dobar broj svojih članova u razne akcije. U prvom redu proveo je propagandu na svim fakultetima Sarajevskog univerziteta sa željom da među studentima probudi smisao za planinarenje i za aktivni društveni rad na tom polju. Kao rezultat toga nastojanja društvo je za proslavu Oslobođenja grada Sarajeva 5. i 6. aprila 1971. god. organizovalo marš tragaon oslobođenja Sarajeva s oko 400 studenata. Po dolasku u grad učesnici marša su pozdravili rad svećane sjednice Skupštine grada Sarajeva.

Najveći uspjesi u pogledu okupljanja studentske omladine postignuti su na medicinskom, šumarskom, ekonomskom i mašinskom fakultetu. Angažovanost studenata u društvenom radu uglavnom se svodi prema njihovom profesionalnom opredjeljenju.

Studenti mašinskog fakulteta brinu se oko održavanja planinarske kuće na Bukoviku. Uveli su vodu u kuću, a u kuhinju plinski i električni štednjak uz štednjak na klasičan način grijanja. Do kuhinje je manja prostorija za pranje sa ugradenim bojlerom.

Studenti ekonomskog fakulteta su preuzeuli brigu oko finansijskog poslovanja kao i pribavljanja prihoda društva.

Sumari se redovno brinu oko pošumljivanja, a ove su godine bili naročito aktivni. Zasadeno je preko 400 sadnica. Briga oko pošumljivanja nastaviti će se i dalje.

Studenti medicinskog fakulteta su među najaktivnijima. Kroz 20 godina dali su nekoliko predsjednika, koji su s uspjehom vodili društvo, a po završetku studija ostali i dalje aktivni članovi. Ove godine su pregledavali mještane u seoskom naselju Močići blizu planinarske kuće na Bukoviku. Podijeljeni su lijekovi u vrijednosti od 200 dinara nabavljeni iz skromnih sredstava društva. O izvršenom pregledu sastavljen je iscrpan elaborat za nadležne zdravstvene ustanove sa željom da se upoznaju sa zdravstvenim stanjem ovoga sela. Ovamo ne dolaze zdravstveni radnici iako je grad udaljen svega dva i po sata hoda.

U toku godine upravni je odbor postavio zahtjev Sarajevskom univerzitetu i Sportskom centru pri univerzitetu da se planinarstvu dade isti tretman koji imaju ostali sportovi u fizičkom obrazovanju studentske omladine i da se uvede predmet o planinarstvu.

Društvo je sastavilo plan nastave i navedeni forumi su ga načelno prihvatali. Da bi društvo ovaj zahtjev opravdalo i praktički dokazalo, organizovani su izleti studenata na Crepoljsko, Romaniju i Bjeljinski polje. Oko 40 njih popelo se na vrh Bjelašnice i posjetilo meteorološku stanicu. Ukupan broj na svim ovim izletima je oko 1500 studenata.

Za jubilarnu proslavu priprema se jedna edicija u kojoj će biti opširno prikazana aktivnost društva u proteklom 20-godišnjem periodu.

Josip Bačić

IX SLET PLANINARA SLAVONIJE

Izvanredno povoljno vrijeme, ugodni susreti, dobra organizacija i vedri ugodači bili su karakteristika IX. sletu planinara Slavonije što je održan na Jankovcu 26. i 27. srpnja. Jedina nepovoljna strana tog planinarskog događaja bio je prilično slab odziv, što pokazuje da se ubuduće vremenu održavanja mora posvetiti više pažnje. Naime, kraj srpnja vrijeme je kad većina mladih članova, učenika nije više u svom mjestu školovanja, pa čak počesto niti u mjestu redovna boravka, te je stoga mlade teže okupiti nego u ostalo vrijeme.

Nazočni su bili, osim velikog broja članova organizatora PD »Jankovac« Osijek, još društva: »Bilogora« Bjelovar, »Papuk« Virovitica, »Psunj« Pakrac, »Petrov vrh« Daruvar, »Sokolovac« Slav. Požega, »Orahovica« i prvi put na jednom slavonskom sletu predstavnici novog društva, osječkog »Zanatlje«. Značajno je da su bili nazočni i predstavnici dvaju društava iz SR Srbije: »Železničar« Sid i »Crveni Cote Petrovaradin. Sidani su uzvratili time posjet Osječanima koji su bili kod njih u proljeće ove godine. Petrovaradincima bio je to prvi kontakt sa slavonskim planinarama, a svi se nadaju da nije i zadnji.

Slet je otvorio predsjednik »Jankovca« dr Kamilo Firinger, a u ime Planinarskog saveza Hrvatske i Planinarskog odbora Slavonije pozdravio prof. Anton Petković. Poslije toga Jankovac je prvi put bio osvijetljen sjajem vatometa, a onda je slijedila logorska vatrica i poslije nje planinarska veselica. Isti je dan održano orijentacijsko natjecanje, nažalost ne s velikim brojem sudionika: u tri kategorije nastupilo je svega 7 momčadi. Kod seniora najbolji su bili Požežani: PD »Sokolovac« osvojilo je dva prva mjesta, treći su gosti iz Šida. U kategoriji omladinaca prva je »Orahovica«, drugi »Pusnjak«; u kategoriji pionira prvi su ponovno Požežani, a drugi Orahovčani. Članovi PD »Jankovac« nisu sudjelovali da »na svom terenu« ne budu u prednosti pred gostima.

Drugi dan sleta održana je planinarsko-komerčijska priredba. U dugoj koloni, sa zastavom na čelu, učesnici sleta krenuli su prema partizanskom groblju ispod Ivačke glavice, gdje ih je dočekala grupa Požežana što je došla s druge strane brda, pa su zajednički položili vijenac na groblje, a član »Jankovca« Melchior Tramšek, koji je u ovim krajevinama sudjelovao u NOB, održao je kräcke slovo evocirajući uspomene iz slavnih dana. Ostali dio dana protekao je u kraćim izletima, prijateljskim razgovorima i dogоворима za buduće akcije. Organizatori sleta željeli su da drugog dana ostane što više slobodnog vremena za planinaranje.

Osim sletskog žiga, posebnih privjesaka umjesto značaka, sudionike sleta dočekalo je i iznenadnje u obliku razglednica Jankovca u bojama, prvi takvih u dugoj povijesti Jankovca kao izletišta. Taj se potez uprave PD »Jankovac« pokazao kao umjestan i umješan: na samom je sletu prodano više stotina komada, a i kasnije razglednice su veoma tražene.

I. Slaviček

BIJAMBARE — NOVI PLANINARSKI CENTAR

Na 35 kilometru od Sarajeva prema Tuzli, naglo stadosmo pred omanjom crvenom tablom na kojoj piše:

»Planinarska kuća Bijambare 2 km«

Krenemo putokazom table i strelice. Nakon nekoliko minuta vožnje po dobrom makadamu, u prvom nevelikom proplanku jelove šume, stižemo pred novo zdanje: temelji kameni, lijepo složeni krečnjak sa pedantno dotjeranim i izvedenim fugama. Na kameni zid simetrično poredana jelova brvna, boje meda od lipovog cvata. Krov sivi — valoviti salonit. Jednospratna nova gradevina skladno uklopljena u visoke raskošne jеле što je okružuju: u pozadini se uzdižu sive kamene litice što zalataše u ovaj ambijent kojim dominira zelena boja. Iznad ulaza ove nove gradevine postavljen je napis od drvenih štapića:

»Planinarska kuća Bijambare, 950 m, PD Zvijezda — Ilijaš«.

Ulažeći u dom naišli smo na svečanu atmosferu. Mnoštvo planinara, poznata lica prijatelja iz Ilijaša, Breze, Vareša, Zenice i Sarajeva. Okupili su se da po skromnom planinarskom običaju svečano otvore nove planinarsko gniazdo, djele vrijednih planinara iz Ilijaša. Ing. Velo Novaković, predsjednik PD »Zvijezda« iz Ilijaša, poželio nam je dobrodošlicu.

Ova se kuća počela graditi 1958. godine. To je ujedno prvi planinarsko-turistički objekat na području komune Ilijaš. Pune tri godine trajali su radovi. Glavni dio radnog tereta podnijeli su članovi PD »Zvijezda«, koji su dal preko 3 hiljade dobrovoljnih radnih sati. Materijal i novčana sredstva (za stručnu radnu snagu i opremu), uglavnom je dala Skupština opštine Ilijaš, koja inače, pruža svestranu pomoć svojim planinarama. Njihova računica je jasna: sa najmanje investicijskih sredstava planinari će izgraditi kuću čija se vrijednost procjenjuje na 20 milijuna starih dinara, investirano je znatno manje od te vrijednosti.

Ovaj objekat, 47. po redu na planinama BiH su četiri u toku izgradnje), ima 30 ležaja u tri spavaonice, kuhinju, prostorije za dnevni boravak, vodovod i ostale nusprostorije. Kuća je komforna i snabdjevana potrebnim namještajem, a u toku ljetne sezone pružat će i pansionске usluge. Do nje se može doći vozilom iz Sarajeva i Tuzle, kao i pješice iz Ilijaša, Breze i Vareša. Pješački put traje 4–5 sati.

Planinarska kuća Bijambare

U neposrednoj blizini kuće nalaze se dva mala jezera, okružena crnogoričnom šumom. Kuća je 100 metara od ulaza čuvene Bijambarske pećine, a u blizini je i Đuričina pećina. Smatra se da su ove dvije pećine podzemno međusobno povezane.

Ti planinarski entuzijasti, iz malog i malo poznatog mesta udaljenog oko 20 kilometara od Sarajeva (društvo broji 220 članova), svojom aktivnošću uspjeli su probiti se i izaći iz anonimnosti. Svojim homogenim radom dali su primjer mnogim planinarskim organizacijama koje taveore i žive na lovorkama nekadašnje slave.

Složna družina, pored svih nedaća i kriza, izgradila je najljepšu planinarsku kuću u Bosni i Hercegovini. Njihovo djelo zasluguje najljepše riječi hvale. Njihovom zaslugom davno zaboravljeno i malo poznate Bijambare postaše novi planinarsko-turistički centar.

Uzeir Beširović

SKIJAŠKI VODIĆ PO JULIJSKIM ALPAMA

Koncem veljače 1972. očekuje se da će izaći iz tiska novi vodič »Turni smuki — Julijske Alpe«. Za nj je opise priredio poznati smučar i alpinist Ciril Prašek, a uredili ga i nadopunili Tine Mihelič, Jošt Razinger i Franci Savenc. Prošao je kroz recenziju 15 najboljih slovenskih skijaša. Imat će 55 opisura, 6 dvobojnih karata 1:50.000 s preglednom kartom, ishodištima, »Triglavskom smučarskom magistralom«, 24 crno-bijelih fotografija i poglavlja o opremi, lavinama i pripremi za zimsku sezonu, te na kraju kazalo. Izaći će u vrlo maloj nakladni, a dobit će je u prvom redu oni koji se na nju predbilježe (33,00 dinara čekom na račun Planinske zvezde Slovenije, Ljubljana, broj 501-8-5/1 s oznamkom na poledini »Turni smuki«).

Otprikljike u isto vrijeme očekuje se da će iz štampe izaći i knjižica »Kretanje i penjanje po planinama«, opremljena crtežima Danila Cedilnika. Tekst je prireden na osnovi gradiva koje su pripremili za seminar voda alpinističkih škola Tine Mihelič i Tone Skarja pod uredništvom dr. Frančeta Malešića. Obraduje, među ostalim, tehniku hodanja i penjanje u stijeni i ledu, pa će dobro doći svim alpinistima dok ne dobijemo nešto slično knjizi »Penjačka tehnika« koja je već odavna rasprodana.

PLANINARI DALMACIJE NA DALMATINSKIM SPORTSKIM IGRAMA

Na Dalmatinskim sportskim igrama koje su ove godine održane u Makarskoj, sudjelovali su i planinari Dalmacije sa jednom svojom disciplinom: izvršili su uspon na Svetog Juru (1762 m) na Biokovu.

Tura je bila veoma teška i naporna i po mnogo čemu osobena. Dok je cijela Makarska sa svim sportašima koji su u nju prispjeli, spavala dubokim snom, planinari su se spremali i u 4,30 sati krenuli sa nulte tačke prema najvišem vrhu Biokova, a i svih primorskih planina u našoj zemlji.

Obavijeni tamom noći nečujno su prolazili ulicama Makarske i ubrzo počeli su prvim usponom. Na licima mnogih osjećala se strepnja i zabrinutost, jer su se prečutno pribajivali da neće izvršiti zadatak, ne zbog težine nego zbog veoma loših vremenskih uvjeta. Naime, puhalo je veoma jaka bura, a i oblaci su nagovještavali mogućnost kiše. Nakon tri sata strmog i neprekidnog uspona stigli su na prvi prevoj. Ovdje ih je dočekala orkanska bura koja je neke povalačila, kada do su »kosom pokošenici«. Pognuti i sa krajnjim naporom savladali su i tu prepreku i sa nekoliko narednih trenutaka stigli u tamošnji planinarski objekat. Ovdje su se na kratko odmoriли i okrijepili toplim napicima, a zatim krenuli prema vrhu na najteži dio puta. Bura je i dalje »šibala«. Ovog puta nosila je i pahuljice snijega i hladnoću. Došli su najzad i na sajlu, kojom se trebalo popeti još preostalih 300 metara do vrha (bilo je i lakši puteve, ali su htjeli ići svojim planinarskim putem). Sajla je bila obložena snijegom i ledom što je još više otežavao uspon, ali se planinari nisu predavalni. Uz pomoć sajle, jedan za drugim izlazi su na vrh. Na vrhu je bilo sve smrznuto i zaledeno, ali ih sve to nije smetalo da se raduju što su se unatoč svim tešćama i vremenskim nepogodama ipak uspjeli nakon 4,30 sati popeti se na Svetog Juru.

Spust prema Makarskoj je bio lakši i trajao je nešto kraće vrijeme. Spontano, već po svom običaju, planinari su se postrojili u kolonu i tako su prošli kroz Makarsku. Bili su mala atrakcija za taj kraj u kojem se rijetko vidaju planinari iako postoji izvanredni uvjeti za planinarenje. Makarani su ih znatiželjno gledali i srdično pozdravljali.

Na kraju, ova grupa planinara sudjelovala je u defileu i svečanom otvaranju igara, uz odobravanje i ovacije prisutnih. Bili su ponosni zbog svog malog podviga i uvjereni da će Makarani oživjeti rad svog bivšeg planinarskog društva »Biokovo«.

D. P.

XIX PARTIZANSKI MARŠ PTT-PLANINARA JUGOSLAVIJE

PD »Sljeme« iz Zagreba organiziralo je od 9. do 12. rujna ove godine XIX partizanski marš tragom primorsko-goranskih partizana od Drežnice do Tuka, a kao nastavak XIX sleti planinara PTT-radnika Jugoslavije koji je isto društvo organiziralo u Velikoj kod Slavonske Požege od 2. do 5. srpnja. Ovogodišnji marš je bio veoma dobro organiziran, ali je nažalost loše vrijeme s kišom i maglom umanjilo radost onima koji su po prvi put bili u Gorskom kotaru.

Sudjelovalo je 28 članova iz Ljubljane, Maribora, Rijeke, Sarajeva, Beograda, Skoplja i Zagreba. Svi su bili zadovoljni susretljivošću domaćina i dobrom organizacijom. Agilna grupa Sljemenića, Josip i Mladen Grubanović, Stjepan Pavlić, Ladislav Janeš, Dragutin Mozes i Franjo Flajšan mladi, već ranije je obišla trasu da bi osigurala hranu i smještaj, te obnovila neke markacije. Tom prilikom bili su prisutni i neki članovi PD »Rade Končar« iz Zagreba na čelu s tajnikom Matom Blažcem.

Sudionici sleti dovezli su se 9. rujna autobusom u Drežnicu. Slijedećeg dana, nakon razgledavanja ovog ustaničkog mjesta krenuli su na Bijele stijene. Putem su u nekoliko navrata jako pokisli, ali je zadržavajući članovima PD »Rade Končar« u skloništu na Bijelim stijenama zavladao ugodno raspoloženje. Nakon dobre večere uz toplu peć zaboravljene su tegobe puta. Ujutro, nakon oproštaja s domaćinima skloništa, na čelu s predsjednikom PD »Rade Končar« Dragutinom Hanžekom, nastavljeno je marš preko Boca na Matić poljanu gdje su svi članovi bili impresionirani spomenikom smrznutim partizanima. Ovdje su putnike dočekali članovi DP »Sljeme«. Potpredsjednik društva Vojislav Duplančić održao je prigodni govor, nakon čega su svi odvezli autobusom do planinarskog doma u Tuku gdje su prenoćili. Slijedećeg dana organiziran je izlet u okolinu Fužina i Lokava, a zatim su se vratili u Tuk na zajednički ručak. Ovdje je sudionici dočekao tajnik PSH i predsjednik puk Božo Škerl, koji je i sam bio borac Primorskogoranske divizije. U prigodnom govoru pohvalio je rad PD »Sljeme« i planinara PTT-radnika, nakon čega je marš završen i sudionici su u veselom raspoloženju i s lijepim dojmovima krenuli svojim kućama.

Ivan Plavec

PORUKA PRETPLATNICIMA I ČITAOĆIMA

U općem kretanju cijena posljednjih dviju godina, koje je imalo za posljedicu znatno poskupljenje štamparskih usluga, papira i svih troškova vezanih uz izdavanje časopisa, nije bilo moguće izbjegći i povišenje pretplate »Naših planinara« i bar donekle je približiti ekonomskoj cijeni.

Izvršni odbori Planinarskog saveza Hrvatske i Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine suglasili su se da pretplata u 1972. godini iznosi 30 dinara. Nadamo se da će čitaoci s razumijevanjem prihvati ovu odluku i da će kao pravi planinari ostati vjerni svojem glasilu.

Ovom broju prilažemo ček za pretplatu u 1972. godini. Dužnike, kakvih ima ne mali broj, molimo da istim čekom pošalju i zaostalu pretplatu.

Autori članka obavijestavamo da autorski honorar po jednoj štampanoj stranici iznosi 20 dinara, što je, dakako, samo simbolična nagrada, pa njihove priloge treba ocijeniti kao osobni doprinos planinarskoj organizaciji.

Zahvaljujemo se svim planinarima, pretplatnicima i suradnicima, a isto tako i svim planinarskim organizacijama koje su pokazale razumijevanje za planinarski časopis.

Želimo im svima mnogo uspjeha u 1972. godini.

Izdavač i Redakcija

nama

Robna kuća Zagreb

U 11 ROBNIH KUĆA NUDI VAM

- najširi izbor robe**
- non-stop radno vrijeme**
- bogato samoposluživanje-samoizbor**
- posebni odjeli sport opreme (šatori,
vreće za spavanje, naprtnjače i drugo)**
- specijalni krediti s rokovima otplate
4–24 mjeseca**
- besplatna dostava u kuću
ili do zadnje željezničke stanice**
- 25 godišnja tradicija**

nama

ŠTEDIŠE!

I u izboru Vaše banke očituje se Vaše pravo izbora. Pokušajte to pravo iskoristiti na najbolji mogući način. Odaberite onu banku koja će Vam uz maksimalnu kamatu pružiti i maksimalnu uslugu uz minimalni trošak Vašeg dragocjenog vremena.

Jednom riječju — ODABERITE J U G O B A N K U.

U poslovnim jedinicama JUGOBANKE

u ZAGREBU: Jurišićeva 22 i Gajeva 2

kao i u SISKU: Tomislavova 7

i BJELOVARU — M. Pijade 2

moći ćete obaviti sve bankovne poslove:

- Dinarska štednja
- Devizni računi i devizne štedne knjižice
- Krediti za stambenu izgradnju
- Žiro računi
- Tekući računi
- Mjenjački poslovi i
- Prodaja valuta na pasoše

AKO ŠTEDITE - ŠTEDITE KOD JUGOBANKE!